

Rybacka Lokalna Grupa Działania „Roztocze”

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU NA LATA 2021–2027

NAROL
SIERPIEŃ 2024

Fundusze Europejskie
dla Rybactwa

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Spis treści

I.Charakterystyka RLGD.....	4
1. Nazwa RLGD	4
2. Forma prawna.....	4
3. Opis powstania i krótka historia RLGD	4
4. Opis struktury RLGD	6
5. Organ decyzyjny.....	7
6. Dokumenty regulujące funkcjonowanie RLGD	7
II.Charakterystyka obszaru realizacji LSR.....	9
1. Gminy stanowiące obszar realizacji LSR	9
2. Mapa obszaru realizacji LSR.....	9
3. Opis obszaru będącego obszarem realizacji LSR.....	10
4. Opis ludności obszaru realizacji LSR.....	26
5. Charakterystyka rybackości obszaru LSR.....	30
6. Zgodność obszaru z zasadami horyzontalnymi	34
III.Udział społeczności w przygotowaniu LSR.....	35
1. Opis metod angażowania społeczności lokalnej w proces przygotowania LSR	35
2. Dane z konsultacji społecznych przeprowadzonych na obszarze realizacji LSR wykorzystane do opracowania LSR	37
3. Opis metod angażowania społeczności lokalnej w proces realizacji LSR	40
IV.Analiza SWOT obszaru realizacji LSR oraz wnioski wynikające z analizy SWOT.....	42
1. Tabela SWOT.....	42
2. Wnioski wynikające z analizy SWOT dla całości obszaru realizacji LSR.....	44
3. Wnioski wynikające z analizy SWOT dla sektora rybackiego z obszaru realizacji LSR.....	44
V.Określenie celów LSR i środków służących do ich osiągnięcia, w tym operacje planowane do wsparcia	46
1. Cele główne wybrane do realizacji.....	47
2. Cele uzupełniające wybrane do realizacji.....	50
3. Środki służące do osiągnięcia poszczególnych celów ogólnych i uzupełniających, w tym operacje planowane do wsparcia.....	52
4. Operacje związane ze wspieraniem sektora rybackiego na obszarze LSR oraz operacje, w których beneficjentem będą podmioty sektora rybackiego.....	57
VI.Wykazanie spójności celów LSR z analizowanym obszarem.....	59
VII.Proces wyboru operacji oraz stosowane kryteria wyboru.....	63
1. Tworzenie procedur.....	63
2. Proces wyboru operacji	64
3. Kryteria wyboru operacji.....	65
4. Kwalifikowanie operacji jako realizowanych w interesie zbiorowym	66
VIII.Proces realizacji LSR i zdolność RLGD do jej realizacji	66
1. Proces realizacji LSR.....	66
2. Zdolność RLGD do realizacji LSR.....	68

IX. Plan finansowy (budżet) LSR.....	69
1. Opis finansowanie działalności RLGD	69
2. Powiązanie budżetu z celami LSR	69
3. Plan realizacji budżetu.....	71
X. Wskaźniki realizacji LSR	74
XI. Monitoring i ewaluacja realizacji LSR.....	76
1. Zasady i procedury monitorowania	76
2. Zasady i procedury ewaluacji	76
3. Wykorzystanie wyników ewaluacji i monitoringu	78
Spis map	79
Spis wykresów	79
Spis tabel	79
Wykaz wykorzystanej literatury	80

I. Charakterystyka RLGD

1. Nazwa RLGD

Stowarzyszenie działa pod nazwą Rybacka Lokalna Grupa Działania (RLGD) „Roztocze”.

2. Forma prawna

RLGD Roztocze zarejestrowana jest jako Stowarzyszenie posiadające osobowość prawną. Formą prawną partnerstwa jest stowarzyszenie, charakteryzujące się tym, że w stowarzyszeniu oprócz osób fizycznych członkami zwyczajnymi mogą być także osoby prawne, w tym jednostki samorządu terytorialnego, z wyłączeniem województw, a nadzór nad nim sprawuje starosta właściwy ze względu na siedzibę stowarzyszenia i może ono prowadzić działalność gospodarczą służącą realizacji LSR. Poza tym w takim stowarzyszeniu, obok walnego zebrania członków, zarządu oraz organu kontroli wewnętrznej, funkcjonuje dodatkowy organ jakim jest Rada, która podejmuje decyzje w sprawie wyboru operacji realizowanych w ramach LSR. Obecnie podstawą działania Stowarzyszenia, poza *Ustawą z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach* (Dz. U. z 2020 r. poz. 2261), jest *Ustawa z dnia 26 maja 2023 r. o wspieraniu zrównoważonego rozwoju sektora rybackiego z udziałem Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury na lata 2021–2027* (Dz. U. z 2023 r. poz. 1273).

3. Opis powstania i krótka historia RLGD

Dnia 7 lipca 2009 r. w Narolu odbyło się pierwsze spotkanie, które zapoczątkowało proces tworzenia Stowarzyszenia pn. Lokalna Grupa Rybacka Roztocze. Inicjatywę w procesie tworzenia Stowarzyszenia, obejmującego początkowo gminy położone na obszarze województwa podkarpackiego i lubelskiego: Lubycza Królewska, Cieszanów, Lubaczów, Narol, Stary Dzików, Laszki oraz Wiązownica, przejęła Gmina Narol. Następnie w dniu 04 września 2009 r. w Urzędzie Miasta i Gminy Narol odbyło się spotkanie założycielskie, zaś 10 września 2009 r. do Sądu Rejonowego w Rzeszowie został złożony wniosek o rejestrację Stowarzyszenia, które 17 września 2009 r. zostało zarejestrowane pod numerem KRS 0000337333 i tym samym uzyskało osobowość prawną.

Pierwszym opracowanym dokumentem określającym kierunki rozwoju obszaru była *Lokalna Strategia Rozwoju Obszarów Rybackich* (LSROR), która była niezbędna do ubiegania się o środki na realizację projektów pochodzące z Programu Operacyjnego *Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007–2013* osi 4 *Zrównoważony rozwój obszarów zależnych od rybactwa*. Jednak LGR nie otrzymała wystarczającej liczby punktów wymaganych do przyznania dofinansowania na realizację LSR.

W związku ze staraniami LGR Roztocze o przyznanie środków finansowych na realizację projektów z Programu Operacyjnego *Rybnictwo i Morze na lata 2014–2020* we wrześniu i październiku 2015 r. przeprowadzono spotkania z lokalną społecznością, co zachęciło gminy niebędące w tamtym okresie członkami Stowarzyszenia do przystąpienia do partnerstwa. Te spotkania doprowadziły do dołączenia do Stowarzyszenia gmin Medyka, Stubno, Radymno, Adamów, Krasnobród, Bełzec oraz Tomaszów Lubelski. W dniu 8 grudnia 2015 r. odbyło się Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia, podczas którego uchwalono zmiany w dokumentach wewnętrznych regulujących prace Stowarzyszenia, dokonano wyboru nowych władz, a także zmieniono nazwę na Stowarzyszenie Rybacka Lokalna Grupa Działania „Roztocze”. Następnie rozpoczęły się prace nad budową nowej LSR, którą Stowarzyszenie złożyło w konkursie ogłoszonym i przeprowadzonym w oparciu o przepisy ustawy o RLKS. Konkurs zakończył się dla Stowarzyszenia sukcesem i w latach 2016–2023 Stowarzyszenie realizowało wspomnianą strategię. O Wszyscy pracownicy, którzy wówczas uczestniczyli we wdrażaniu LSR, nadal pozostają w strukturach RLGD, co umożliwia wykorzystanie zdobytego doświadczenia w zakresie wdrażania dokumentu o charakterze strategicznym, regulującego rozwój obszaru zależnego od rybactwa. We wcześniejszych latach członkowie RLGD brali czynny udział w życiu społecznym regionu, realizując liczne projekty na obszarze swojego działania. W ramach realizacji LSROR na lata 2007–2013 gminy Stubno oraz Medyka były członkami Stowarzyszenia LGR „Starzawa” i z powodzeniem realizowały projekty z zakresu rozwoju i modernizacji infrastruktury publicznej oraz zachowania i promocji dziedzictwa rybackiego obszaru, a także projekty współpracy.

Podczas realizacji LSR z Programu Operacyjnego *Rybnictwo i Morze na lata 2014–2020* realizowano przedsięwzięcia zaplanowane w ramach sześciu celów szczegółowych, które obejmowały działania z zakresu rozwoju infrastruktury turystycznej, w tym ukierunkowanie ruchu turystycznego na terenach cennych przyrodniczo, oraz infrastruktury rekreacyjnej, wspierania przedsiębiorczości mieszkańców obejmujące m.in. zakładanie i rozwój działalności gospodarczej, dywersyfikację działalności sektora rybackiego i utrzymanie miejsc pracy oraz budowę systemu łańcucha dostaw produktów związanych z akwakulturą. Ponadto w ramach LSR realizowano zadania obejmujące wymianę doświadczeń z innymi grupami rybackimi w ramach wizyt studyjnych, działania na rzecz zachowania tradycji lokalnych oraz przeciwdziałające kłusownictwu. Nabory przeprowadzane na realizację poszczególnych przedsięwzięć cieszyły się dużym zainteresowaniem, a poziom realizacji wskaźników produktu na koniec 2022 r. był zadowalający – tylko jedno z trzynastu przedsięwzięć nie osiągnęło 100% realizacji, zaś wskaźniki w ramach pozostałych przedsięwzięć były na poziomie 100% bądź przekroczyły zakładane wartości¹. RLGD w tym czasie przeprowadziło 12 naborów wniosków. Liczba złożonych wniosków aplikacyjnych wynosiła 88, spośród których Rada wybrała do realizacji 87, a na ich realizację podpisano 79 umów (stan na koniec 2022 r.). Na koniec 2022 r. budżet na realizację LSR wynosił 8 469 400 złotych (początkowo było to 8 mln zł). Najwięcej środków zostało przeznaczonych na działania związane z rozwojem i tworzeniem infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, na które do końca 2022 r. wypłacono 899 680,00 zł, ponadto zakontraktowano 300 000,00 zł, a w realizacji pozostawało 250 320,00 zł, na działania wspierające przedsiębiorczość wypłacono 918 464,00 zł zaś zakontraktowano jeszcze 40 057,00 zł, na działania związane z regulowaniem ruchu turystycznego na terenach cennych przyrodniczo wypłacono 950 000,00 zł oraz zakontraktowano 100 000,00 zł, na działania związane z budową i rozbudową systemu łańcucha dostaw wypłacono 855 000,00 zł, zaś zakontraktowano jeszcze 55 000,00 zł.

Ponadto w omawianym okresie wdrażania RLGD aktywnie informowała o ogłaszanych konkursach oraz na bieżąco udzielała doradztwa dla wnioskodawców i beneficjentów. Informacje o działalności RLGD oraz bieżących naborach umieszczane były na stronie Stowarzyszenia, która nadal jest prowadzona i regularnie aktualizowana i – zgodnie z planami – zostanie wykorzystana w kolejnym okresie programowania, ponieważ jest znane lokalnej społeczności i potencjalnym wnioskodawcom. Realizując LSR w okresie 2016–2022 Stowarzyszenie organizowało również doradztwo w zakresie przygotowania wniosków o dofinansowanie projektów. W tym okresie z doradztwa osobistego oraz telefonicznego skorzystało 1 138 mieszkańców, informacje mailowe otrzymało 655 mieszkańców zaś ankiety wypełniło 807 mieszkańców.

Stowarzyszenie realizowało również projekty współpracy. Pierwszy z nich *Wsparcie aktywności i kompetencji mieszkańców śródlądowych obszarów rybackich* obejmował wizyty studyjne oraz cztery szkolenia w celu wymiany doświadczeń pomiędzy ośmioma RLGD biorącymi udział w projekcie w zakresie zwiększenia aktywności i kompetencji mieszkańców, w szczególności z branży rybackiej. Drugi z projektów pn. *Aktywizacja i integracja społeczności lokalnej oraz promocja obszarów rybackich poprzez organizację wyjazdów studyjnych, konferencji oraz wydanie publikacji promującej obszary zależne od rybactwa* obejmował wydanie publikacji promującej obszary rybackie, wizyty studyjne w LGR „Bielska Kraina” oraz na Słowenii, a także organizację konferencji rybackiej *Dobre praktyki w chowie i hodowli ryb*. Natomiast trzeci z projektów współpracy pn. *Złota Łuska* był realizowany przez pięć grup RLGD i LGD i dotyczył utworzenia **Lubelsko-Podkarpackiego Szlaku Karpia**, dzięki któremu turyści i mieszkańcy mogą poznać kulinarne zasoby regionów. W ramach trzeciego projektu zrealizowano konferencje, wizyty studyjne oraz warsztaty kulinarne, wszystkie trzy formy działania pozwoliły na poznanie zasobów obszarów RLGD biorących udział w projekcie oraz zdobycie przez uczestników projektu wiedzy z zakresu marketingu produktów z ryb, a także chorób ryb i ich zwalczania. Projekty przyczyniły się do zwiększenia integracji mieszkańców biorących udział w ich realizacji, pogłębienia wiedzy dotyczącej produktów wytwarzanych przez sektor rybacki, a także do promocji obszaru RLGD Roztocze.

Reasumując, pracownicy Biura oraz członkowie RLGD mają bogate doświadczenie w realizacji LSR w ramach Programu Operacyjnego *Rybnictwo i Morze na lata 2014–2020* ponadto gminy Stubno i Medyka będące członkami RLGD mają również doświadczenie w realizacji LSR w ramach programu *Zrównoważony*

¹ Raport z ewaluacji końcowej wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju Rybackiej Lokalnej Grupy Działania „Roztocze”, 2022.

rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007–2013. Warto również podkreślić, iż RLGD ma także doświadczenie w realizacji LSR w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020, gdzie jako beneficjent realizowała dwie operacje:

1. *Zagospodarowanie terenu gminnego na potrzeby utworzenia parku rekreacyjno- turystycznego w Lipsku;*
2. *Budowa wiaty i miejsca postojowego do obsługi turystyki pieszej i rowerowej w Rudzie Różanieckiej;*

Koordynatorem projektów był Zarząd RLGD oraz pracownicy Biura RLGD, którzy skutecznie zajmowali się złożeniem wniosków, realizacją działań oraz kompleksowym rozliczeniem, które przebiegło sprawnie i w ustalonym terminie.

4. Opis struktury RLGD

Władzami RLGD są: Walne Zebranie Członków (WZC), Zarząd, Rada, Komisja Rewizyjna. Zgodnie z przyjętymi zasadami statutowymi jedna osoba może być jednocześnie członkiem tylko jednego z tych organów. Kadencja Rady, Zarządu i Komisji Rewizyjnej wynosi 4 lata. W przypadku zmniejszenia się składu władz RLGD, Zarząd zwołuje WZC w celu uzupełnienia ich składu. Stowarzyszenie jest otwarte na nowych członków chętnych do włączenia się w realizację Lokalnej Strategii Rozwoju. Najważniejsze zasady regulujące sposób przystępowania do RLGD, prawa i obowiązki związane z członkostwem organów RLGD oraz sposób funkcjonowania i kompetencje poszczególnych organów RLGD określa Statut.

Najwyższą władzą Stowarzyszenia Rybacka Lokalna Grupa Działania „Roztocze” jest Walne Zebranie Członków (WZC). Do jego kompetencji należy przede wszystkim uchwalanie kierunków i programu działania RLGD, uchwalanie Statutu i jego zmian, zatwierdzanie regulaminów pozostałych organów, z tym że w określonych w Statucie sytuacjach pewne zmiany m.in. w regulaminie Rady może dokonywać również Zarząd. Do kompetencji WZC należy ponadto powołanie i odwoływanie członków Zarządu, Rady oraz Komisji Rewizyjnej.

W skład RLGD Roztocze wchodzi z każdej gminy przedstawiciele instytucji publicznych, lokalnych partnerów społecznych i gospodarczych, w tym będących przedstawicielami sektora rybackiego oraz mieszkańców. Obecnie jest to **79 osób/podmiotów** mających status członków zwyczajnych Stowarzyszenia. Największą grupę spośród tej liczby – tj. **obecnie 32 osób/podmiotów – reprezentują przedstawiciele sektora rybackiego**. Sektor społeczny reprezentuje w chwili przygotowywania LSR **27 osób/podmiotów**, sektor gospodarczy **1 osoba**, zaś sektor publiczny **19 osób/podmiotów**. **Ponad 96 % członków RLGD to obecnie mieszkańcy i podmioty, które mają swoją siedzibę na obszarze objętym LSR.**

Tabela 1 Liczba członków stowarzyszenia w podziale na sektory

L.p.	Sektor	Liczba podmiotów	Procent pomiotów (%)
1.	Publiczny	19	24,0
2.	Społeczny	27	34,2
3.	Gospodarczy	1	1,3
4.	Rybacki	32	40,5
Razem członkowie		79	100

Źródło: Opracowanie własne

Sektor publiczny w RLGD reprezentują samorządy lokalne i ich pracownicy oraz przedstawiciele ośrodków kultury. Wśród przedstawicieli sektora społecznego znajdują się z kolei organizacje pozarządowe, w tym organizacje sportowe, OSP, organizacje kulturalne oraz stowarzyszenia wędkarskie, a także osoby fizyczne, tj. mieszkańcy wszystkich gmin należących do obszaru RLGD. Przedstawiciele sektora społecznego posiadają bogaty dorobek w zakresie organizowania przedsięwzięć na rzecz lokalnego społeczeństwa na terenie opisanego obszaru. Członkami Stowarzyszenia są także lokalni przedsiębiorcy oraz przedstawiciele sektora rybackiego.

Zarząd Stowarzyszenia jest organem wykonawczym RLGD. Szczegółowe zasady jego działania określa Regulamin tego organu. Do najważniejszych zadań Zarządu należy reprezentowanie Stowarzyszenia na zewnątrz, kierowanie bieżącą pracą Stowarzyszenia oraz Biura, zwoływanie WZC, opracowywanie projektu LSR oraz innych dokumentów wymaganych przepisami, realizacja LSR, w tym ogłaszanie konkursów, wykonywanie działań

wymaganych przepisami, związanych z realizacją LSR, z wyjątkiem tych, które należą do wyłącznej kompetencji Rady. Zgodnie ze Statutem w skład Zarządu RLGD wchodzi od 3 do 7 osób, pełniących funkcje: Prezesa Zarządu, Wiceprezesa, Skarbnika oraz członków Zarządu. **Obecnie w Zarządzie zasiada 5 osób.**

Wszyscy aktualni członkowie Zarządu posiadają doświadczenie w działalności społecznej, wszyscy również brali czynny udział w pracach nad przygotowaniem poprzednich oraz obecnej Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2021–2027. W Biurze Stowarzyszenia RLGD, powołanym w celu wspierania prac oraz organizacji działalności RLGD, zatrudnione są 3 osoby, które posiadają udokumentowane doświadczenie oraz wiedzę we wdrażaniu i aktualizacji dokumentów strategicznych. Osoby te odpowiedzialne są za funkcjonowanie biura, prowadzenie strony internetowej RLGD, animacje i aktywizację lokalnego społeczeństwa a także prowadzenie szkoleń dotyczących wypełniania wniosków o dofinansowanie oraz obsługi wnioskodawców i beneficjentów.

5. Organ decyzyjny

Organem decyzyjnym Stowarzyszenia jest Rada. Do wyłącznej kompetencji tego organu należy wybór oraz ocena operacji realizowanych w ramach wdrażania LSR, a także przyznawanie kwot pomocy w przypadku pozytywnego rozstrzygnięcia w zakresie wyboru operacji. **W skład Rady wchodzi 9 osób, pełniących funkcje: Przewodniczącego, Wiceprzewodniczącego oraz członków Rady.** Członkowie Rady posiadają niezbędne kwalifikacje oraz wiedzę do pełnienia swoich funkcji. Rada jest organem, w którym reprezentację posiadają sektory: publiczny, społeczny, gospodarczy, rybacki w tym mieszkańcy. Skład Rady gwarantuje, że ani władza publiczna, ani żadna grupa interesów nie kontroluje procesu podejmowania decyzji. Członkiem Rady jest 1 osoba poniżej 40. roku życia, ponadto w Radzie zachowano parytety związane z obecnością w składzie co najmniej 2 kobiet (obecnie w tym organie zasiadają 4 kobiety) oraz związane z reprezentatywnością sektorów. Przedstawiciele sektora publicznego stanowią 22,2% składu (2 osoby), sektora społecznego 22,2% składu (2 osoby), sektora gospodarczego 11,1% (1 osoba) oraz sektora rybackiego 44,5% (4 osoby). Osoby zamieszkujące obszar objęty LSR stanowią 88,9% składu organu. Ponadto w składzie organu jest co najmniej po jednym mieszkańcu z 5 gmin należących do RLGD. Rada jest wybierana przez Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia spośród członków zwyczajnych Stowarzyszenia obecnych na zebraniu. Zgodnie z przyjętymi zasadami statutowymi Członek Rady nie może być jednocześnie pracownikiem biura RLGD i nie może pełnić funkcji w żadnym innym organie Stowarzyszenia.

6. Dokumenty regulujące funkcjonowanie RLGD

Dokumentami, które regulują działalność Stowarzyszenia są:

1. *Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach* (Dz. U. z 2020 r. poz. 2261);
2. *Ustawa z dnia 26 maja 2023 r. o wspieraniu zrównoważonego rozwoju sektora rybackiego z udziałem Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury na lata 2021–2027* (Dz. U. z 2023 r. poz. 1273);
3. *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej.*

Poza wyżej wskazanymi aktami prawnymi, działania RLGD regulują dokumenty wewnętrzne przedstawione poniżej:

- Statut, który uchwalany i aktualizowany jest przez Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia RLGD „Roztocze”. Statut reguluje zasady działalności Stowarzyszenia, wyznacza cele i obszary działalności oraz określa kompetencje poszczególnych organów.
- Regulamin Rady RLGD, który uchwalany i aktualizowany jest przez Walne Zebranie Członków RLGD „Roztocze”, przy czym w pewnych sytuacjach, precyzyjnie określonych w Statucie, zmiany tego dokumentu mogą być także wprowadzane przez Zarząd – tego rodzaju rozwiązanie jest wynikiem dotychczasowych

doświadczeń RLGD „Roztocze” zdobytych w toku wdrażania LSR w poprzedniej perspektywie, gdzie niejednokrotnie pojawiała się potrzeba szybkiej zmiany tego regulaminu, a zwoływanie WZC dla wprowadzenia zmian bezpośrednio wynikających ze zmiany przepisów prawa mogło rodzić problemy praktyczne. Regulamin Rady określa skład organu ze wskazaniem zadań oraz zasad wynagrodzenia jego członków; zawiera również zasady zwoływania i organizacji posiedzeń, ich protokołowania, opisuje szczegółowe zasady podejmowania decyzji dotyczących wyboru operacji, określa tryb i sposób wyboru operacji oraz zasady zachowania parytetów.

- Regulamin Zarządu RLGD, który uchwalany i aktualizowany jest przez Walne Zebranie Członków RLGD „Roztocze”. Ten dokument określa podział zadań wśród członków Zarządu, kompetencje tego organu, zasady zwoływania i organizacji jego posiedzeń oraz ich protokołowania.
- Regulamin Komisji Rewizyjnej, który uchwalany i aktualizowany jest przez Walne Zebranie Członków RLGD „Roztocze”. W regulaminie tym określono kompetencje członków Komisji, zasady prowadzenia działań kontrolnych, zasady protokołowania oraz podejmowania decyzji.
- Regulamin WZC, który uchwalany i aktualizowany jest przez Walne Zebranie Członków RLGD „Roztocze”. Ten dokument określa kompetencje WZC, zasady zwoływania i organizacji posiedzeń, ich protokołowania, opisuje zasady podejmowania decyzji przez ten organ.
- Regulamin Biura, który uchwalany i aktualizowany jest przez Zarząd RLGD „Roztocze”. Określa zasady funkcjonowania Biura RLGD „Roztocze”, ramowy zakres działania i kompetencji Biura oraz służb księgowo-finansowych, a także zawiera inne postanowienia związane z działalnością Biura.

W związku z wdrażaniem LSR RLGD opracuje procedury przeprowadzania naborów. Zgodnie ze statutem będą one uchwalane przez Zarząd zaś warunkiem ich obowiązywania jest ich akceptacja przez IZ zgodnie z postanowieniami projektowanej umowy ramowej dotyczącej wdrażania LSR.

II. Charakterystyka obszaru realizacji LSR

1. Gminy stanowiące obszar realizacji LSR

Obszar funkcjonowania RLGD Roztocze, na którym realizowana będzie LSR, obejmuje czternaście sąsiadujących ze sobą gmin, położonych w województwach lubelskim i podkarpackim, w powiatach tomaszowskim, zamojskim, lubaczowskim, jarosławskim oraz przemyskim. Na tę liczbę składają się cztery gminy miejsko-wiejskie, tj.: Lubycza Królewska, Krasnobród, Cieszanów oraz Narol, oraz dziesięć gmin wiejskich, tj.: Bełzec, Tomaszów Lubelski, Adamów, Laszki, Radymno, Wiązownica, Lubaczów, Stary Dzików, Medyka oraz Stubno. Łączna powierzchnia wymienionych jednostek samorządu terytorialnego wynosi 2 146 km² i jest zamieszkała przez 98 766 osób (dane GUS według stanu na dzień 31 grudnia 2020 r.).

Tabela 2 Podstawowe dane o gminach z obszaru RLGD Roztocze wg. stanu na dzień 31 grudnia 2020 r.

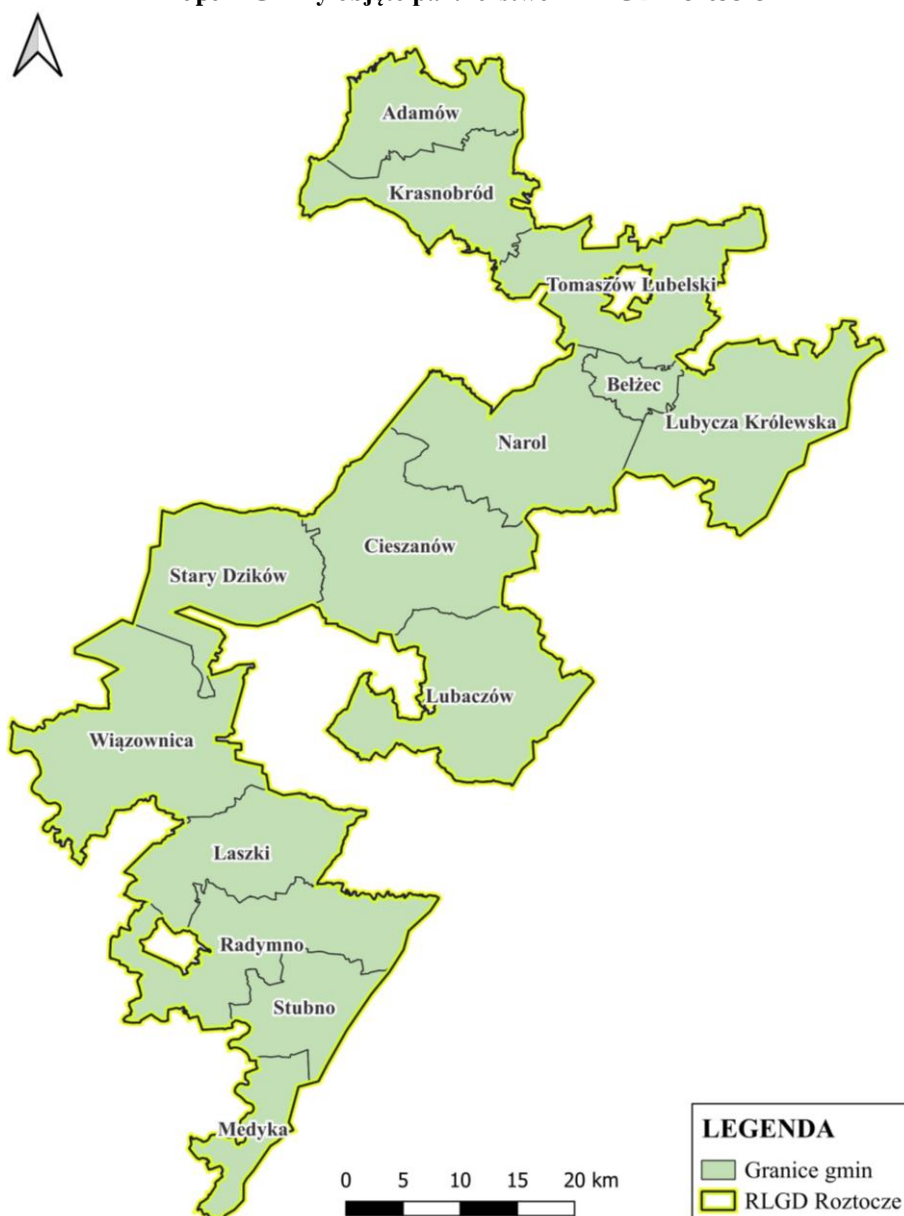
Nazwa gminy	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności (os.)
Bełzec	33	3 230
Lubycza Królewska	208	5 792
Tomaszów Lubelski	171	11 075
Adamów	111	4 531
Krasnobród	127	6 836
Laszki	138	6 700
Radymno	182	11 053
Wiązownica	245	11 654
Cieszanów	219	6 946
Lubaczów	203	9 045
Narol	203	7 714
Stary Dzików	156	4 121
Medyka	61	6 315
Stubno	89	3 754
RAZEM RLGD	2 146	98 766

Źródło: Opracowanie własne

2. Mapa obszaru realizacji LSR

Cały obszar jest spójny pod względem przestrzennym. Wszystkie gminy obszaru RLGD administracyjnie położone są w sąsiadujących województwach: podkarpackim i lubelskim. Jak wynika z przedstawionych wyżej informacji w skład RLGD Roztocze wchodzi więcej niż dwie gminy, a każda para gmin pozostaje w bezpośrednim lub przynajmniej w dalszym sąsiedztwie, tworząc tym samym zwarty geograficznie obszar, znajdujący się w jednym obrysie (mapa 1). Istotą połączenia gmin obszaru RLGD Roztocze jest sektor rybacki, który zarówno historycznie jak i obecnie ma znaczący wpływ na rozwój regionu. Siedziba RLGD znajduje się w Narolu.

Mapa 1 Gminy objęte partnerstwem RLGD Roztocze

Źródło: Opracowanie własne

3. Opis obszaru będącego obszarem realizacji LSR

3.1 Charakterystyka gospodarki, przedsiębiorczości i sektora społecznego

Sytuację gospodarczą obszaru RLGD Roztocze odzwierciedlają wskaźniki gospodarcze, tj. *liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności* oraz *liczba podmiotów nowo zarejestrowanych w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym*.

W tabeli 3 przedstawiono wskaźniki gospodarcze dla RLGD oraz województw podkarpackiego i lubelskiego, a także Polski w latach 2018–2022. Na przestrzeni analizowanych lat *liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności* na obszarze RLGD rosła i w ostatnim badanym roku wynosiła 737. Wartość ta była jednak niższa niż średnia dla Polski (1 323) oraz województw podkarpackiego (977) i lubelskiego (1 018). Inaczej prezentowała się sytuacja z wskaźnikiem *liczba podmiotów nowo zarejestrowanych w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym* – wartości dla RLGD wahały się i w 2022 r. wartość wskaźnika wynosiła 66, przez co była niższa od średnich wartości dla województw podkarpackiego (79) i lubelskiego (86) oraz kraju (102). Ponadto dynamika zmian pierwszego z analizowanych wskaźników (wzrost/spadek wartości wskaźników w 2022 r. w stosunku do 2018 r.) dla RLGD była większa od dynamiki zmian dla obydwu województw i kraju, jednak

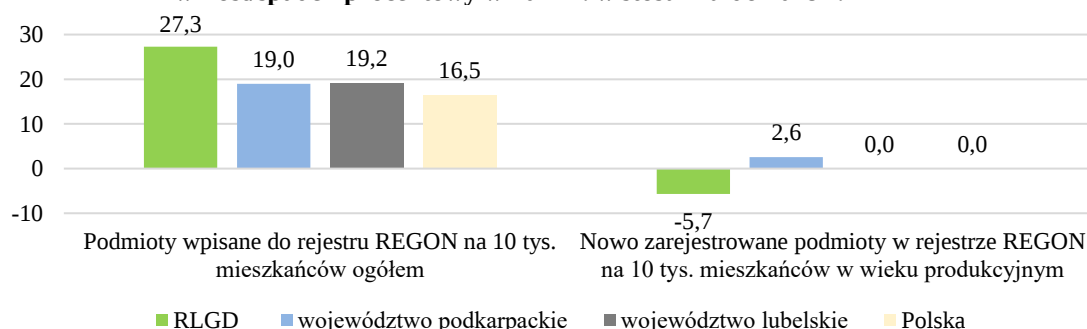
dynamika zmian w przypadku nowo rejestrowanych podmiotów była niższa dla RLGD w porównaniu z obydwoma województwami i krajem (wykres 1).

Tabela 3 Wskaźniki gospodarcze – porównanie średniej obszaru RLGD do województw i kraju w latach 2018–2022

Jednostka terytorialna	Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności					Podmioty nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym				
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
RLGD	579	616	672	707	737	70	70	66	67	66
województwo podkarpackie	821	851	899	942	977	77	71	68	79	79
województwo lubelskie	854	879	937	979	1 018	86	79	76	79	86
Polska	1 136	1 175	1 224	1 276	1 323	102	99	86	97	102

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

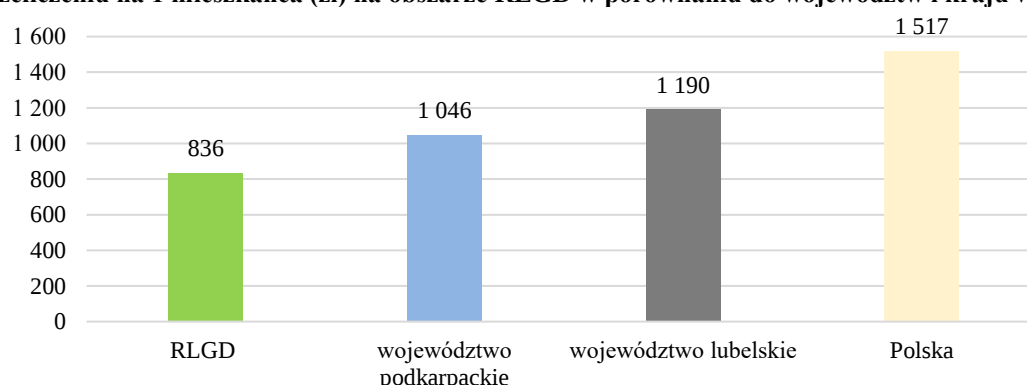
Wykres 1 Dynamika wzrostu wartości wskaźników gospodarczych obszaru RLGD, województw i kraju – wzrost/spadek procentowy w 2022 r. w stosunku do 2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Kondycję lokalnych przedsiębiorstw obrazuje również wskaźnik *udział w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa w postaci wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych zamieszkałych na terenie danej gminy*. Według danych GUS wskaźnik ten dla obszaru RLGD od 2018 r. cały czas wzrastał, jednak w 2022 r., podobnie jak w latach poprzednich, był niższy w porównaniu do średniej wartości wskaźnika dla obydwu województw oraz kraju (wykres 2).

Wykres 2 Udział w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa – podatek dochodowy od osób fizycznych w przeliczeniu na 1 mieszkańca (zł) na obszarze RLGD w porównaniu do województw i kraju w 2022 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Poza nowo zarejestrowanymi podmiotami warto także zwrócić uwagę na wskaźniki: *udział % podmiotów wyrejestrowanych w ogólnej liczbie podmiotów wpisanych do rejestru REGON* oraz *jednostki wykreślone z rejestru REGON na 10 tys. ludności*, które świadczą o kondycji przedsiębiorstw oraz poziomie trudności w prowadzeniu działalności na określonym obszarze w danym okresie. Wartości ww. wskaźników dla RLGD, obydwu województw i Polski w latach 2018–2022 przedstawiono w tabeli 4. W przypadku obydwu analizowanych wskaźników, na przestrzeni badanych lat wartości dla RLGD wahały się. W porównaniu do średniej obydwu województw i kraju

w przypadku pierwszego wskaźnika wartości dla RLGD były niższe, jednak w przypadku drugiego wskaźnika w latach 2021–2022 były wyższe, co świadczy o niekorzystnej sytuacji.

Tabela 4 Wskaźniki świadczące o kondycji przedsiębiorstw – porównanie średniej obszaru RLGD do województw i kraju w latach 2018–2022

Jednostki terytorialne	Jednostki wykreślone z rejestru REGON na 10 tys. ludności					Udział % podmiotów wyrejestrowanych w ogólnej liczbie podmiotów wpisanych do rejestru REGON				
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
RLGD	42	31	24	34	38	7,2	5,0	3,6	4,8	5,1
województwo podkarpackie	57	39	31	38	44	7,0	4,6	3,5	4,0	4,5
województwo lubelskie	66	51	37	42	48	7,7	5,8	3,9	4,2	4,7
Polska	86	59	45	50	59	7,6	5,0	3,6	3,9	4,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

W tabeli 5 przedstawiono wartość wskaźnika *udział przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników w liczbie mieszkańców ogółem* średnio na obszarze RLGD oraz w obydwu województwach i kraju w latach 2018–2022. Przedsiębiorstwa, które zatrudniają mniej niż 50 pracowników, to tzw. mikro (do 9 pracowników) i małe firmy (do 49 pracowników). Stanowią one ok. 99% polskiego sektora przedsiębiorstw.

Tabela 5 Udział przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników w liczbie mieszkańców ogółem – porównanie średniej obszaru RLGD do województw i kraju w latach 2018–2022

Jednostka terytorialna	2018	2019	2020	2021	2022
RLGD	5,8	6,1	6,7	7,0	7,3
województwo podkarpackie	8,1	8,4	8,9	9,4	9,7
województwo lubelskie	8,5	8,7	9,3	9,7	10,1
Polska	11,3	11,7	12,2	12,7	13,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Udział przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników w liczbie mieszkańców ogółem we wszystkich analizowanych latach był na obszarze RLGD niższy niż średnia dla kraju oraz średnia dla obydwu województw. Odnotował on wprawdzie trend rosnący, jednak tendencja ta dotyczyła także średniej dla analizowanych województw i kraju.

W tabeli 6 przedstawiono z kolei udział podmiotów gospodarczych według grup rodzajów działalności (PKD 2007) w 2022 r. średnio na obszarze RLGD, w obydwu województwach i kraju. Średni udział grupy „rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo” jest dla obszaru RLGD wyższy niż średnia dla obydwu województw oraz średnia dla kraju. Ponadto według danych GUS wśród gmin obszaru, pod tym względem, najbardziej wyróżnia się Gmina Stary Dzików (9,4%) oraz Gmina Lubycza Królewska (7,6%), gdyż osiągają wartości znacznie wyższe niż średnia w województwach podkarpackim (1,6%) i lubelskim (1,8%) oraz kraju (1,4%).

Tabela 6 Udział % podmiotów gospodarczych według grup rodzajów działalności (PKD 2007) – porównanie średniej obszaru RLGD do województw i kraju w 2022 r.

Jednostka terytorialna	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	Przemysł i budownictwo	Handel hurtowy i detaliczny	Zakwaterowanie i usługi gastronomiczne	Pozostała działalność
RLGD	3,7	35,6	20,7	3,5	36,6
województwo podkarpackie	1,6	26,4	20,9	2,9	48,3
województwo lubelskie	1,8	23,6	21,5	2,6	50,5
Polska	1,4	22,7	20,1	3,2	52,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

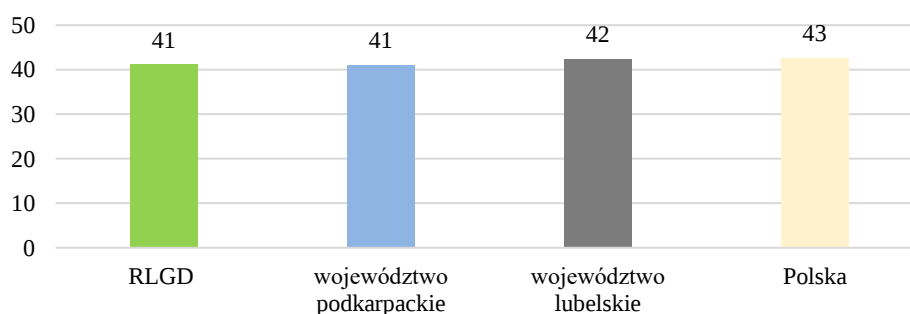
Jak wynika z danych statystycznych klasyfikacji podmiotów gospodarczych według sekcji PKD 2007, największa liczba, spośród wszystkich podmiotów gospodarczych na obszarze w 2022 r., była zarejestrowana w sekcjach: F „Budownictwo” – 1 913 podmiotów (26,6%), G „Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle” – 1 486 podmiotów (20,7%) oraz C „Przetwórstwo przemysłowe” – 578 podmiotów (8,0%). Na obszarze nie są zarejestrowane żadne podmioty w sekcji U „Organizacje i zespoły eksterytorialne”, a najniższe i nikłe udziały podmiotów zarejestrowane są w sekcjach B „Górnictwo i wydobywanie”, D „Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych”, a także E „Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją”.

Dodatkowo, z punktu widzenia szans jakie daje realizacja LSR w nowej perspektywie oraz uwarunkowania przyrodnicze i historyczne obszaru, ważnymi danymi z punktu widzenia możliwości wykorzystania potencjału obszaru jest liczba obiektów noclegowych i oferowanych przez nich miejsc noclegowych. W tym kontekście należy wskazać, że z danych GUS wynika, że na terenie obszaru RLGD funkcjonowało 48 obiektów noclegowych, które łącznie oferowały 2 280 miejsc noclegowych, z czego znaczna część dostępna była jedynie w sezonie turystycznym. Spośród wszystkich podmiotów jedynie 23 oferowało noclegi całorocznie. Najwięcej z nich znajdowało się na terenie Gminy Krasnobród (24 obiekty)².

Istnieje wiele definicji przedsiębiorczości. Jedne z nich skupiają się na rezultatach, inne na procesowości, a jeszcze inne na umiejętnościach. O przedsiębiorczości na ogół mówi się w kontekście gospodarczym, natomiast istotna jest również przedsiębiorczość społeczna, rozumiana jako sfera aktywności obywatelskiej, która łączy działalność ekonomiczną z działalnością pożytku publicznego, przyczyniając się m.in. do integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych marginalizacją społeczną, do tworzenia miejsc pracy oraz rozwoju lokalnego. Na całym obszarze RLGD funkcjonuje sześć przedsiębiorstw społecznych – 2 z nich znajdują się w Gminie Tomaszów Lubelski, 2 w Gminie Wiązownica, po 1 w gminach Krasnobród oraz Adamów.

Ludzie przedsiębiorczy to ludzie aktywni zawodowo i/lub społecznie. Istotna w tym zakresie jest analiza kapitału społecznego. Jednym z głównych mierników kapitału społecznego jest wskaźnik *liczba fundacji, stowarzyszeń, organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców* (wykres 3). Wartość wskaźnika dla obszaru RLGD w 2022 r. była taka sama jak średnia dla województwa podkarpackiego, ale niższa od średniej dla województwa lubelskiego i kraju (wykres 3). Wewnątrz obszaru RLGD najwyższą wartością wskaźnika charakteryzowała się Gmina Cieszanów, która w całym analizowanym okresie osiągała najwyższe wyniki spośród gmin obszaru RLGD oraz każdorazowo w latach 2018–2022 charakteryzowała się wartością wyższą niż średnia dla województw podkarpackiego i lubelskiego oraz kraju, natomiast średnia dla obszaru RLGD była w całym okresie niższa niż średnia dla kraju (dane GUS).

Wykres 3 Liczba fundacji, stowarzyszeń, organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców na obszarze RLGD w porównaniu do województw i kraju w 2022 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Pomimo polepszającej się sytuacji gospodarczej obszaru RLGD, wciąż jest ona niezadowalająca w porównaniu do sytuacji gospodarczej obydwu województw i kraju. Z jednej strony wskaźnik dotyczący podmiotów wpisanych do rejestru REGON wzrasta i pomimo tego, że wciąż jest niższy od średniej dla analizowanych

² Dane GUS, stan na dzień 31 grudnia 2022 r.

województw i kraju, to dynamika jest większa w stosunku do dynamiki porównywanych jednostek, ale z drugiej strony wskaźnik dotyczący nowo zarejestrowanych podmiotów spada, w dodatku jego dynamika jest gorsza od dynamiki w kraju i obydwu województwach. Podobnie dzieje się w przypadku wyrejestrowanych podmiotów: wskaźniki dla obszaru RLGD co roku wypadały lepiej od średniej dla województwa i kraju, jednak % udział podmiotów wyrejestrowanych w latach 2021–2022 był wyższy dla RLGD w stosunku do porównywanych jednostek. Niezadowolający poziom rozwoju gospodarczego potwierdzają również ankiety przeprowadzone wśród mieszkańców, gdzie tylko 15% ankietowanych wskazało przedsiębiorczość mieszkańców jako kluczową mocną stronę obszaru RLGD. Ponadto w ankietach 71% mieszkańców wskazało jako słabą stronę obszaru mało atrakcyjny rynek pracy, co może zmienić inwestowanie w rozwój przedsiębiorczości. W związku z tym zasadne jest skierowanie środków na rozwój lokalnej przedsiębiorczości. Ponadto 46% ankietowanych wskazało również na konieczność wspierania aktywności społecznej mieszkańców, dlatego będzie to drugi ze wspieranych obszarów w kolejnym okresie programowania.

3.2 Charakterystyka rynku pracy – zatrudnienie i bezrobocie

Sytuację panującą na rynku pracy odzwierciedlają wskaźniki dotyczące zatrudnienia oraz bezrobocia. Do najistotniejszych wskaźników należą: *udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym* oraz *udział długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem* (tabela 7). Od 2020 r. można zauważyć stopniowy spadek pierwszego analizowanego wskaźnika, jednak we wszystkich latach wskaźnik ten utrzymywał się na poziomie wyższym od średniej dla kraju i obydwu województw. Z kolei drugi ze wskaźników na przestrzeni analizowanych lat wahał się i co roku był niższy od średniej dla obydwu województw, jednak był wyższy od średniej dla kraju.

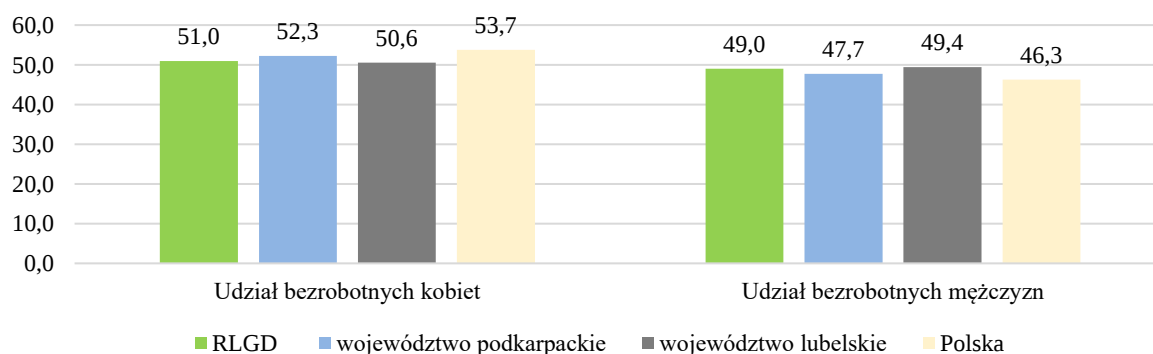
Tabela 7 Wskaźniki bezrobocia – porównanie średniej obszaru RLGD do województw i kraju w latach 2018–2022

Jednostka terytorialna	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (%)					Udział długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem (%)				
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022
RLGD	7,0	6,2	7,7	6,8	6,3	54,4	52,4	53,1	57,4	56,7
województwo podkarpackie	6,3	5,8	6,9	6,2	5,6	56,9	55,0	55,4	60,5	57,8
województwo lubelskie	5,8	5,5	6,3	5,6	5,2	57,7	55,5	57,0	61,7	58,2
Polska	4,2	3,8	4,6	4,0	3,7	52,4	49,9	49,3	56,6	51,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

W przypadku sytuacji na rynku pracy istotny jest również procentowy udział bezrobotnych według płci. Ogólna liczba bezrobotnych na obszarze RLGD w 2022 r. wynosiła 3 747 osób, w tym 1 910 kobiet (51,0%) oraz 1 837 mężczyzn (49,0%). Udział procentowy kobiet w ogólnej liczbie bezrobotnych na obszarze RLGD w 2022 r. był wyższy od średniej dla województwa lubelskiego (50,6%), ale niższy od średniej dla województwa podkarpackiego (52,3%) oraz kraju (53,7%), natomiast liczba bezrobotnych mężczyzn na obszarze RLGD była wyższa od średniej dla województwa podkarpackiego (47,7%) i kraju (46,3%) oraz niższa od średniej dla województwa lubelskiego (49,4%).

Wykres 4 Procentowy udział bezrobotnych według płci na obszarze RLGD w porównaniu do województw i kraju w 2022 r.

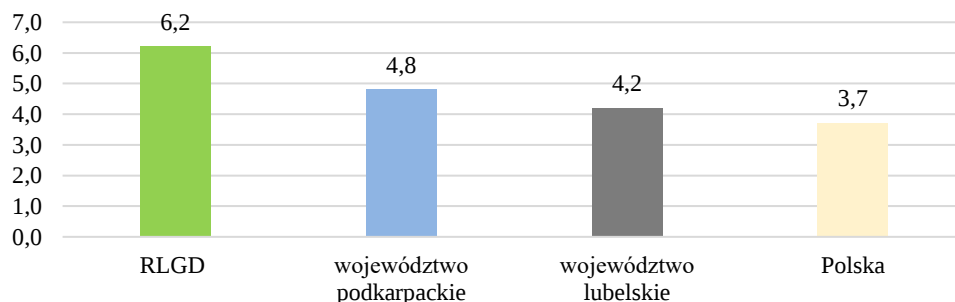
Wskaźnikiem, który również obrazuje sytuację ekonomiczną na obszarze RLGD, jest przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w relacji do średniej krajowej. Dane dotyczące wynagrodzeń określone są na poziomie powiatu. Sytuacja, jaka ma miejsce w powiatach tomaszowskim, zamojskim, lubaczowskim, jarosławskim oraz przemyskim, obrazuje także sytuację na obszarze RLGD, który terytorialnie znajduje się w obrębie tych jednostek administracyjnych. W 2021 roku wskaźnik przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w powiecie tomaszowskim osiągnął wartość 75,9% przeciętnego wynagrodzenia brutto w Polsce, w powiecie zamojskim wskaźnik ten osiągnął wartość 72,9%, w powiecie lubaczowskim – 76,3%, w powiecie jarosławskim – 79,2%, natomiast w powiecie przemyskim – 75,4%. Wskaźniki w powiatach prezentowały się gorzej od wyniku obu województw. W przypadku województwa podkarpackiego wskaźnik wynosił w 2021 r. – 84,4%, natomiast w województwie lubelskim wskaźnik kształtował się na poziomie 88,1%. Wskaźnik ten od 2016 r. corocznie wzrastał dla wszystkich powiatów, a także dla województw podkarpackiego i lubelskiego (dane GUS).

Na spotkaniach mieszkańcy nie wskazywali bezrobocia jako istotnego problemu występującego na obszarze RLGD.

3.3 Opieka społeczna

W zakresie pomocy społecznej w każdej z gmin powołana jest wyspecjalizowana jednostka – Ośrodek Pomocy Społecznej, który zajmuje się świadczeniem usług opiekuńczych i specjalistycznych dla osób starszych i chorych, pomocą finansową, rzeczową i organizacyjną dla osób w trudnej sytuacji życiowej oraz poprzez swoje działania podejmuje walkę z ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Liczba osób korzystających z pomocy społecznej na obszarze RLGD od 2016 roku stale malała i w 2022 r. wynosiła 5 636 osób³. Natomiast w 2021 r. wskaźnik *udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców ogółem* dla obszaru RLGD wynosił 6,2% i był wyższy od średniej dla województwa podkarpackiego (4,8%) i lubelskiego (4,2%) oraz dla kraju (3,7%), co przedstawiono na wykresie 5.

Wykres 5 Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców ogółem na obszarze RLGD w porównaniu do województw i kraju w 2021 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wartość wskaźnika *gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego na 10 tys. mieszkańców* spadała z roku na rok, jednak we wszystkich analizowanych latach była wyższa od średnich wartości wskaźnika dla obydwu województw i kraju. Wartość wskaźnika *rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców ogółem* dla całego obszaru wynosiła w 2021 r. 32 rodziny i była znacznie wyższa od średniej dla województwa podkarpackiego (23) i lubelskiego (24) oraz kraju (18). Pozytywnym zjawiskiem jest jednak fakt, iż wartość tego wskaźnika cały czas maleje. Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku wskaźnika *udział % dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku*, który w 2021 r. wynosił 32,9% dla całego obszaru i również był wyższy niż średnia dla kraju (19,4%) oraz województwa podkarpackiego (24,9%) i lubelskiego (25,8). Wszystkie powyższe wskaźniki zostały przedstawione w tabelach 8–9.

³ Dane GUS, stan na dzień 31 grudnia 2022 r.

Tabela 8 Gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego ogółem na 10 tys. mieszkańców – porównanie średniej obszaru RLGD do województw i kraju w latach 2017–2021

Jednostka terytorialna	2017	2018	2019	2020	2021
RLGD	307	288	263	239	224
województwo podkarpackie	284	264	243	224	203
województwo lubelskie	260	244	227	210	194
Polska	249	233	215	200	186

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Tabela 9 Rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców ogółem oraz udział % dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku – porównanie średniej obszaru RLGD do województw i kraju w latach 2017–2021

Jednostka terytorialna	Rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców					Udział % dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku				
	2017	2018	2019	2020	2021	2017	2018	2019	2020	2021
RLGD	50	47	43	40	32	47,6	45,0	43,1	37,1	32,9
województwo podkarpackie	38	36	32	28	23	37,4	36,7	33,9	28,5	24,9
województwo lubelskie	38	37	33	29	24	38,6	37,7	34,5	29,9	25,8
Polska	29	29	26	22	18	29,3	29,4	27,0	22,6	19,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

3.4 Przestrzeń, przyroda, ochrona środowiska, gospodarka komunalna i dostęp do usług

Pod względem fizycznogeograficznym analizowany obszar położony jest w megaregionach Pozaalpejska Europa Środkowa oraz Region Karpacki, prowincji Karpaty Zachodnie z Podkarpaciem Zachodnim i Północnym oraz Wyżyny Polskie, podprowincjach Podkarpacie Wschodnie, Podkarpacie Północne, Wyżyna Lubelsko-Lwowska, w makroregionach: Roztocze, Wyżyna Lubelska, Kotlina Sandomierska, Płaskowyż Sańsko-Dniestrzański⁴. Obszar odznacza się dużą spójnością przyrodniczą, która wynika ze zbliżonych bądź tożsamyh uwarunkowań poszczególnych elementów środowiska.

Powierzchnia obszaru, choć zróżnicowana geologicznie i morfologicznie, stanowi wzajemnie powiązany i uzupełniający się układ. Elementem przyrodniczym łączącym obszar RLGD Roztocze jest niewątpliwie zlewnia prawobrzeżnych dopływów Sanu: Wiszni, Szkła, Lubaczówki i Tanwi. Jednym z ważnych czynników spójności terytorialnej obszaru jest przygraniczne położenie – pięć gmin: Lubycza Królewska, Lubaczów, Radymno, Stubno i Medyka graniczą bezpośrednio z Ukrainą.

Gmina Bełzec położona jest nad Krynica Bełżecką (zwaną też Źródło), prawym dopływem Sołokiji, na wschodnim skraju Doliny Kadłubisk (Roztocze Środkowe), rozdzielającej Płaskowyż Jezierni na północy od Płaskowyżu Brzezin na południu i Pagórów Bełzca na południowym wschodzie. Teren gminy pod względem geograficznym położony jest między dwoma mezoregionami Roztocze Środkowe i Roztocze Południowe. Gleby obszaru gminy pozostają w ścisłym związku z budową geologiczną i ukształtowaniem powierzchni, czyli reprezentują typ gleb terenów wyżynnych. Najczęściej są to gleby bielcowe, powstałe w wyniku wymywania przez wodę opadową. Są one z reguły piaszczyste i niezbyt urodzajne, dominują w zagłębieniach terenu pomiędzy wzniesieniami. W wyższych partiach wzniesień występują gleby brunatne wytworzone na skałach wapienno – krzemionkowych. Większość gleb gminy zaliczono do klasy IV b oraz IV a, niewielką powierzchnię zajmują gleby klasy III. Przy rzece Sołokiji położone są dwa zbiorniki wodne: Zagóra i Młynki – niezagospodarowane, służące celom rekreacyjnym. Występujące w dolinie rzeki źródła zasilane są wodami naporowymi z przyległych obszarów wierzchwinowych, z wód piętra kredowego. Analiza składu chemicznego wód źródłanych świadczy o ich czystości i słabym zmineralizowaniu.

⁴ Kondracki J., *Geografia regionalna Polski*, PWN, Warszawa 2013.

Gmina Lubycza Królewska położona w obrębie Roztocza Wschodniego, Kotliny Pobuża i Grzędy Sokalskiej. Klimat terenu Gminy Lubycza Królewska jest umiarkowany, kontynentalny. Charakteryzuje się najwyższą w Polsce liczbą dni słonecznych (ok. 75) oraz stosunkowo długą zimą (ok. 97 dni) i długim latem (ok. 98 dni). Na terenie gminy w części wschodniej występują gleby brunatne, rędziny i czarnoziemy, zaś w zachodniej części przeważają gleby brunatne wylugowane.

Gmina Tomaszów Lubelski zajmuje obszar Grzędy Sokalskiej, Roztocza Środkowego i Pobuża. Położenie geograficzne, duże zróżnicowanie ukształtowania terenu mają wpływ na specyficzny klimat, występujący na obszarze Gminy. Między wsiami Justynówka i Majdan Górny znajduje się wzniesienie Biała Góra (352 m n.p.m.). Na jej kredowych zboczach występuje unikatowa na skalę europejską roślinność kserotermiczna. Jest to flora stepowa: miłek wiosenny, wisienka karłowata, len złocisty, ożga zwyczajna, ostrożeń, przetacznik i turzyce. Z terenu gminy biorą swój początek rzeki Huczwa z Podhorzec i Sołokija z Rogóżna.

Gmina Krasnobród położona jest na Roztoczu Środkowym. Gmina Krasnobród leży w dolinie rzeki Wieprz. Jest przepiękna bogactwem przyrody i zróżnicowanym krajobrazem. Na jej terenie znajdują się głębokie wąwozy, porośnięte lasami wzgórza oraz różnorodne gatunki ptaków.

Gmina Wiązownica zlokalizowana jest w Kotlinie Sandomierskiej. Na obszarze gminy przeważają gleby bielcowe, brunatne i mady. Większość gleb zbonifikowana jest w klasach III, IV, V oraz VI. Teren Gminy Wiązownica obfituje w złoża glin zwałowych i rzecznych mających zastosowanie w produkcji ceramicznej. Ponadto w rejonie koryta rzeki San prowadzi się wydobywanie piasku. Gminę Wiązownica charakteryzuje dobrze rozwinięta sieć hydrograficzna. Szczególnie dużo wód powierzchniowych występuje w jej południowej i południowo-zachodniej części leżącej w zlewni rzeki San oraz jej prawego dopływu rzeki Lubaczówki z dopływami (Radawka, Starycz Bachórkowa, Ruczałka). Pod względem klimatycznym gmina prawie w całości leży w strefie klimatycznej nizinnej. Jedynie część południowo-zachodnia pozostaje w zasięgu klimatu podgórskiego.

Północny skraj Gminy Adamów leży w prowincji Wyżyn Polskich w makroregionie Wyżyna Lubelska – mezoregion Padół Zamojski, natomiast pozostały obszar (środkowa i południowa część gminy) w makroregionie Roztocze, mezoregion – Roztocze Środkowe. Położenie na granicy dwóch rejonów fizjograficznych wpływa na atrakcyjność krajobrazową terenu gminy. Cechą charakterystyczną tego obszaru jest urozmaicona rzeźba terenu w postaci wyrazistych wzgórz i dolin. Z uwagi na budowę geologiczną (podłoże kredowe oraz warstwy lessu) powstają tutaj liczne wąwozy i jary. Na terenie Gminy Adamów występuje uboga baza surowców naturalnych składająca się ze złóż opok mastrychtu (wykorzystywanych jako kamień budowlany i drogowy oraz surowiec do produkcji kruszywa) oraz piasków. Wyżej wymienione złoża położone są jednak w obszarze Natura 2000 Roztocze, otuliny Roztoczańskiego Parku Krajobrazowego, otuliny Krasnobrodzkiego Parku Krajobrazowego i mogą być eksploatowane pod warunkiem wykluczenia kolizji z wymogami ochrony przyrody. W związku z powyższym przemysł wydobywczy surowców jest bardzo słabo rozwinięty. Przez teren gminy przepływają dwie rzeki: Wieprz i Jacynka. Zbiornik wód podziemnych w granicach gminy stanowi fragment jednego z głównych zbiorników wód podziemnych w kraju Nr 407 Niecka Lubelska – Chełm – Zamość. Klimat Gminy Adamów można scharakteryzować jako przejściowy. Ukształtowany jest on przez zmienny napływ mas powietrza morskiego lub kontynentalnego, przy przewadze wpływów kontynentalnych. Średnia wielkość opadów, na podstawie wieloletnich obserwacji wynosi około 650 mm rocznie. Średnia temperatura roczna 7,2°C, a średnie temperatury miesięczne wahają się -5,4°C (styczeń) do 17,6°C (lipiec). Liczba dni wegetacji z temperaturą minimalną większą od 5°C wynosi 207 dni, a pokrywa śnieżna zalega średnio od 70 do 80 dni.

Gmina Cieszanów położona jest dolinach rzek Brusienka i Wirowa oraz potoków Łówcza i Buszcza, na terytorium jednego makroregionu – Kotliny Sandomierskiej. Klimat na terenie Gminy Cieszanów charakteryzuje się cechami kontynentalnymi, do których należą surowe zimy i ciepłe lata. Lato rozpoczyna się w czerwcu i trwa 110 dni, a zima ma swój początek w trzeciej dekadzie listopada i trwa od 90 do 100 dni. Średnia temperatura roczna wynosi + 7,5°C. Region ten charakteryzuje się wysokimi średnimi rocznymi opadami atmosferycznymi w granicach 600-700 mm. Czas zalegania pokrywy śnieżnej wynosi 80-90 dni.

Pod względem morfologicznym teren Gminy Lubaczów położony jest w obrębie Płaskowyżu Tarnogrodzkiego, który wznosi się do wysokości 261 m. n.p.m. Wody powierzchniowe dzielą teren gminy na część

wschodnią i zachodnią. Część wschodnia rozcięta jest na trzy części o kierunku równoleżnikowym. Rozdzielają ją trzy największe doliny rzek. Główną wpadającą do rzeki San jest Lubaczówka i jej dopływy, prawe: Sołotwa i Przerwa i lewe, rzeki: Zamiła, Młaga, oraz potoki bezimienne po lewej i prawej stronie rzeki. Na terenie gminy występują zasoby lokalne zasoby surowców mineralnych i kopalin: złoża gazu ziemnego występujące w południowej części gminy (przechodzące na teren gm. Wielkie Oczy), złoża siarki rodzimej występujące w północno-wschodniej części gminy, z nieczynną Kopalnią Siarki w Baszni Dolnej, złoża iłów nadających się do produkcji ceramiki budowlanej w rejonie Baszni Górnej, ruda darniowa w rejonie miejscowości Ruda Szczutkowska i Ruda k. Baszni Dolnej.

Gmina Narol charakteryzuje się dużą różnorodnością. Największą część terytorium obejmuje mezoregion Roztocze Wschodnie, mniejsze zaś części należą do mezoregionów: Płaskowyżu Tarnogrodzkiego, Roztocza Środkowego oraz Równiny Biłgorajskiej. Gmina Narol leży w obszarze Dorzecza Sanu, wskutek występującej na tym terenie rzeki Tanwi, stanowiącej najdłuższy prawobrzeżny dopływ rzeki San. Całkowita długość Tanwi wynosi 103 km, z czego na terenie gminy występuje odcinek o długości 17 km. Obszar Gminy Narol leży w obrębie dwóch krain klimatycznych: subregionie nizinnym sandomierskim oraz region wyżynny lubelski. Wpływa to na zróżnicowanie klimatyczne na tym terenie, gdzie z powodu różnicy w wysokości bezwzględnej, wyżynna część gminy ma chłodniejszy klimat niż pozostała część. Lokalny klimat występuje natomiast w okolicach Rudy Różanieckiej, na co wpływ mają pobliskie stawy, gdzie często wieją lokalne wiatry typu bryza, oraz pojawiają się mgły w rejonie stawów. Na klimat wpływają również występujące lasy. Niemniej, na terenie Gminy Narol występuje jedno z najmniejszych wartości rocznego średniego zachmurzenia, w porównaniu do pozostałej części kraju oraz jest jedna z najwyższych w Polsce liczba dni pogodnych

Rzeźba terenu Gminy Stary Dzików jest lekko falista i łagodnie opada od wzgórz Roztocza do doliny Sanu. Średnia wysokość terenu wynosi 220 m n.p.m. Znaczną część gminy stanowią lasy i zadrzewienia. Gmina znajduje się pod wpływem 2 regionów klimatycznych: Kotliny Sandomierskiej i Roztocza. Region Kotliny Sandomierskiej charakteryzuje się upalnymi latami, niższymi sumami opadów, krótszym czasem zalegania pokrywy śnieżnej i większą częstotliwością okresów odwilżowych. Ze względu na małe różnice wysokości występuje w gminie mniejsza różnorodność mikroklimatów lokalnych. Drugi region klimatyczny tworzy Roztocze – unikalny w skali europejskiej region przyrodniczy, charakteryzujący się spadkiem temperatury powietrza i zwiększeniem ilości opadów wraz ze wzrastającą wysokością nad poziom morza. Generalnie gmina posiada klimat nizinny, łagodny, podlegający wpływom powietrza kontynentalnego. Roczna suma opadów wynosi 700 mm. Na terenie gminy z reguły występują gorące lata, ciepłe i słoneczne jesienie oraz stosunkowo długie i mroźne zimy.

W Gminie Medyka dominuje równinna rzeźba terenu, z lekko pagórkowatymi obszarami we wsiach Jaksmanice i Siedliska. Na terenie gminy występują głównie czarnoziemy murszowe i mineralne. Największy udział w strukturze gleb mają grunty klasy III. Gmina Medyka ma dobrze zachowane środowisko przyrodnicze w porównaniu z innymi regionami kraju. Powietrze zanieczyszczają pyły wydzielane przez kotłownie na paliwo stałe oraz komunikacja samochodowa (głównie wzdłuż drogi krajowej nr 28). Utrudnieniem jest także Port Przeładunkowy, w którym podczas rozładunku materiałów sypkich (głównie granulatu rudy żelaza) przedostają się do atmosfery szkodliwe pyły.

Przez Gminę Stubno przepływa rzeka Wisznia (prawy dopływ Sanu), która dzieli teren gminy na dwie nierówne części. Średnia temperatura roczna wynosi 7,5–7,80°C. Roczna suma opadów jest znaczna i wynosi około 600 mm. Średnia liczba dni z opadami to 120 w roku. Na terenie Gminy Stubno dominują wiatry zachodnie oraz południowo-zachodnie. Dominującym elementem krajobrazu jest dolina Sanu, tworząca ciekawy obszar składający się z dolin, licznych starorzeczy i skarp. Na terenie rezerwatu w Starzawie (196 ha) występuje unikatowa roślina – szachownica kostkowa. Gmina Stubno jest dużym siedliskiem bociana białego (ponad 70 gniazd), gdyż ma doskonałe warunki dla tego ptaka (dużo łąk i pastwisk, stawy rybne, bardzo czyste środowisko naturalne).

Pod względem geomorfologicznym obszar Gminy Radymno położony jest głównie w obrębie równiny akumulacji wodnej oraz w części południowo-zachodniej i północno-wschodniej w obrębie wierzchołkin obniżenia podkarpackiego. Pod względem rzeźby terenu w Gminie Radymno dominuje typ rzeźby płasko równinnej i nisko falistej. Średnia wysokość terenu gminy wynosi 200 m. n.p.m. Miejscowości położone w rejonie wysoczyzny

lessowej w zachodniej i południowej części gminy i w większości zlokalizowane na zboczach dolin są dobrze nasłonecznione. Na terenie Gminy Radymno największą i najważniejszą rzeką również jest San, który stanowi szóstą pod względem długości rzekę w Polsce. Rzeką na odcinku około 55 km tworzy granicę Polski z Ukrainą. Rzeką San przepływa przez teren gminy, stanowiąc jej oś hydrograficzną. Do Sanu uchodzą większe rzeki – z lewobrzeżnych: Rada, Łęg Rokietnicki, z prawobrzeżnych Wisznia i Szkło. Drugą ważną rzeką jest Rada, która przepływa przez teren Gminy Radymno. Rzeką ta stanowi lewy dopływ Sanu o długości około 22 km i powierzchni dorzecza 140 km². Rada po połączeniu się z lewym dopływem Rudką w Zamojskach, płynie przez Skołoszów w kierunku północnym, uchodząc w Radymnie do Sanu. Rada stanowi największy strumień spośród kilku zajmujących niedługie wąwozy, które z kolei oddzielają płaszczowiny utworzone przez wody polodowcowe. Przed regulacją rzeka Rada podpływała pod wzgórze miejskie, w wyniku przeprowadzonej regulacji odsunięto ją nieco od Radymna, kierując w stare łożysko Sanu. Gmina Radymno znajduje się na obszarze zlewni 17 naturalnych jednolitych części wód powierzchniowych.

Krajobraz Gminy Laszki charakteryzuje się dominacją obszarów równinnych, urozmaicanych niekiedy niewielkimi wzniesieniami, z przewagą gruntów zajętych pod gospodarkę rolną – blisko 3/4 obszaru Gminy Laszki to użytki rolne. Szczególnie typowe są obszary łąkowo pastwiskowe, zwłaszcza dla okolic samych Laszek i Bobrówki. Cennym urozmaicheniem są lasy, głównie bory iglaste i bory mieszane, w których króluje sosna, dąb oraz brzoza. Klimat na obszarze gminy jest umiarkowany, z silnymi cechami kontynentalnymi. Średnia roczna temperatura sięga 8°C, najzimniej jest w styczniu i lutym, średnio 3°C, najcieplej w lipcu – średnio 19°C. Okres wegetacyjny należy do najdłuższych w skali całego kraju i sięga 225 dni. Rzadsze niż w wielu innych regionach są dni pochmurne, a więc i mniej opadów, więcej zaś zdecydowanie słońca.

Na terenie wszystkich gmin obszaru RLGD występują licznie stawy rybne, które przyciągają wędkarzy oraz miłośników przyrody, ornitologów i myśliwych. Stawy są bowiem miejscem gromadzenia się licznych gatunków ptactwa, gdyż leżą one na trasie ich wędrówki wzdłuż Wisły, Sanu i Dniestru oraz ich dopływów.

Zgodnie z danymi Centralnego Rejestru Form Ochrony Przyrody prowadzonego przez Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska, na obszarze objętym RLGD znajdują się następujące formy ochrony przyrody i krajobrazu⁵:

- Roztoczański Park Narodowy (Gmina Adamów),
- Sieniawski Obszar Chronionego Krajobrazu (gminy: Wiązownica, Stary Dzików),
- Roztoczański Obszar Chronionego Krajobrazu (gminy: Cieszanów, Lubaczów, Narol, Bełżec),
- Park Krajobrazowy Puszczy Solskiej (gminy: Cieszanów, Narol),
- Południoworoztoczański Park Krajobrazowy (gminy: Narol, Lubycza Królewska),
- Krasnobrodzki Park Krajobrazowy (gminy: Tomaszów Lubelski, Adamów, Krasnobród),
- Obszar Natura 2000 Rzeką San (gminy: Laszki, Radymno, Medyka, Stubno),
- Obszar Natura 2000 Łukawiec (gminy: Laszki, Lubaczów),
- Obszar Natura 2000 Lasy Sieniawskie (gminy: Wiązownica, Stary Dzików),
- Obszar Natura 2000 Dolina Dolnego Sanu (Gmina Wiązownica),
- Obszar Natura 2000 Uroczyska Puszczy Solskiej (gminy: Cieszanów, Narol),
- Obszar Natura 2000 Horyniec (gminy: Cieszanów, Lubaczów, Narol),
- Obszar Natura 2000 Minokąt (gminy: Narol, Bełżec),
- Obszar Natura 2000 Puszcza Solska (gminy: Cieszanów, Narol),
- Obszar Natura 2000 Uroczyska Roztocza Wschodniego (Gmina Narol),
- Obszar Natura 2000 Roztocze (gminy: Narol, Lubycza Królewska, Tomaszów Lubelski, Adamów, Krasnobród, Bełżec),
- Obszar Natura 2000 Fort Salis Soglio (Gmina Medyka),
- Obszar Natura 2000 Uroczyska Roztocza Wschodniego (Gmina Lubycza Królewska),
- Obszar Natura 2000 Żurawce (Gmina Lubycza Królewska),
- Obszar Natura 2000 Dolina Sołokiji (gminy: Lubycza Królewska, Tomaszów Lubelski, Bełżec),

⁵ Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody, Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, crfop.gdos.gov.pl

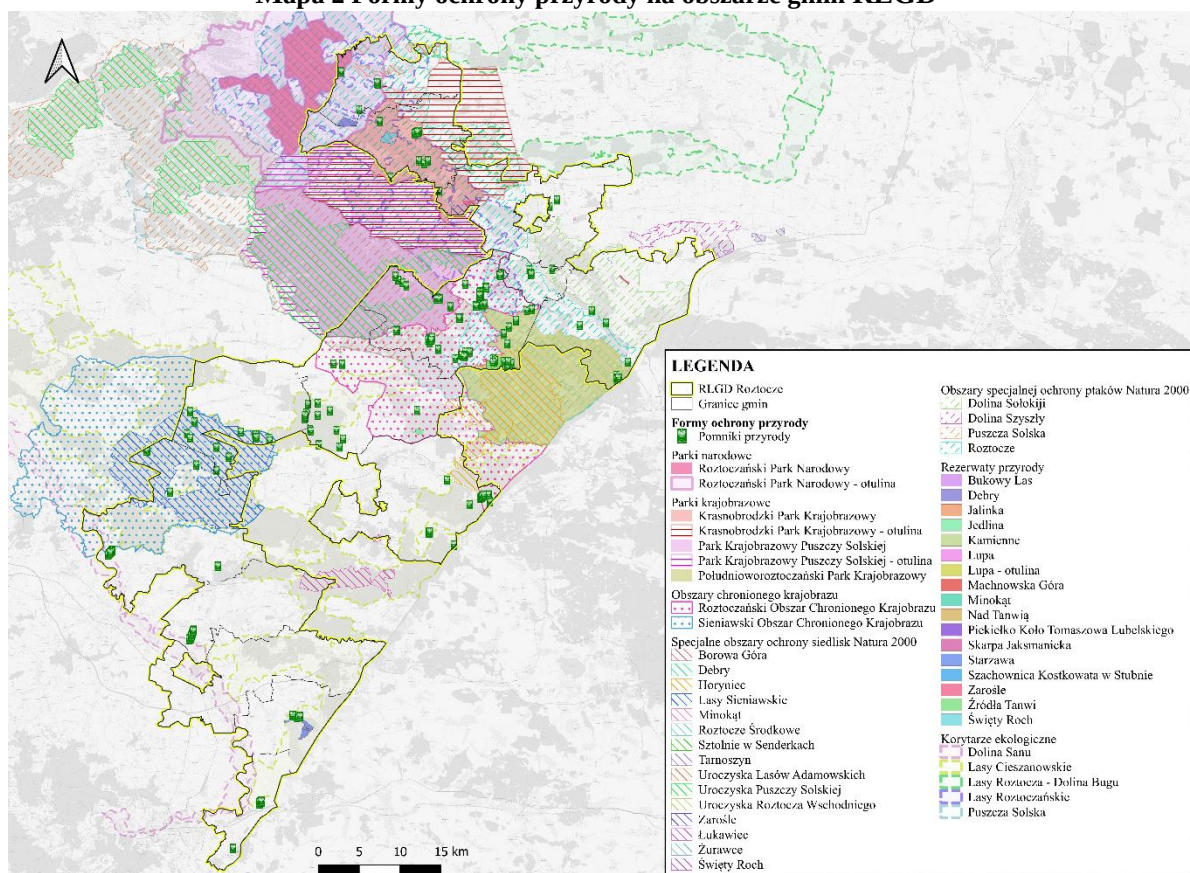
- Obszar Natura 2000 Dolina Szyszły (Gmina Lubycza Królewska),
- Obszar Natura 2000 Zarośle (Gmina Tomaszów Lubelski),
- Obszar Natura 2000 Borowa Góra (Gmina Tomaszów Lubelski),
- Obszar Natura 2000 Roztocze Środkowe (Gmina Adamów),
- Obszar Natura 2000 Debry (Gmina Adamów),
- Obszar Natura 2000 Uroczyska Lasów Adamowskich (Gmina Adamów),
- Obszar Natura 2000 Święty Roch (Gmina Krasnobród),
- Obszar Natura 2000 Sztolnie w Senderkach (Gmina Krasnobród),
- rezerwat przyrody „Jedlina” (Gmina Cieszanów),
- rezerwat przyrody „Kamienne” (Gmina Lubaczów),
- rezerwat przyrody „Nad Tanwią” (Gmina Narol),
- rezerwat przyrody „Minokąt” (Gmina Narol),
- rezerwat przyrody „Bukowy Las” (Gmina Narol),
- rezerwat przyrody „Źródła Tanwi” (Gmina Narol),
- rezerwat przyrody „Skarpa Jaksmanicka” (Gmina Medyka),
- rezerwat przyrody „Starzawa” (Gmina Stubno),
- rezerwat przyrody „Szachownica Kostkowata w Stubnie” (Gmina Stubno),
- rezerwat przyrody „Jalinka” (Gmina Lubycza Królewska),
- rezerwat przyrody „Machnowska Góra” (Gmina Lubycza Królewska),
- rezerwat przyrody „Piekielko koło Tomaszowa Lubelskiego” (Gmina Tomaszów Lubelski),
- rezerwat przyrody „Zarośle” (Gmina Tomaszów Lubelski),
- rezerwat przyrody „Debry” (Gmina Adamów),
- rezerwat przyrody „Święty Roch” (Gmina Krasnobród),
- zespół przyrodniczo-krajobrazowy (Gmina Cieszanów),
- 131 użytków ekologicznych (37 – Gmina Wiązownica, 38 – Gmina Cieszanów, 6 – Gmina Lubaczów, 30 – Gmina Narol, 11 – Gmina Stary Dzików, 1 – Gmina Medyka, 2 – Gmina Stubno, 2 – Gmina Lubycza Królewska, 1 – Gmina Tomaszów Lubelski, 1 – Gmina Krasnobród, 2 – Laszki),
- 183 pomniki przyrody (4 – Gmina Laszki, 13 – Gmina Wiązownica, 15 – Gmina Cieszanów, 15 – Gmina Lubaczów, 65 – Gmina Narol, 24 – Gmina Stary Dzików, 15 – Gmina Medyka, 4 – Gmina Stubno, 9 – Gmina Lubycza Królewska, 2 – Gmina Tomaszów Lubelski, 4 – Gmina Adamów, 8 – Gmina Krasnobród, 5 – Gmina Bełzec),
- 1 stanowisko dokumentacyjne (Gmina Krasnobród).

Przez teren RLGD przebiegają korytarze ekologiczne, czyli obszary umożliwiające migrację roślin, zwierząt lub grzybów. Korytarze ekologiczne są ważnym elementem sieci Natura 2000, gdyż umożliwiają przemieszczanie się organizmów między siedliskami. Przez teren obszaru RLGD Roztocze przebiegają następujące korytarze: Dolina Sanu, Lasy Cieszanowskie, Puszcza Solska oraz Lasy Roztoczańskie.

Lokalizację i przestrzenny rozkład na obszarze RLGD poszczególnych obszarów chronionych oraz korytarzy ekologicznych przedstawiono na mapie 13. Poziom pokrycia obszaru RLGD lasami to 36%, a więc znacznie więcej niż średnio w obu województwach, a także więcej niż w kraju⁶. Cały obszar RLGD znajduje się na terenie zagrożonym powodzią, ze względu na położenie w regionie Sanu oraz jego dopływów.

⁶ Dane GUS za 2021 r.

Mapa 2 Formy ochrony przyrody na obszarze gmin RLGD

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska: Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody, crfop.gdos.gov.pl

Rozpatrując kwestię środowiska naturalnego, warto zwrócić uwagę na jakość powietrza. Diagnoza w zakresie przekroczenia standardów jakości powietrza przeprowadzona została na podstawie raportów corocznie opracowywanych przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Rzeszowie, dotyczących oceny jakości powietrza w województwie podkarpackim (opracowanie pn. Roczna ocena jakości powietrza w województwie podkarpackim – raport wojewódzki za rok 2022) oraz przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Lublinie, dotyczących oceny jakości powietrza w województwie lubelskim (opracowanie pn. Roczna ocena jakości powietrza w województwie lubelskim – raport wojewódzki za rok 2022). W województwie podkarpackim wydzielono dwie strefy: Miasto Rzeszów oraz strefę podkarpacką. W województwie lubelskim także wydzielono dwie strefy: Aglomerację Lubelską oraz strefę lubelską. Gminy obszaru RLGD zaliczono do strefy podkarpackiej oraz strefy lubelskiej.

Głównym źródłem zanieczyszczenia powietrza w województwie podkarpackim jest emisja antropogeniczna pochodząca z sektora bytowo-komunalnego, z komunikacji oraz z działalności przemysłowej. Znaczącymi lokalnymi źródłami zanieczyszczeń są kominy domów ogrzewanych indywidualnie oraz komunikacja samochodowa na obszarach bezpośrednio sąsiadujących z drogami o znacznym natężeniu ruchu. Na obszarze RLGD wystąpiły: pod kątem ochrony zdrowia przekroczenie: O_3 – we wszystkich gminach obszaru RLGD, przekroczenie B(a)P w pyłe zawieszonym PM_{10} , a także O_3 pod kątem ochrony roślin we wszystkich gminach RLGD.

W kontekście przestrzeni istotny jest poziom wykorzystania instrumentów planowania przestrzeni. Bada się go m.in. poprzez wskaźnik *udział powierzchni gminy objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem (%)*. Wysoki stopień pokrycia powierzchni gminy MPZP świadczy o świadomym podejściu lokalnych władz do planowania przestrzeni. Może to ułatwiać planowanie i realizację inwestycji. Analizując ten wskaźnik na obszarze RLGD należy zauważyć, że nie w każdej z gmin obszaru RLGD Roztocze występują tereny objęte miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego: gminy Stary Dzików oraz Laszki to jedyne gminy obszaru, w których nie obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Równie niekorzystna sytuacja występuje w gminach Lubycza Królewska, Wiązownica, Stubno, Narol, w których udział powierzchni objętej miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego wynosi

odpowiednio 0,5%, 0,8%, 0,9% oraz 0,9%. W gminach Cieszanów (1,4%), Radymno (2,1%), Medyka (4,4%), Tomaszów Lubelski (6,9%) oraz Lubaczów (11,9%) sytuacja także wygląda niekorzystnie. Najwyższy wskaźnik wystąpił w gminach Bełzec (86,0%), Krasnobród (99,3%) oraz Adamów (99,9%) – gdzie prawie cały obszar powierzchni został objęty miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego⁷.

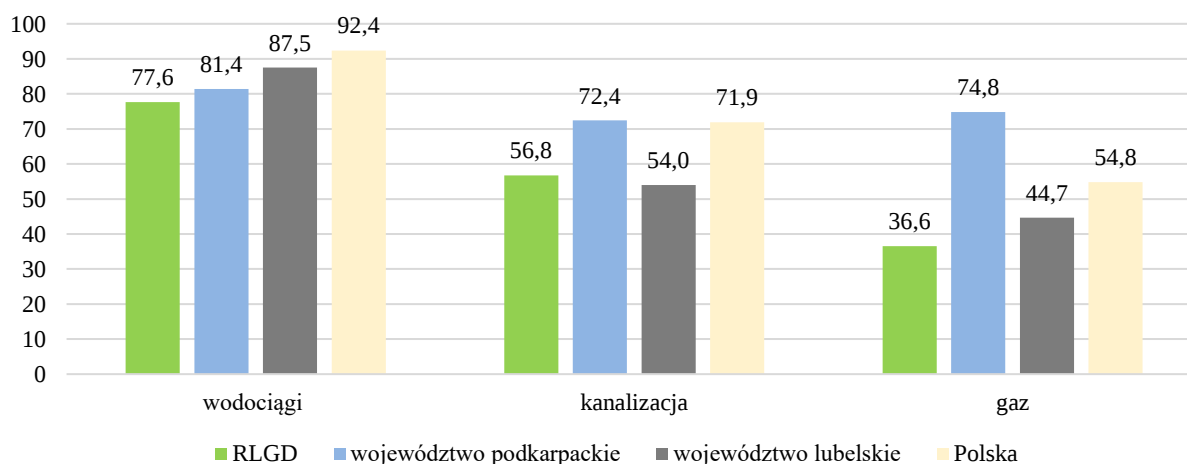
Wydatki gmin wchodzących w skład RLGD na ochronę środowiska i gospodarkę komunalną w 2022 r. stanowiły 9,7%. Wynik ten był wyższy od średniej dla Polski (8,6%), a także wyższy niż wynik dla województw podkarpackiego (9,6%) i lubelskiego (8,3%). Wewnątrz obszaru najwyższy udział wydatków na gospodarkę komunalną i ochronę środowiska w wydatkach ogółem wystąpił w Gminie Radymno – 15,2%, natomiast najniższy w Gminie Lubycza Królewska – 5,0%⁸.

Analizując dostęp do infrastruktury i usług publicznych nie sposób pominąć kwestię oferty usług związanych z kulturą, sportem i rekreacją. Mieszkańcy obszaru wchodzącego w skład RLGD Roztocze mają dostęp do 44 bibliotek i filii, które znajdują się w każdej z gmin członkowskich. Najwięcej z nich znajduje się w Gminie Lubaczów – 6 placówek/instytucji, w Gminie Radymno – 5 placówek/instytucji, w gminach Tomaszów Lubelski, Laszki, Wiązownica, Cieszanów oraz Medyka – po 4 placówki/instytucje, w Gminie Narol – 3 placówki/instytucje, w gminach Lubycza Królewska, Krasnobród, Stary Dzików i Stubno – po 2 placówki/instytucje oraz po 1 placówce/instytucji w gminach Bełzec i Adamów

Średni udział wydatków z budżetu gmin z obszaru RLGD Roztocze na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w wydatkach ogółem w 2022 r. wyniósł 2,9% i osiągnął wartość niższą niż średnia dla województwa podkarpackiego (3,0%), województwa lubelskiego (3,1%) oraz średnia dla kraju (3,1%). Biorąc pod uwagę średnią sumę tego wskaźnika w latach 2018–2022, najwyższy udział wydatków na kulturę i dziedzictwo narodowe charakteryzuje Gminę Stary Dzików (5,3%), natomiast najniższy gminy Laszki i Radymno – w obu jednostkach wspomniany wskaźnik wyniósł 0,6%.

Jakość i dostęp do infrastruktury to również elementy podstawowe takie jak infrastruktura techniczna – wodociągowa, kanalizacyjna, gazowa itp. Na wykresie 6 zobrazowano graficznie *udział % korzystających z instalacji w ogóle ludności* średnio na obszarze RLGD, w województwach podkarpackim i lubelskim oraz w Polsce w 2021 r.

Wykres 6 Udział % korzystających z instalacji w ogóle ludności na obszarze RLGD w województwach i kraju w 2021 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Tam, gdzie nie istnieje sieć kanalizacyjna, funkcjonują bezodpływowe szamba lub przydomowe oczyszczalnie ścieków. Te drugie są tańsze w eksploatacji i przede wszystkim zdecydowanie bardziej przyjazne środowisku. Na obszarze RLGD w 2022 r. użytkowano łącznie 399 sztuk przydomowych oczyszczalni ścieków, najwięcej z nich – po 79 sztuk – funkcjonowało na terenie gmin Radymno i Tomaszów Lubelski, 75 sztuk w Gminie Wiązownica, 72 sztuki w Gminie Adamów, a także 32 sztuki w Gminie Krasnobród, 18 sztuk w Gminie Lubycza

⁷ Dane GUS za 2021 r.

⁸ Dane GUS za lata 2018–2022.

Królewska, 16 sztuk w Gminie Lubaczów, 15 sztuk w Gminie Laszki, po 5 sztuk w gminach Bełżec i Medyka oraz 3 sztuki w Gminie Narol⁹.

3.5 Dziedzictwo kulturowe, tożsamość lokalna, potencjał turystyczny

Obszar RLGD położony jest na terenie makroregionów Roztocza i Kotliny Sandomierskiej, w mezoregionach – Płaskowyż Tarnogrodzki, Równina Biłgorajska, Roztocze Wschodnie oraz Roztocze Środkowe, co determinuje warunki naturalne wszystkich gmin obszaru. Losy historyczne poszczególnych gmin są bardzo podobne, przy czym podobieństwo to znajduje uzasadnienie w najstarszych świadectwach żyjących na tym obszarze kultur.

Najwcześniejsze ślady osadnictwa na terenie obszaru sięgają schyłkowego paleolitu. Obszary te były zasiedlane i zagospodarowywane również w mezolicie, neolicie i epoce brązu. W okresie tworzenia się wczesnych państwowości słowiańskich o tereny te rywalizowały Polska i Ruś. Obok osad otwartych pojawiły się wówczas grody, również te zaliczane do zespołu Grodów Czerwieńskich (Sąsiadka, Szczepreszyn).

Obszar gmin należących do RLGD to teren leżący na styku wielkich kultur Wschodu i Zachodu. Jest to ziemia o bogatej, burzliwej, przeszło tysiącletniej historii, o której w części tylko przypominają, zachowane do dziś, pamiątki i zabytki kultury materialnej. Podobieństwo doświadczeń historycznych jest spoiwem łączącym wspólnotę terytorialną. Zachowane dziedzictwo kulturowe obejmuje głównie bardzo cenne obiekty sakralne (cerkwie i kościoły oraz cmentarze i kapliczki), zespoły dworskie i zamki oraz budowle militarne – Forty Twierdzy Przemyśl i Linii Mołotowa.

Obszary pogranicza zawsze odznaczały się swoistą specyfiką kulturową. Pogranicza kultur – miejsca „styku kulturowego” powodowały powstawanie nowych, specyficznych form kulturowych. Wspólna historia i dziedzictwo kulturowe, na które składają się zachowane dobra kultury materialnej i duchowej, są bez wątpienia spoiwem łączącym gminy obszaru RLGD.

Historia regionu wynikająca z przeszłych wydarzeń powoduje, że obszar charakteryzuje się wyjątkową spójnością, także kulturową. Spójność kulturowa, mająca swoje korzenie w historii obszaru, znajduje wyraz w istniejących obiektach kultury materialnej. W rejestrze zabytków Narodowego Instytutu Dziedzictwa¹⁰ znajduje się wiele cennych zabytków z obszaru RLGD Roztocze, w tym m.in.:

- Gmina Bełżec: kościół pw. MB Królowej Polski z lat 1911–1912 w Bełżcu, drewniana cerkiew grekokatolicka pw. św. Bazylego z cmentarzem z 1756 r. w Bełżcu, dwa cmentarze wojenne z I wojny światowej w Bełżcu, teren obozu zagłady z lat 1942–43 w Bełżcu;
- Gmina Lubycza Królewska: zespół cerkwi grekokatolickiej z XVIII–XIX w. w Hrebennem (cerkiew, obecnie kościół rzymskokatolicki pw. św. Mikołaja, dzwonnica, cmentarz, ogrodzenie z bramą), drewniana dzwonnica z XVIII w. w miejscowości Kornie, cmentarz grekokatolicki „Stary” z XVIII/XIX w. w Lubyczy Królewskiej – Kniazie, cmentarz grekokatolicki „Nowy” z poł. XIX w. w Lubyczy Królewskiej – Kniazie, cerkiew grekokatolicka pw. św. Mikołaja z 1901 r. z dzwonnica i cmentarzem w Siedliskach, cerkiew grekokatolicka (obecnie kościół rzymskokatolicki pw. Krzyża Świętego) z 1912 r. z cmentarzem z XIX w. w Żurawcach;
- Gmina Tomaszów Lubelski: kaplica pw. św. Jacka z lat 1910–13 w Majdanie Górnym, kościół pw. MB Częstochowskiej z lat 1921–26 z cmentarzem kościelnym w Podhorcach, park dworski z XVIII–XIX w. w Rogóźnie;
- Gmina Adamów: zespół dworski (drewniany dwór, park z aleją dojazdową, drewniana owczarnia) w Adamowie, drewniany młyn wodny z 1917 r. oraz urządzenia hydrotechniczne w Bondyrzu, drewniana cerkiew prawosławna z 1870 r. (obecnie kościół rzymskokatolicki pw. św. Stanisława) z dzwonnica i cmentarzem w Potoczku, drewniana cerkiew prawosławna (obecnie kościół rzymskokatolicki pw. Zwiastowania NMP) z 1905 r. oraz cmentarz w Szewni Dolnej;

⁹ Dane GUS, stan na dzień 31 grudnia 2022 r.

¹⁰ Narodowy Instytut Dziedzictwa, [nid.pl/zasoby/rejestr-zabytkow-zasoby](https://niedziedzictwa.pl/zasoby/rejestr-zabytkow-zasoby), stan na dzień 30 czerwca 2023 r.

- Gmina Krasnobród: cmentarz rzymskokatolicki z XIX w. w Krasnobrodzie, zespół pałacowy z XVIII–XIX, XX w. (pałac, dwór, galeria, wieża ciśnięć, park) w Krasnobrodzie, dom (apteka) z 1890 r. w Krasnobrodzie, zespół klasztorny dominikanów z XVII–XVIII w. w miejscowości Krasnobród-Podklasztor, drewniana kaplica pw. św. Rocha z XVIII w. w miejscowości Krasnobród-Zagóra;
- Gmina Laszki: drewniana dzwonnica z XVIII w. w Bobrowce, cmentarz grekokatolicki z XIX/XX w. w Korzenicy, cmentarz wojenny z I wojny światowej z 1915 r. w Korzenicy, kościół parafialny pw. św. św. Zofii i Szczepana z lat 1902–07 w Laszkach, drewniany kościół parafialny pw. Matki Bożej Śnieżnej z dzwonnica w Miękiszu Nowym, drewniana cerkiew grekokatolicka z XVII, XIX w. w Miękiszu Starym, cmentarz wojenny z I wojny światowej z 1915 r. w Tuchli, cerkiew grekokatolicka (obecnie kościół rzymskokatolicki pw. Narodzenia NMP) z dzwonnica i ogrodzeniem w Wietlinie, plebania z 1912 r. w Wietlinie, cerkiew grekokatolicka z 1889 r. (obecnie kościół rzymskokatolicki pw. Narodzenia Przenajświętszej Bogarodzicy) z dzwonnica w Wysocku, zespół pałacowy z XVII, XVIII–XIX w. w Wysocku;
- Gmina Radymno: zespół cerkwi grekokatolickiej w Chotyńcu (cerkiew, obecnie bizantyjsko-ukraińska pw. Narodzenia Matki Bożej z 1615 r., dzwonnica, dwa cmentarze), drewniany dwór z XVIII–XIX w. w Duńkowicach, cmentarz wojenny z I wojny światowej w miejscowości Duńkowice – Piaski, cmentarz grekokatolicki z XIX/XX w. w Łazach, zespół dawnego browaru (obecnie Dom Opieki Społecznej) z XIX w. w Łazach – Moszczanach, zespół kościoła (drewniany kościół pw. św. Michała Archanioła z lat 1763–75, dzwonnica, cmentarz kościelny, plebania) w Michałowce, cerkiew grekokatolicka (obecnie kościół rzymskokatolicki pw. Matki Boskiej Pocieszenia) z dzwonnica, cmentarzem, cerkiewnym, bramką z XVIII–XIX w. w Młynach, rządówka (w dawnym folwarku Zadąbrowie) z czworakiem z 1920 r. w Skołoszowie, pozostałości zamku z XVI–XVII w. w Sońnicy, cerkiew grekokatolicka (obecnie kościół rzymskokatolicki pw. Narodzenia NMP) z 1932 r. z dzwonnica drewnianą w Świętem, cmentarz wojenny z I wojny światowej z 1918 r. w Zaleskiej Woli, cmentarz komunalny z XIX w. w Zabłotcach;
- Gmina Wiązownica: cmentarz wojenny z I wojny światowej w Manasterzu, cmentarz wojenny z I wojny światowej w Mołodyczu, cmentarz rzymskokatolicki z XIX w. oraz cmentarz wojenny z I wojny światowej w Radawie, cerkiew grekokatolicka pw. św. Michała (obecnie kościół rzymskokatolicki pw. św. św. Piotra i Pawła) z 1896 r. z dzwonnica, a także cmentarz wojenny z I wojny światowej w Ryszkowej Woli, drewniana kaplica z 1900 r. w Surmaczówce, fortyfikacje z XVII w. w Wiązownicy, cerkiew prawosławna pw. św. Kosmy i Damiana z 1926 r. w Zapałowie, cmentarz grekokatolicki z XIX w. oraz cmentarz wojenny z I wojny światowej w Zapałowie;
- Gmina Cieszanów: drewniana cerkiew grekokatolicka pw. Opieki Marii z 1888 r. (obecnie kościół rzymskokatolicki) oraz cmentarz grekokatolicki z XIX w. w Chotylubiu, kościół pw. św. Wojciecha z 1800 r. w Cieszanowie, a także zespół cerkiewny z 1900 r., synagoga z 1889 r., cmentarz rzymskokatolicki z kaplicą z XIX w., pomnik króla Jana III Sobieskiego z 1883 r., a także dawna plebania (obecnie Dom Parafialny) z 1854 r. w Cieszanowie, drewniana cerkiew grekokatolicka z XVIII w. z drewnianą dzwonnica w miejscowości Dachnów, drewniana cerkiew grekokatolicka pw. Narodzenia Marii z 1794 r. oraz cmentarz grekokatolicki z XIX w. w Gorajcu, drewniana cerkiew grekokatolicka (obecnie kościół rzymskokatolicki) z 1767 r. oraz cmentarz grekokatolicki z pozostałościami ogrodu i kaplicy z XIX w. w Kowalówce, cerkiew grekokatolicka (obecnie kościół rzymskokatolicki) z 1910 r. z cmentarzem cerkiewnym i cmentarzem komunalnym z XIX w. w Niemstowie, cerkiew grekokatolicka (obecnie kościół rzymskokatolicki) z 1907 r. z dzwonnica i cmentarzem cerkiewnym w miejscowości Nowe Siolo, cmentarz rzymskokatolicki z XIX w. w Nowym Siolo, zespół dworski z XVIII–XX w. w Nowym Siolo, cerkiew grekokatolicka pw. Przemienienia Pańskiego (obecnie kościół rzymskokatolicki) z 1908 r. z dzwonnica i cmentarzem w Nowym Lublińcu, cmentarz grekokatolicki z XIX w. w Nowym Lublińcu, cerkiew grekokatolicka (obecnie kościół rzymskokatolicki) z lat 1926–27 z dzwonnica i cmentarzem kościelnym, a także cmentarz grekokatolicki z XIX w. w Starym Lublińcu;
- Gmina Lubaczów: kaplica przydrożna (przy drodze do Lubaczowa) z XIX w. w Baszni Dolnej, cmentarz grekokatolicki z XIX w. w Baszni Dolnej, drewniana plebania rzymskokatolicka z 1941 r. w Baszni Dolnej, rządówka (obecnie dom) z XIX/XX w. w Baszni Dolnej, dawny cmentarz ewangelicki z XIX w.

- w Dąbkowie, pozostałości zespołu dworskiego (aleja lipowa, gorzelnia) w Hucie Kryształowej, drewniany kościół pw. Przemienienia Pańskiego z lat 1932–33 w Krowicy Samej, cmentarz grekokatolicki (obecnie komunalny) z XIX–XX w. w Krowicy Samej, park dworski z XVIII–XX w. w Krowicy Samej, cmentarz epidemiczny z 1918 r. w Lisich Jamach, stodoła drewniana z XX w. w Lisich Jamach, cmentarz i dzwonnica w miejscowości Opaka, cmentarz ewangelicki z XIX w. w Podlesiu, dawna plebania ewangelicka z 1856 r. w Podlesiu, cmentarz grekokatolicki z XIX w. oraz relikty założenia dworskiego „Smolin Andruszewski” na terenie leśnictwa Budomierz, drewniana cerkiew grekokatolicka (obecnie kościół rzymskokatolicki pw. św. Wawrzyńca) z 1904 r. z dzwonnica oraz cmentarz grekokatolicki (obecnie komunalny) z XIX w. w Szczutkowie, cmentarz komunalny z XIX w. w Załużu;
- Gmina Narol: zespół kościoła parafialnego w Lipsku (kościół pw. św. Andrzeja Apostoła z lat 1763–64, dzwonnica, plebania, cmentarz kościelny), zespół cerkiewny z XIX w. w Łówczy, kaplica cmentarna i cmentarz z XIX w. w Łówczy, murowana kaplica z otoczeniem z 1890 r. w Łukawicy, zespół kościoła parafialnego z XVIII/XIX w. w Narolu (kościół pw. Narodzenia NMP, dzwonnica, cmentarz kościelny ze starodrzewem, ogrodzenie z bramami, stajnia, obecnie garaż w zespole plebańskim), dawna kaplica dworska pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa z XVIII/XIX w. w Narolu, cmentarz rzymskokatolicki z XIX w. z kaplicą grobową rodziny Puzynów w Narolu, ratusz z 1932 r. w Narolu, zespół pałacowy z XVIII w. w Narolu, szkoła z 1907 r. w Narolu, dom z XIX w. w Narolu, zespół cerkiewny w miejscowości Narol-Kupiec (cerkiew grekokatolicka pw. Złożenia Szat Matki Bożej z lat 1886–99, dzwonnica, kaplica ze studnią, cmentarz), zespół kościoła parafialnego z XIX w. w Płazowie, cmentarz rzymskokatolicki z XIX w. w Płazowie, dawna karczma z XIX w. w Płazowie, zespół pałacowy z XVIII–XIX w. (pałac, oficyna „Stary Dwór”, park i ogród przy dworze) w Rudzie Różanieckiej, zespół cerkwi grekokatolickiej z XVIII w. w Woli Wielkiej;
 - Gmina Stary Dzików: drewniana cerkiew grekokatolicka pw. św. Dymitra z 1844 r., a także cmentarz grekokatolicki z XIX w. w Cewkowie, drewniana cerkiew grekokatolicka pw. św. Michała Archaniola z 1719 r. z dzwonnica i cmentarzem w Moszczanicy, cmentarz rzymskokatolicki z XIX/XX w. w Starym Dzikowie, cmentarz rzymskokatolicki z XIX w. w Ułazowie;
 - Gmina Medyka: szaniec artyleryjski FS „Hurko B” z lat 1854–55 w miejscowości Hurko, zespół dworski z XIX–XX w. w miejscowości Hurko, cerkiew (obecnie kościół rzymskokatolicki) z 1901 r. z dzwonnica i cmentarzem grekokatolickim w Jaksmanicach, fortyfikacje twierdzy „Przemyśl” (fort II a „Mogiłki”, fort GHW II „Jaksmanice”, fort GZW II b „Cyków”) w Jaksmanicach, drewniana cerkiew pw. św. Bazylego z 1737 r. z dzwonnica, a także cmentarz grekokatolicki (obecnie komunalny) z XIX w. w Lesznie, drewniany kościół pw. św. św. Piotra i Pawła z 1607 r. z dzwonnica w Medyce, cmentarz komunalny z XIX w. z kaplicami grobowymi rodzin Pawlikowskich i Sienkiewiczów w Medyce, 3 schrony bojowe z Przemyskiego Rejonu Uzbrojonego Linii Mołotowa z lat 1940–41 w Medyce, zespół dworski z XVIII/XIX w. w Medyce, cmentarz grekokatolicki z XX w. w Siedliskach, koszary (obecnie szkoła) z XIX/XX w. w Siedliskach, fortyfikacje twierdzy „Przemyśl” z 1890 r. (fort artyleryjski W-I „Salis Saglio”, baterie sprzężone – XV a „Borek”, fort pancerny) w Siedliskach, cerkiew grekokatolicka (obecnie kościół rzymskokatolicki) z lat 1926–37 w Torkach, cmentarz grekokatolicki (obecnie komunalny) z XIX w. w Torkach;
 - Gmina Stubno: cerkiew grekokatolicka (obecnie prawosławna) z 1882 r. z drewnianą dzwonnica w Kalnikowie, figura – krzyż kamienny na granicy przysiółka Juchany z XIX/XX w. w Kalnikowie, cmentarz prawosławny (obecnie komunalny) z XIX w. z kaplicą grobową rodziny Orzechowiczów w Kalnikowie, cmentarz wojenny z I wojny światowej w Kalnikowie, park dworski z XVIII w. w Kalnikowie, cmentarz rzymskokatolicki z XIX w. w Nakle, cmentarz wojenny z I wojny światowej w Starzawie, drewniana cerkiew grekokatolicka (obecnie kościół rzymskokatolicki) z 1898 r. z dzwonnica w Stubienku, drewniana kaplica przydrożna przy drodze do Radymna z XIX/XX w. w Stubienku, cmentarz rzymskokatolicki z XIX w. w Stubnie, zespół dworski z XIX–XX w. w Stubnie.

Jednym z najbardziej znanych i istotnych dla dziejów historycznych regionu zabytkiem jest Niemiecki Obóz Zagłady z Bełżcu. Obóz zagłady w Bełżcu był jednym z pierwszych tego typu miejsc na terenach Generalnego Gubernatorstwa. Jego budowę rozpoczęto 1 listopada 1941 r. Kilka miesięcy później, 17 marca 1942 r. przywieziono

do niego pierwsze transporty Żydów z Lublina i Lwowa. Ostatnie transporty do Bełżca, w których znajdowało się ok. 40–50 tys. Żydów, przyjechały w dniach od 7 do 11 grudnia 1942 r. z Rawy Ruskiej. W grudniu 1942 r. obóz został zamknięty. Przez następne miesiące Niemcy zacierali ślady swoich zbrodni¹¹.

Teren obszaru RLGD, ze względu na położenie, cechuje się bogatym dziedzictwem kulturowym, wynikającym przede wszystkim z wielokulturowej historii oraz wielowyznaniowości. Na obszarze występuje bogactwo zasobów architektury drewnianej, zarówno cerkwi, jak i kościołów rzymskokatolickich.

Gminy obszaru RLGD posiadają liczne atrakcyjne zasoby przyrodnicze i kulturowe, które mają znaczący wpływ na potencjał turystyczny tego regionu. Na walory przyrodnicze wpływają przede wszystkim zróżnicowanie terenu, występujące kompleksy leśne, czyste środowisko naturalne oraz cieki, zbiorniki wodne, starorzecza i stawy rybne. Obszar RLGD wyróżnia się wiekową tradycją wytwarzania wielu produktów lokalnych.

Ze względu na położenie, na obszarze RLGD, możliwe jest również aktywne spędzanie czasu i uprawianie sportów oraz turystyki aktywnej: trasy rowerowe, nordic walking, piesze. Niezbędnymi elementami infrastruktury turystycznej są trasy, umożliwiające uprawianie turystyki pieszej i rowerowej. Przez obszar RLGD przebiegają szlaki turystyczne i piesze, jak również trasa Wschodniego Szlaku Rowerowego Green Velo, a także: Szlak Dobrego Wojaka Szwajkera oraz Centralny Szlak Rowerowy Roztocza.

Bogate walory przyrodnicze, ukształtowanie terenu oraz dziedzictwo historyczne i kulturowe obszaru, a także tradycje rybackie stanowią jeden z jego potencjałów rozwojowych. Zarówno mieszkańcy jak i turyści odwiedzający obszar chętnie wybierają aktywne formy spędzania czasu wśród lasów i przy zbiornikach wodnych ciesząc się spokojem jaki oferuje cały obszar RLGD. Również mieszkańcy w przeprowadzonych ankietach wskazywali unikatowe walory przyrodniczo-krajobrazowe i czyste środowisko (75% odpowiedzi) oraz ciekawą historię i dziedzictwo kulturowe (56% odpowiedzi) jako mocne strony obszaru. Potwierdzali to również uczestnicy spotkań, którzy również zauważyli, że inwestycji wymaga infrastruktura publiczna i rekreacyjna, która stanowi nieodłączny element oferty spędzania czasu wolnego dla mieszkańców i turystów. Wskazywano m.in. na potrzebę rozwoju tras rowerowych z elementami małej architektury i miejscami dla rowerzystów oraz zagospodarowanie zbiorników wodnych, tak aby można było bezpiecznie odpoczywać w pobliżu wody. Mieszkańcy zwracali uwagę, że należy rozwijać zarówno infrastrukturę ogólnodostępną, jak i komercyjną. Na spotkaniach zwracano również uwagę, iż zagospodarowanie obszarów przy rzekach i zbiornikach przyczyni się do zmniejszenia degradacji środowiska naturalnego. Mieszkańcy zauważyli również, iż istotnym problemem na obszarze RLGD dotyczącym środowiska jest kłusownictwo i nielegalne połowy ryb ze stawów. Dlatego wnioskowano skierowanie części środków na działania zmierzające do ochrony stawów rybnych przed kłusownikami, co przełoży się na wzmocnienie naturalnego ekosystemu obszaru.

4. Opis ludności obszaru realizacji LSR

Zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego na dzień 31 grudnia 2022 r., obszar objęty Lokalną Strategią Rozwoju zamieszkiwało 97 645 osób, w tym 49 060 mężczyzn (50,2%) i 48 585 kobiety (49,8%), co stanowiło 4,7% ludności województwa podkarpackiego oraz 4,8% województwa lubelskiego. Biorąc pod uwagę gminy wchodzące w skład RLGD, najwięcej ludzi zamieszkiwało gminę wiejską Wiązownica (11 722 osoby), natomiast najmniej gminę wiejską Bełżec (3 173 osoby). Szczegółowe dane na temat liczby ludności poszczególnych gmin w 2022 r. zaprezentowano w tabeli 10. Cały obszar RLGD charakteryzują zbliżone uwarunkowania społeczne, które odzwierciedlają wartości wskaźników statystycznych.

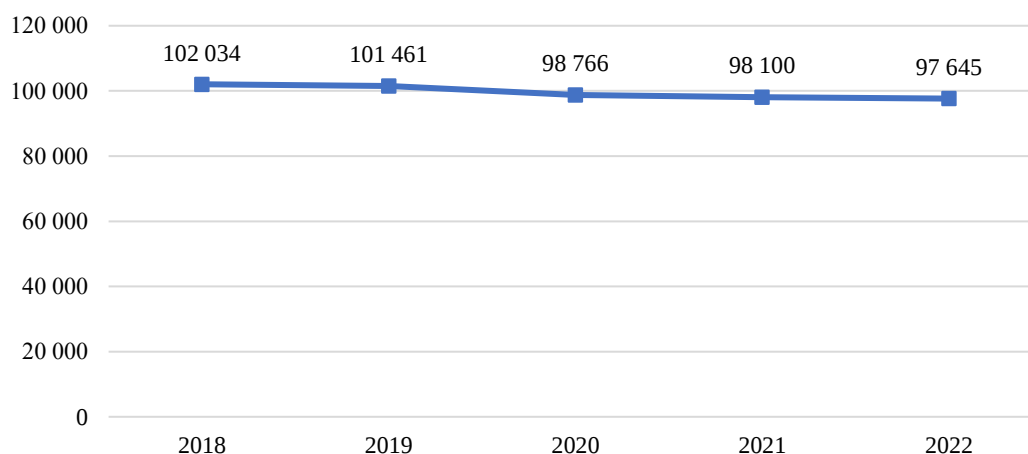
¹¹ Instytut Pamięci Narodowej, krakow.ipn.gov.pl

Tabela 10 Ludność poszczególnych gmin RLGD w 2022 r.

Nazwa gminy	Liczba ludności	Liczba kobiet	Liczba mężczyzn	Procentowy udział	Gęstość zaludnienia
Gmina Bełżec	3 137	1 551	1 586	3,21	95
Gmina Lubycza Królewska	5 640	2 812	2 828	5,78	27
Gmina Tomaszów Lubelski	11 109	5612	5497	11,38	65
Gmina Adamów	4 462	2 206	2 256	4,57	40
Gmina Krasnobród	6 750	3 349	3 401	6,91	53
Gmina Laszki	6 612	3 281	3 331	6,77	48
Gmina Radymno	10 941	5 432	5 509	11,20	60
Gmina Wiązownica	11 722	5 906	5 816	12,00	48
Gmina Cieszanów	6 792	3 377	3 415	6,96	31
Gmina Lubaczów	8 954	4 446	4 508	9,17	44
Gmina Narol	7 573	3 672	3 901	7,76	37
Gmina Stary Dzików	4 031	2 016	2 015	4,13	26
Gmina Medyka	6 229	3 069	3 160	6,38	102
Gmina Stubno	3 693	1 856	1 837	3,78	41
RAZEM RLGD	97 645	48 585	49 060	100	46

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

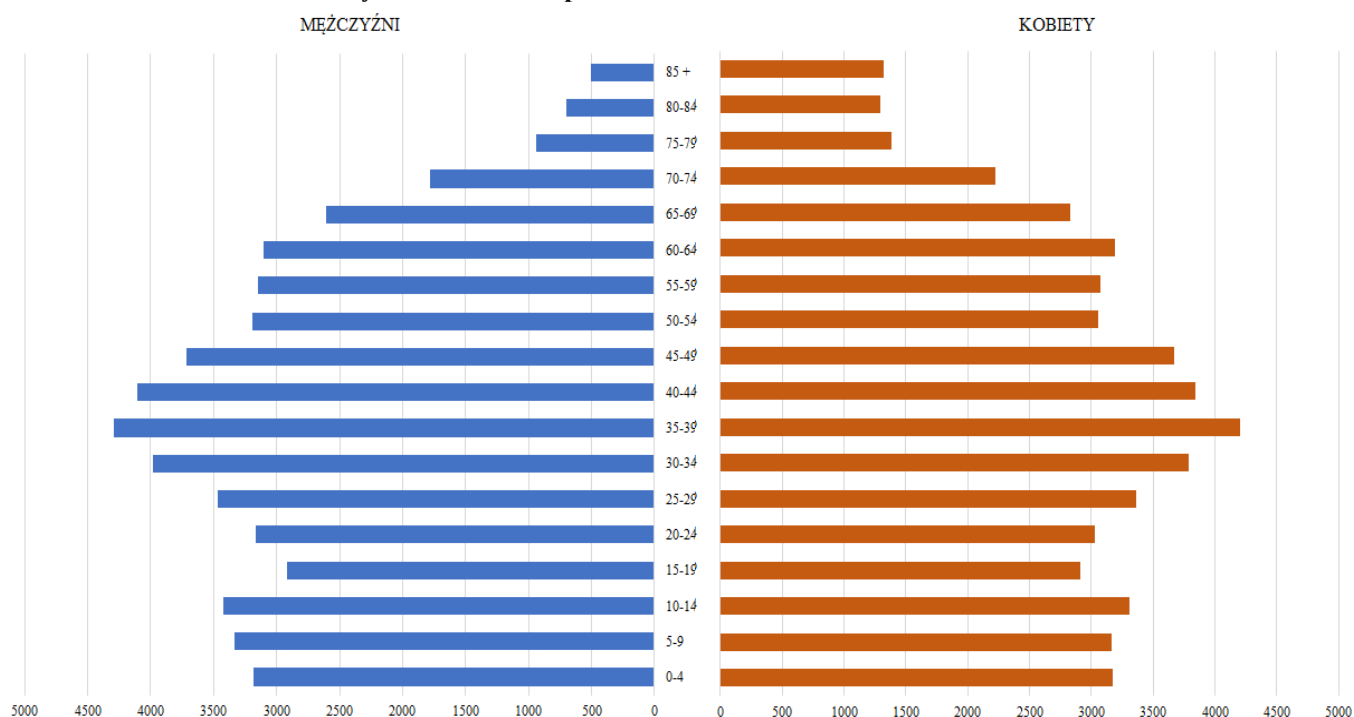
Wykres 7 Liczba ludności ogółem na obszarze RLGD w latach 2018–2022

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Liczba ludności w latach 2018–2022 stale malała (wykres 7). Ponadto struktura wieku ludności w RLGD wskazuje, iż obszar charakteryzuje starzejące się społeczeństwo, co jest tendencją ogólnokrajową. Jednak biorąc pod uwagę fakt, iż liczba ludności obszaru maleje, stanowi to istotny problem rozwojowy. Na wykresie 7 zobrazowana została struktura ludności według poszczególnych grup wieku – tzw. piramida płci i wieku dla RLGD w 2022 r. Analizując wykres należy zwrócić uwagę na zwążanie się piramidy ku podstawie, co wskazuje, iż udział ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym stopniowo będzie malał. Będzie to również stanowiło barierę rozwojową obszaru.

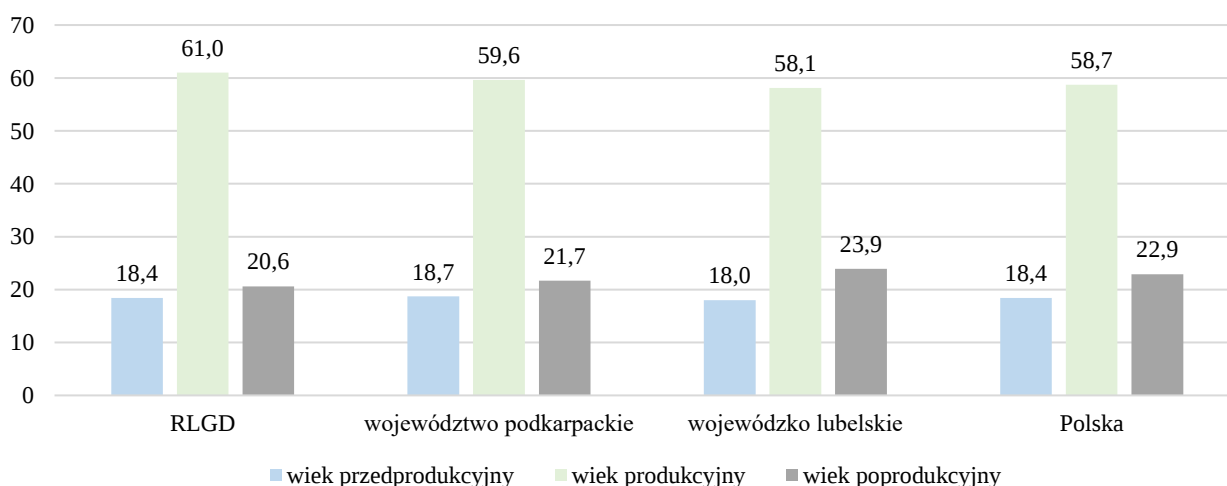
Wykres 8 Piramida płci i wieku dla obszaru RLGD w 2022 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Kolejnym elementem obrazującym sytuację ludności obszaru RLGD jest wskaźnik *udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem* przedstawiony na wykresie 9 w porównaniu do wartości dla obydwu województw i kraju. Udział osób w wieku poprodukcyjnym na terenie RLGD (20,6%) był w 2022 r. niższy od wartości dla wszystkich porównywanych jednostek, jednak tempo wzrostu udziału tej grupy ludności jest wyższe niż w przypadku średniej dla województwa podkarpackiego i średniej dla kraju. Wartość tego wskaźnika w 2022 r. w stosunku do 2018 r. to wzrost o 2,0 punkty procentowe (pp.), podczas gdy w województwie podkarpackim wskaźnik ten wzrósł o 1,9 pp., natomiast w kraju o 1,5 pp. (dane GUS). Dla województwa lubelskiego wzrósł o 2,1 pp. (dane GUS).

Wykres 9 Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem na obszarze RLGD w porównaniu do dla województw i kraju w 2022 r.

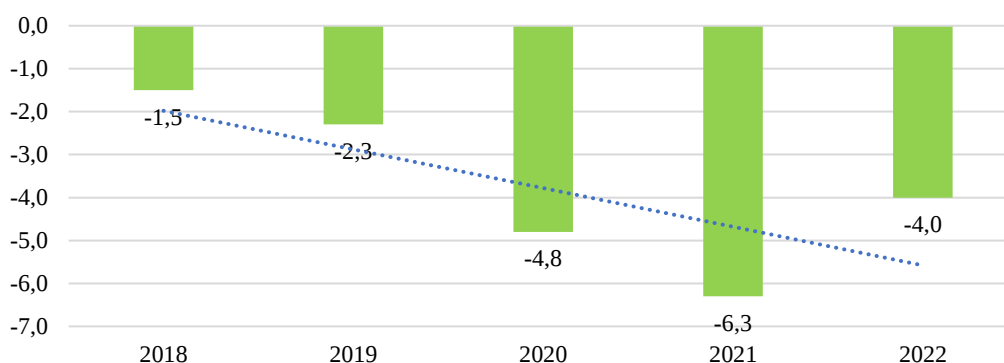

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wskaźnik *przyrost naturalny na 1 000 ludności* jest jednym ze wskaźników mających wpływ na kształtowanie się struktury ludności. Dla RLGD w latach 2018–2022 wskaźnik przybierał wartości ujemne, największy zaś spadek odnotowano w roku 2021, kiedy to wynosił -6,3. Natomiast w 2022 r. wartość wskaźnika

dla obszaru RLGD wynosiła: -4,0, i była niższa od wartości dla województwa podkarpackiego (-2,5) i kraju (-3,8) ale wyższa od wartości dla województwa lubelskiego (-4,8)¹².

Wykres 10 Przyrost naturalny na 1 000 ludności na obszarze RLGD w latach 2018–2022

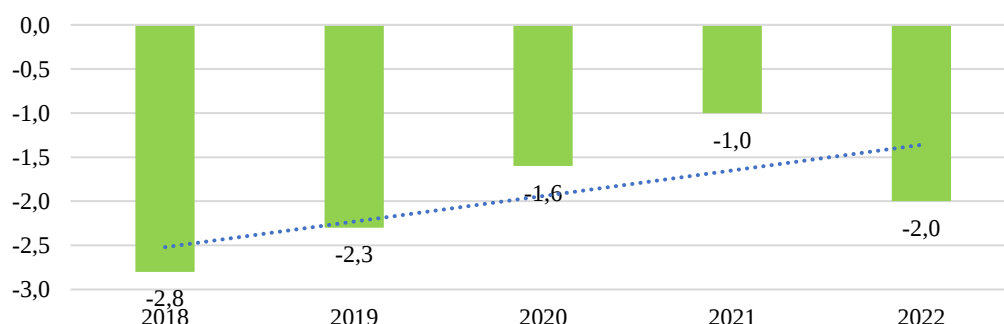

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Równie niezadowalająco wygląda sytuacja związana z migracjami na obszarze, które po liczbie urodzeń i zgonów stanowią jeden z najważniejszych czynników kształtujących liczbę ludności w danym obszarze, dlatego do analizy sytuacji obszaru istotne jest także saldo migracji, stanowiące różnicę pomiędzy napływem a odpływem ludności z danego obszaru w określonym czasie. Według danych w 2022 r. na obszarze RLGD zameldowały się 1 042 osoby, zaś wymeldowanych było 1 240 osób, co jest negatywnym zjawiskiem.

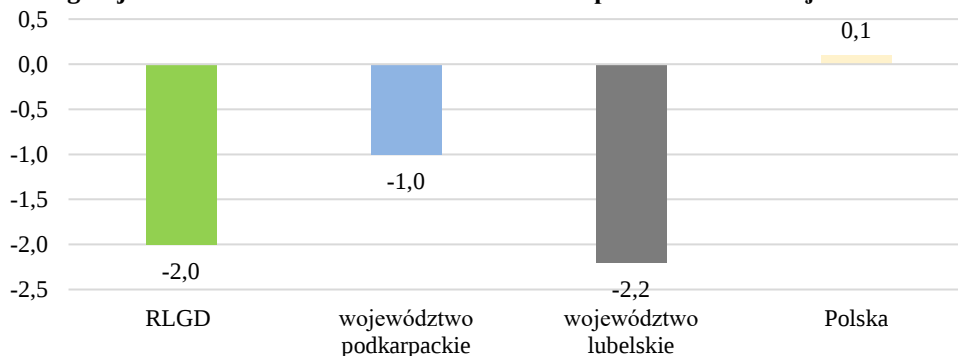
Wartości wskaźnika *saldo migracji na 1 000 ludności* na obszarze RLGD na przestrzeni analizowanych lat były ujemne (wykres 11). W latach 2018–2021 wartości zaczęły stopniowo się poprawiać, jednak w roku 2022 odnotowano ponowny spadek, kiedy to wskaźnik dla obszaru wynosił -2,0 i był niższy od wartości dla województwa podkarpackiego (-1,0) oraz kraju (0,1) i wyższy od średniej dla województwa lubelskiego (-2,2) (wykres 12).

Wykres 11 Saldo migracji na 1 000 ludności na obszarze RLGD w latach 2018–2022

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wykres 12 Saldo migracji na 1 000 ludności na obszarze RLGD w porównaniu do województw i kraju w 2022 r.

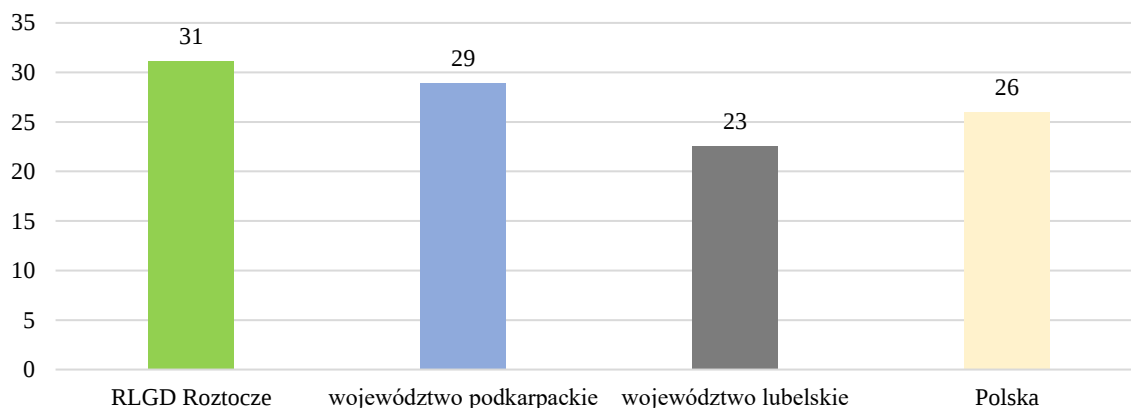

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

¹² Dane GUS za 2022 r.

O atrakcyjności danej jednostki bądź obszaru świadczy to, czy ludzie chętnie inwestują w dane miejsce jako miejsce zamieszkania, gdzie się osiedlają i akumulują swój majątek. Potencjał osiedleńczy, który wpływa na wskaźniki demograficzne, obrazują dane dotyczące budownictwa mieszkaniowego. Wartość wskaźnika *pozwolenia wydane na budowę i zgłoszenia budowy z projektem budowlanym w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców* w 2022 r. dla obszaru RLGD (31) przedstawiała się korzystnie i była wyższa od wszystkich porównywanych jednostek (wykres 13).

Wykres 13 Pozwolenia wydane na budowę i zgłoszenia budowy z projektem budowlanym w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców na obszarze RLGD w porównaniu do województwa i kraju w 2022 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

5. Charakterystyka rybackości obszaru LSR

Znaczącym z perspektywy analizy gospodarki na obszarze RLGD Roztocze jest sektor rybacki, ze względu na tradycje lokalne. Zarówno w województwie podkarpackim jak i lubelskim istotną rolę odgrywają gospodarstwa stawowe. Powierzchnia wód śródlądowych w województwie lubelskim wynosi ponad 19 tys. ha, w tym kompleksy stawów rybnych zajmują 8 866 ha – stanowi to 12% powierzchni gruntów pod stawami w kraju, co daje województwu lubelskiemu drugie miejsce po województwie dolnośląskim. Największa powierzchnia stawów hodowlanych (powyżej tysiąca hektarów) znajduje się w powiatach: lubartowskim, parczewskim, ryckim i tomaszowskim. Duże powierzchnie stawów znajdują się również w powiatach zamojskim oraz opolskim. Powierzchnia wód śródlądowych w województwie podkarpackim wynosi ponad 21 tys. ha, w tym kompleksy stawów rybnych zajmują 3 456 ha (5% powierzchni gruntów pod stawami w kraju). Stawy mogą tworzyć się w sposób naturalny poprzez zbieranie się wody w zagłębieniu terenu oraz mogą być wykonane sztucznie, wśród tych drugich można wyróżnić stawy spuszczałne i niespuszczałne. Łączna powierzchnia napełnianych stawów rybnych na obszarze RLGD wynosiła na koniec 2022 r. 1 372 ha, z czego 1 175 ha stanowiła powierzchnia stawów spuszczałnych położonych w gminach z terenu województwa podkarpackiego. Wśród gmin obszaru najmniejsza powierzchnia stawów spuszczałnych występowała na obszarze Gminy Stary Dzików (17 ha), zaś największa na obszarze Gminy Stubno (750 ha)¹³. Do napełnienia lub uzupełnienia stawów spuszczałnych położonych na obszarze RLGD zużyto w 2022 r. 23 930 dam³ wody.

Tabela 11 Powierzchnia napełnianych stawów rybnych oraz ilość wody zużytej do napełniania i uzupełniania stawów rybnych na obszarze RLGD w porównaniu do województw i kraju w roku 2022

Jednostka terytorialna	Powierzchnia napełnianych stawów rybnych (ha)	Ilość wody zużytej do napełnienia i uzupełnienia stawów rybnych (dam ³)
RLGD	1 372	23 930
województwo podkarpackie	2 829	48 172
województwo lubelskie	6 452	104 651
Polska	46 628	832 383

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

¹³ Dane GUS za 2022 r.

Na stawach zlokalizowanych na obszarze RLGD prowadzona jest gospodarka hodowlana i jest to jedyna występująca forma działalności rybackiej na tym obszarze.

Jednym z gospodarstw, które posiadają długą i bogatą tradycję na obszarze RLGD, jest Gospodarstwo Rybackie „Ruda Różaniecka”. Stawy przed II wojną światową były w większości własnością barona Hugo Wettmana, a gospodarstwo charakteryzowało się nowoczesnymi, jak na owe czasy, metodami gospodarowania. Część stawów stanowiła wyrobiska po surowcu do wytopu rudy żelaza (Jezioro, Ławy, Krążki, Sinorzatki, Kępy), a część nowo wybudowane stawy (Morgi, Supilne). Po zakończeniu II wojny światowej stawy stały się częścią Państwowego Gospodarstwa Rybackiego, które budowało nowe obiekty stawowe. W 1999 roku zapadła decyzja o prywatyzacji Gospodarstwa Rybackiego w Rudzie Różanieckiej. W 2000 roku założono spółkę cywilną, składającą się z 15 wspólników. W chwili obecnej Gospodarstwo Rybackie Karczma Dębowy Dwór Mirosław Zaborniak w Rudzie Różanieckiej (Gmina Narol) jest jednym z największych gospodarstw rybackich (ponad 443 ha powierzchni stawów) typu karpiego w regionie. Największym w regionie gospodarstwem tego typu jest zaś Gospodarstwo Rybackie w Starzawie Spółka z o.o. (Gmina Stubno). Nowoczesne technologie produkcji ryb, jakie wykorzystuje to gospodarstwo rybackie, a także sprzyjające warunki naturalne stawów powodują, że potencjał produkcyjny Gospodarstwa Rybackiego w Starzawie plasuje je w krajowej czołówce producentów karpia. Z pewnością jednak najbardziej technologicznie zaawansowane metody produkcji wdrożono w Gospodarstwie „Pstrąg Roztoczański” w Bondyrzu (Gmina Adamów). W gospodarstwie tym produkowany jest nie tylko pstrąg tęczy, ale również łosoś, troć wędrowna i pstrąg potokowy.

Na obszarze RLGD funkcjonują również terenowe jednostki Polskiego Związku Wędkarskiego Okręg w Przemyślu oraz Okręg w Zamościu. Do zadań PZW należy m.in. promowanie wędkarstwa, użytkowanie i ochrona wód, ochrona przyrody, a także działania edukacyjne z zakresu ochrony i połowu ryb. Okręgowe PZW zajmują się ochroną wód wyznaczonych obwodów rybackich. Zgodnie z art. 12. pkt. 1. ustawy z dnia 18 kwietnia 1985 r. *o rybactwie śródlądowym* (Dz. U. z 2022 r. poz. 883), *publiczne śródlądowe wody powierzchniowe płynące dzieli się na obwody rybackie*. PZW Przemyśl obejmuje cztery obwody rybackie o łącznej powierzchni 1 051 ha położone na obszarze RLGD Roztocze¹⁴:

- obwód rybacki rzeki San nr 7 wraz z dopływami – 519,80 ha zgodnie z umową użytkowania obwodów rybackich obejmuje gminy: Medyka, Stubno i Radymno;
- obwód rybacki rzeki San nr 8 wraz z dopływami – 412,30 ha zgodnie z umową użytkowania obwodów rybackich obejmuje gminy: Stubno, Radymno i Wiązownica;
- obwód rybacki rzeki Lubaczówka nr 1 wraz z dopływami – 71,30 ha zgodnie z umową użytkowania obwodów rybackich obejmuje gminy: Wiązownica, Lubaczów;
- obwód rybacki rzeki Wirowa wraz ze zbiornikiem Lubliniec Stary – 48,10 ha zgodnie z umową użytkowania obwodów rybackich obejmuje gminy: Stary Dzików, Cieszanów.

OPZW Zamość obejmuje z kolei trzy obwody rybackie o łącznej powierzchni 238 ha położone na obszarze RLGD Roztocze¹⁵:

- obwód rybacki rzeki Sołokiji wraz z dopływami – 22,50 ha zgodnie z umową użytkowania obwodów rybackich;
- obwód rybacki rzeki Wieprz z dopływami – 50,1 ha zgodnie z umową użytkowania obwodów rybackich;
- obwód rybacki rzeki Tanew z dopływami – 147,4 ha zgodnie z umową użytkowania obwodów rybackich.

Na obszarze RLGD Roztocze wyznaczone są również następujące łowiska wędkarskie:

- Lubliniec Stary – Gmina Cieszanów – zbiornik wodny na obwodzie rzeki Wirowa nr 1;
- „Kopanka” – Lisie Jamy, Gmina Lubaczów;
- „Trąba” w miejscowości Szczutków Gmina Lubaczów;
- ZEK w Torkach, Gmina Medyka;
- „Stary San” Józef Jaroch – Hurko (NO-KILL);

¹⁴ Podkarpacki Program Wsparcia Obszarów Zależnych od Rybactwa i Akwakultury Śródlądowej na lata 2024–2026.

¹⁵ j.w.

- „Starzawa” – Stubno, Gmina Stubno;
- „Wietli” – Gmina Laszki;
- „Miłków” – Wola Mołodycka, Stary Dzików;
- „Babionka” w Szówsku, Gmina Wiązownica;
- „Strohbach” w Szówsku (staw NO-KILL), gmina Wiązownica;
- „ZEK” – Radymno, Gmina Radymno;
- Łowisko Wędkarskie w Rudzie Różanieckiej „Elektrownia” – „wpuść i złów”;
- „Cztery Stawy” – Ruda Różaniecka, Gmina Narol.

Łączna liczba podmiotów rybackich na obszarze RLGD na koniec 2021 r. wynosiła 21, co stanowiło 21% wszystkich podmiotów rybackich działających na obszarze województwa lubelskiego oraz 54% na obszarze województwa podkarpackiego. **Łączna wartość produkcji sektora rybackiego na obszarze RLGD na koniec roku 2021 wynosiła 13 000 183,10 zł.** Udział RLGD w wartości produkcji sektora rybackiego województwa podkarpackiego wynosił 83%, województwa lubelskiego 23%, zaś Polski 2%. Łączna liczba zatrudnionych na stałe w sektorze rybackim na koniec 2021 r. na obszarze RLGD wynosiła 113 osób (co stanowiło 15% wszystkich zatrudnionych na stałe w sektorze rybackim w województwie podkarpackim oraz 52% w województwie lubelskim), zaś zatrudnionych czasowo było 41 osób, co stanowiło 18% wszystkich zatrudnionych czasowo w sektorze rybackim w województwie podkarpackim oraz 39% w województwie lubelskim (tabela 12)¹⁶. W stawach zlokalizowanych na obszarze RLGD hodowane są m.in. karpie, karasie, amury, sumy, liny oraz szczupaki, w gospodarstwach prowadzona jest również hodowla mięczaków. Gospodarstwa zajmujące się hodowlą ryb skategoryzowane są jako typ słodkowodne stawy, zaś rodzaj produkcji prowadzonej w tych gospodarstwach to głównie chów do spożycia oraz łowiska typu „wpuść i złów”. Gospodarstwa zajmujące się hodowlą mięczaków skategoryzowane są jako otwarte hodowle, zaś rodzaj produkcji w nich prowadzony to wylęgarnie, podchów oraz chów młodych osobników.

Tabela 12 Dane obrazujące sektor rybacki na obszarze RLGD, porównanie do województw i kraju na koniec 2021 r. na podstawie formularzy RRW-22 oraz RRW-23

Jednostka terytorialna	Liczba podmiotów (łącznie na podstawie formularzy RRW-22/RRW-23)	Zatrudnienie stałe – etaty (łącznie na podstawie formularzy RRW-22/RRW-23)	Zatrudnienie czasowe – etaty (łącznie na podstawie formularzy RRW-22/RRW-23)	Wartość produkcji akwakultury (PLN na podstawie formularza RRW-22)
RLGD	21	113	41	13 000 183,10
województwo podkarpackie	39	343	207	15 723 359
województwo lubelskie	99	216	104	56 025 433
Polska	1 690	6 100	2 110	705 458 894

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

W ostatnich latach obserwuje się wzrost zainteresowania – zarówno ze strony mieszkańców, jak i osób spoza obszaru – popularyzacją lokalnych produktów, będących wyróżnikiem ich regionu. Jest to duży potencjał do wykorzystania w ramach usług i produktów turystycznych. Do produktów tradycyjnych należą również produkty kulinarne wyróżniające region, ściśle związane z obszarem RLGD Rostocze i wytwarzane tylko na tym nim. Obecnie na obszarze działania RLGD zarejestrowany jest między innymi produkt regionalny wytwarzany z lokalnych produktów rybnych:

- Karp po starzawsku (Gmina Stubno) – Ryba pokrojona na dzwonka, duszona, po bokach zewnętrznych otoczona skórą. Karp ten przyrządzany jest w tradycyjny sposób przy użyciu takich składników jak cebula, śmietana i sól.
- Karp wędzony z Rudy Różanieckiej (Gmina Narol) – Do wędzenia używa się przydomowej wędzarni, opartej na konstrukcji drewnianej, a do opału używa się drewna bukowego i olchowego, które w celu zwiększenia ilości dymu powinno być lekko wilgotne i pozbawione kory. Wędzonego karpia spożywa

¹⁶ jw.

się przez cały rok, ale głównie podczas świąt, uroczystości rodzinnych i większych wydarzeń na terenie wsi lub gminy.

- Karp wędzony z Bełżca (Gmina Bełżec) – Wędzone dzwonki swój wyjątkowy smak i aromat zawdzięczają sposobowi wędzenia, który polega na zawieszeniu ich na drewnianej kracie, co zapobiega wypływowi soków, a ryba zachowuje swój aromat i po uwędzeniu jest soczysta. Karpia należy wędzić dymem z okorowanego drewna dębowego, olchowego lub leszczyny. Przez pierwszą godzinę w temperaturze nie przekraczającej 30°C karp osusza się. Następnie podnosi się wysokość temperatury do 50–60°C i wędzi rybę przez minimum 7 godzin. Po zakończonym procesie wędzenia ryba „odpoczywa” w temperaturze pokojowej około 2 godziny.

RLGD „Roztocze” z dumą podkreśla potencjał, jaki drzemie w prężnie działających gospodarstwach rybackich na terenie naszego działania. Te rodzime gospodarstwa, często o długiej tradycji, są nie tylko hodowcami ryb, ale także twórcami autentycznych smaków potraw rybnych, które od lat przyciągają miłośników kuchni regionalnej. Często stosowane w nich tradycyjne metody przygotowywania potraw, oparte na przepisach przekazywanych z pokolenia na pokolenie, nadają unikalny charakter i autentyczność serwowanym daniam rybnym.

W 2019 roku na naszym terenie wyróżniło się jedno z gospodarstw rybackich mianowicie Gospodarstwo Rybackie Bełżec, które jako pierwsze w Polsce gospodarstwo rybackie zdobyło tytuł Mistrza Krajowego AgroLigii w kategorii najlepsze gospodarstwo rolne w konkursie AgroLiga 2018. To dowód na wysoką jakość i zaangażowanie w produkcję i hodowlę ryb, która przyczynia się do promocji regionu oraz wzmacnia lokalną tożsamość kulinarną.

Podczas wdrażania ostatniej Lokalnej Strategii Rozwoju, wiele gospodarstw rybackich oraz związanych z nimi obiektów gastronomicznych, takich jak słynna na całą Polskę Karczma Rybacka „Karpiówka”, Cztery Stawy, Chata Rybaka w Bondyrzu, Dębowy Dwór w Rudzie Różanieckiej oraz Gospodarstwo Rybackie w Starzawie, wdrożyło do swoich usług produkcję przetworów z ryb oraz serwowanie potraw wykonanych z ryb pochodzących z własnych hodowli. Takie podejście nie tylko wspiera lokalnych producentów, ale również przyczynia się do rozwoju turystyki kulinarnej w regionie.

Z Roztocza pochodzą nagradzane potrawy i produkty kulinarne, takie jak wyjątkowy „karp wędzony dzwonko z Bełżca” (wpisany na listę potraw regionalnych oraz nagrodzony „Perłą 2020”), autorski „karpierz” nagrodzony „Perłą 2021”, pierogi z karpia oraz autorska fischkanapka z Rudy Różanieckiej. Te smaki, od lat pielęgnowane i doskonalone, przyciągają z roku na rok coraz większą liczbę turystów i koneserów dobrej, oryginalnej kuchni. Osoby odwiedzające obiekty gastronomiczne znajdujące się na Lubelsko-Podkarpackim Szlaku Karpia cenią sobie nie tylko walory smakowe, ale także możliwość poznania lokalnej kultury i tradycji.

W ramach uznania dla tych działań, RLGD „Roztocze” planuje kontynuować wspieranie lokalnych producentów rybnych oraz rozwój gastronomii, co przyczyni się do dalszej promocji regionu jako miejsca o bogatej tradycji kulinarnej i wyjątkowych smakach.

Na obszarze RLGD w ramach realizacji projektu utworzony został **Lubelsko-Podkarpacki Szlak Karpia łączący 22 restauracje i gospodarstwa rybackie serwujące dania z ryb słodkowodnych**. Mieszkańcy i turyści podczas odkrywania lokalnych potraw poznają również dziedzictwo kulturowe i rybackie obszaru.

Przedstawiciele sektora rybackiego uczestniczący w spotkaniach konsultacyjnych oraz mieszkańcy wielokrotnie podkreślali bogate tradycje regionu związane z hodowlą i produkcją ryb oraz zaangażowanie osób pracujących w sektorze rybackim w podtrzymywanie tych tradycji, a także zwiększające się zainteresowanie pracą w tym sektorze o czym według nich świadczy wzrost podmiotów rybackich na obszarze RLGD, których na chwilę obecną jest 55 (w 2021 było ich 21), w tym dwa podmioty Polskiego Związku Wędkarskiego oraz liczne stowarzyszenia wędkarskie. Dlatego, według mieszkańców, istotne jest dalsze inwestowanie w ten sektor i wspieranie jego rozwoju. Według uczestników spotkań istotne jest skierowanie działań na dywersyfikację dochodów sektora rybackiego, tak aby zwiększyć możliwości zarobkowe przedsiębiorców z branży rybackiej i ich odporność na sytuacje kryzysowe wywoływane nieprzewidywanymi czynnikami zewnętrznymi. Uczestnicy spotkań podkreślali, iż istotne jest również skierowanie środków finansowych na promowanie rybackich tradycji regionu, które wpłyną na integrację mieszkańców oraz zachęcą ich do działania w zakresie podtrzymywania rybackich

tradycji. Biorąc pod uwagę potencjał turystyczny obszaru działania te będą też stanowić atrakcje dla turystów. Ponadto przedstawiciele sektora rybackiego uczestniczący w spotkaniach konsultacyjnych zwrócili uwagę, iż dużym problemem, jaki występuje na obszarze, jest kłusownictwo, które niszczy środowisko i zagraża rybam hodowanym w lokalnych stawach. Zgłaszanym problemem jest także brak wystarczających środków finansowych na podejmowanie działań w zakresie przeciwdziałania nielegalnym połowom ryb. Podczas spotkań podkreślono także istotę zagrożeń, jakie dla środowiska i równowagi biologicznej stwarzają drapieżniki oraz szkodniki, w tym kormorany. Respondenci badania wyrazili obawy dotyczące przeludnienia niektórych gatunków, co wpływa na naturalne ekosystemy i gospodarstwa rybackie. Nadmiar kormoranów, jako przykład drapieżnika, może prowadzić do drastycznego zmniejszenia populacji ryb, co z kolei wpływa na dochody gospodarstw rybackich. Podkreślono również potrzebę intensyfikacji działań mających na celu walkę z kłusownictwem, co może być związane z próbami ochrony zasobów rybnych oraz przywracania równowagi w ekosystemach. Wspieranie racjonalnych praktyk gospodarczych oraz ochrony naturalnych zasobów staje się kluczowe w kontekście zachowania bioróżnorodności i zrównoważonego rozwoju.

Dlatego wnioskowano, aby część środków przeznaczyć na walkę z kłusownictwem i niszczeniem środowiska naturalnego oraz na koordynację działań, które obejmują zarówno zarządzanie populacjami dzikich zwierząt, jak i ochronę przed nielegalnym kłusownictwem, w celu zachowania równowagi ekologicznej.

6. Zgodność obszaru z zasadami horyzontalnymi

Zarówno na etapie tworzenia jak i realizacji LSR uwzględniano / będzie się uwzględniać zasady horyzontalne określone w art. 9 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r., w tym:

- poszanowanie i przestrzeganie praw podstawowych zapisanych w Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej;
- zasady równości kobiet i mężczyzn;
- zasady równości szans i niedyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, w tym zasadę dostępności dla osób z niepełnosprawnościami;
- zgodności działań z celem wspierania zrównoważonego rozwoju określonego w art. 11 TFUE oraz z uwzględnieniem celów ONZ dotyczących zrównoważonego rozwoju, a także porozumienia paryskiego i zasady „nie czyn poważnych szkód”.

Powyższe zasady mają odzwierciedlenie w sposobie funkcjonowania RLGD. W szczególności członkami Stowarzyszenia mogą być kobiety i mężczyźni, również w organach grupy żadna płeć nie jest dyskryminowana, kryteria wyboru zostały opracowane tak, by nie dyskryminować żadnej grupy oraz by promować operacje, które wspierają zrównoważony rozwój. Również sposób przeprowadzania konsultacji doprowadził do tego, że wzięli w nim udział przedstawiciele obu płci (w tym np. ankietę wypełniło więcej kobiet niż mężczyzn) i różnych grup społecznych.

III. Udział społeczności w przygotowaniu LSR

1. Opis metod angażowania społeczności lokalnej w proces przygotowania LSR

Podczas opracowywania Lokalnej Strategii Rozwoju szczególny nacisk położono na partycypację społeczną. Pracownicy Biura i członkowie RLGD przeprowadzili wiele rozmów z mieszkańcami obszaru reprezentującymi poszczególne sektory: rybacki, publiczny, gospodarczy i społeczny, aby jak najlepiej poznać potrzeby każdej z tych grup i zaplanować działania wspierające rozwój obszaru. Podczas prac nad dokumentem na każdym etapie zapewniono maksymalny udział społeczności lokalnej poprzez wykorzystanie różnorodnych środków partycypacji. Istotną rolę w opracowaniu dokumentu odgrywał powołany **Zespół ds. opracowania LSR**, który analizował wszystkie zebrane dane i wnioski. W skład zespołu weszli przedstawiciele sektorów: publicznego, gospodarczego, rybackiego oraz społecznego. W pracach nad tworzeniem LSR zastosowano różne metody partycypacji:

1. Spotkania z mieszkańcami obszaru – 6 spotkań w tym 5 dzielonych dla poszczególnych branż i sektorów:

- a. Spotkanie dotyczące rozpoczęcia prac nad LSR w Dębowym Dworze w Rudzie Różanieckiej – w dniu **19.10.2023 r.** – w spotkaniu uczestniczyło łącznie **30 osób, wśród których 18 osób stanowili przedstawiciele sektora rybackiego, ich pracownicy, członkowie ich rodzin oraz ich domowników;**
- b. **Warsztaty w Dębowym Dworze w Rudzie Różanieckiej – w dniu 29.02.2024 r.** obejmujące analizę stanu i potrzeb poszczególnych sektorów oraz wypracowanie założeń:
- c. **dla przedstawicieli sektora rybackiego – w spotkaniu uczestniczyło 27 osób będących przedstawicielami sektora rybackiego, ich pracownikami, członkami ich rodzin oraz ich domownicy;**
 - dla przedstawicieli sektora publicznego – w spotkaniu uczestniczyło 15 przedstawicieli sektora.
- d. **Spotkanie konsultacyjne w Dębowym Dworze w Rudzie Różanieckiej – w dniu 28.06.2024 r.** obejmujące omówienie kryteriów konkursu na wybór LSR oraz przypisanie budżetu do poszczególnych obszarów działania:
 - dla przedstawicieli sektora publicznego – spotkaniu uczestniczyło 20 przedstawicieli sektora;
 - dla przedstawicieli sektora rybackiego – w spotkaniu uczestniczyło 30 osób będących przedstawicielami sektora rybackiego, ich pracownikami, członkami ich rodzin oraz ich domownicy;
 - dla przedstawicieli sektora społecznego – w spotkaniu uczestniczyło 14 przedstawicieli sektora.

2. Spotkania z Zespołem ds. LSR – 4 spotkania. Podczas procesu opracowywania Lokalnej Strategii Rozwoju, Zespół ds. opracowania LSR odbył cztery kluczowe spotkania, które miały na celu koordynację i podsumowanie działań związanych z konsultacjami ze społecznością lokalną oraz przedstawicielami różnych sektorów. Spotkania te miały miejsce bezpośrednio po zakończeniu warsztatów oraz spotkań z mieszkańcami obszaru działania RLGD „Roztocze”.

• Spotkanie w dniu 19.10.2023 r.

Na pierwszym spotkaniu zainicjowano prace nad koncepcją analizy SWOT, która miała stać się podstawą dla strategii. Członkowie zespołu wspólnie identyfikowali mocne i słabe strony obszaru działającego w ramach LSR, a także określili szanse i zagrożenia dla jego rozwoju. To spotkanie miało na celu stworzenie solidnej bazy do dalszych działań, a także diagnozę potrzeb i zasobów lokalnej społeczności.

• Spotkanie w dniu 29.02.2024 r.

Podczas drugiego spotkania, które miało miejsce kilka miesięcy później, członkowie zespołu dokonali podsumowania wyników zebranych danych oraz ankiet społecznych. Analizowane były również propozycje i potrzeby sektora rybackiego w kontekście nowego programu operacyjnego. Spotkanie to pozwoliło na lepsze zrozumienie potrzeb lokalnych społeczności i wskazanie obszarów, które wymagają szczególnej uwagi w strategii.

• Spotkanie w dniu 28.06.2024 r.

Na trzecim spotkaniu skonkretyzowano cele strategii oraz przedstawiono wstępny podział budżetu zgodnie z oczekiwaniami lokalnej społeczności, w tym poziom dofinansowania dla poszczególnych sektorów. Członkowie zespołu dyskutowali nad priorytetami, które powinny być uwzględnione w nowej

LSR, oraz wyznaczyli istotne kierunki działań, które mają nastąpić w perspektywie finansowej na lata 2021–2027.

- **Spotkanie w dniu 26.08.2024 r.**

Ostatnie spotkanie miało na celu zaopiniowanie przez Zespół ds. LSR ostatecznego projektu Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2021-2027. Celem było zredukowanie ewentualnych nieścisłości oraz dokonanie finalnych poprawek, które miały na celu dopasowanie strategii do rzeczywistych potrzeb lokalnej społeczności. Spotkanie to zakończyło proces formułowania LSR, dając jednocześnie możliwość do podjęcia ostatecznych decyzji dotyczących wdrożenia strategii.

Każde z tych spotkań miało kluczowe znaczenie dla wspólnego opracowania strategii, która jest w pełni dostosowana do potrzeb i potencjału lokalnej społeczności, zapewniając tym samym odpowiednią podstawę do efektywnego rozwoju obszaru RLGD „Roztocze”.

3. **Badania ankietowe** (przeprowadzone online, ogłoszenie o ankiecie było dostępne na stronie RLGD oraz w mediach społecznościowych) – łącznie przeprowadzono 2 ankiety;
 - **08.01.2024–20.02.2024 r. (przeprowadzone na etapie diagnostycznym, udział w ankiecie wzięło 170 osób),**
 - **19.07.–31.07.2024 r. (przeprowadzone na etapie planistycznym, udział w ankiecie wzięło 69 osób).**
4. **Nabór fiszek projektowych** z możliwością zgłoszenia propozycji projektu przez mieszkańców – ciągły (wpłynęło 51 fiszek).
5. Dyżury pracownika w Biurze RLGD – ciągły.
6. **Formularze uwag (etap opiniowania projektu LSR)** – Formularz uwag dotyczący opiniowania projektu Lokalnej Strategii Rozwoju (LSR) był dostępny od dnia 21 sierpnia 2024 roku. Dokumenty te można było znaleźć w siedzibie biura RLGD "Roztocze", zlokalizowanej w Narolu przy ul. Lwowskiej 18. Następnie formularz został przesłany drogą mailową do wszystkich członków RLGD, co umożliwiło im zgłaszanie swoich uwag oraz sugestii w kontekście opracowanej LSR. Podczas trwania konsultacji nikt nie złożył formularza uwag.
7. Prezentacja projektu LSR na WZC.

Informacje zebrane podczas każdego etapu prac nad Strategią z wykorzystaniem metod opisanych w punktach 1, 3–5 posłużyły do przygotowania rozdziałów: II, IV–VII oraz IX LSR, dodatkowo wnioski ze spotkań Zespołu zostały wykorzystane w rozdziałach: X–XI LSR.

Informacje o konsultacjach, spotkaniach oraz możliwości kontaktu z pracownikami Biura zamieszczano na stronie internetowej RLGD oraz w mediach społecznościowych. Powyższe informacje były przekazywane również drogą tradycyjną w postaci ogłoszeń na tablicach ogłoszeń w budynkach gmin oraz ośrodków kultury, tak aby zarówno młodzi mieszkańcy regionu jak i starsi mogli uczestniczyć w spotkaniach. Podczas dyskusji każdy z mieszkańców mógł zabrać głos i wszystkie postulaty uczestników spotkań zostały uwzględnione w pracach nad dokumentem.

Oprócz wykorzystania materiałów z szeroko prowadzonych konsultacji ze społecznością lokalną, wykorzystano również raport ewaluacyjny z działania RLGD. Wykorzystano zawarte w raporcie informacje o wskazanych przez mieszkańców działaniach, które mogą wpłynąć na rozwój obszaru w obecnym okresie programowania.

Czynny udział w tworzeniu dokumentu brali pracownicy Biura RLGD poprzez uczestniczenie w spotkaniach organizowanych przez Ministerstwo i konsultacjach dotyczących tworzenia LSR oraz dzięki współpracy z innymi RLGD w celu wypracowania wspólnych stanowisk odnoszących się do poszczególnych elementów Strategii.

Do opracowywania elementów LSR przyczyniło się **136 uczestników spotkań informacyjno-warsztatowych, 239 osób ankietowanych, 51 osób** (przedstawicieli samorządu, ośrodków kultury, stowarzyszeń oraz przedsiębiorców i rybaków), które złożyły fiszki z propozycjami projektów do realizacji oraz internauci i zainteresowani mieszkańcy, którzy przekazywali swoje spostrzeżenia bezpośrednio do pracowników Biura.

W tworzeniu Strategii uczestniczyli przedstawiciele wszystkich sektorów. Najwięcej – **126 osób** – stanowili **przedstawiciele sektora rybackiego bądź ich pracownicy, członkowie ich rodzin oraz ich domownicy (biorący udział w spotkaniach i ankietach)**, **59 osób biorących udział w ankietach reprezentowało sektor gospodarczy**. Liczba przedstawicieli **sektora publicznego, którzy brali udział w ankietach i spotkaniach wynosiła 104 osoby, zaś 125 osób** biorących udział w ankietach reprezentowało sektor społeczny.

Szczególną uwagę należy zwrócić również na to, iż członkowie Zespołu ds. LSR, który składa się **z 4 osób**, reprezentowali różne sektory, **w tym 2 osoby reprezentowały sektor rybacki**, co również pozwoliło na skuteczne informowanie mieszkańców o przygotowaniach nowej LSR, a także na bieżąco, na etapie opracowywania tego dokumentu, pozwalało uwzględniać punkt widzenia przedstawicieli tego sektora.

Pracownicy Biura aktywnie zachęcali mieszkańców do udziału w pracach nad nową LSR również podczas wizyt mieszkańców w Biurze RLGD oraz podczas konferencji podsumowującej wdrażanie Programu Operacyjnego „Rybnictwo i Morze” organizowanej przez RLGD.

Wszystkie przeprowadzone spotkania w trakcie prac nad LSR odbywały się w budynkach spełniających wymagania w zakresie dostępności architektonicznej (w ogólnodostępnych obiektach pozbawionych barier architektonicznych) oraz dostępności cyfrowej i dostępności informacyjno-komunikacyjnych.

2. Dane z konsultacji społecznych przeprowadzonych na obszarze realizacji LSR wykorzystane do opracowania LSR

Aktywny udział w tworzeniu LSR brali mieszkańcy obszaru poprzez wypełnianie ankiet, składanie fiszek projektowych oraz podczas spotkań warsztatowych i konsultacyjnych. Na spotkania mieszkańcy dyskutowali o sytuacji obszaru przedstawiając swoje spostrzeżenia na temat problemów obszaru objętego planowaną LSR, które należy rozwiązać w ramach wdrażania tego dokumentu, oraz potencjałów obszaru, które należy wykorzystać do jego rozwoju.

Wśród problemów mieszkańcy wymieniali odpływ młodych osób do większych miast, starzenie się społeczeństwa, a także problemy związane z inflacją. Zwracano również uwagę, iż problem stanowi niewystarczająca liczba miejsc, gdzie można aktywnie spędzać czas. Jak zauważyli uczestnicy spotkań, infrastruktura rekreacyjna wciąż wymaga rozbudowy i tworzenia nowych bezpiecznych miejsc, które byłyby miejscem spotkań i wypoczynku dla lokalnej społeczności oraz atrakcją dla turystów odwiedzających obszar. Ponadto mieszkańcy podkreślali, iż zwiększenie ruchu turystycznego na obszarze wpłynie na polepszenie ich sytuacji ekonomicznej. Kolejnym problemem wskazywanym podczas spotkań jest sytuacja gospodarcza regionu, trudności w prowadzeniu i rozwoju działalności oraz brak atrakcyjnych miejsc pracy, szczególnie w mniejszych miejscowościach. Zwracano również uwagę na potrzebę doinwestowania sektora rybackiego, które wpłynęłoby na poprawę kondycji finansowej prowadzonych gospodarstw. Problemem, który sygnalizowali uczestnicy spotkań, jest również niszczenie środowiska, do którego przyczyniają się kłusownicy. Kłusownictwo, które jest częstym zjawiskiem na obszarze RLGD, wpływa nie tylko na ekosystemy wodne, ale również zagraża stabilności gospodarczej opierającej się na hodowli ryb.

Z kolei wśród potencjałów mieszkańcy wymieniali warunki przyrodnicze obszaru, ukształtowanie terenu sprzyjające aktywnej turystyce, bogate tradycje kulturowe i rybackie, a także zainteresowanie turystów regionem RLGD. Zwracano również uwagę, iż duży potencjał stanowi przywiązanie mieszkańców do tradycji rybackich oraz stowarzyszenia aktywnie działające w tym zakresie, szczególnie stowarzyszenia związane z rybactwem. W związku z tym podkreślano, iż środki finansowe powinny być ukierunkowane tak, aby jak najlepiej wykorzystać potencjały obszaru, tj. poprzez wspieranie stowarzyszeń promujących tradycje rybackie i integrujących lokalną społeczność, zagospodarowanie przestrzeni publicznej służącej mieszkańcom i turystom i stworzenie warunków zachęcających osoby z zewnątrz do wracania w ten region. Podkreślano również jak bardzo istotne jest skierowanie środków finansowych na ochronę ryb hodowlanych przed kłusownikami. Nielegalne kłusownictwo zagraża również środowisku wodnemu. Podczas spotkań zarówno przedstawiciele sektora rybackiego jak i przedstawiciele stowarzyszeń wędkarskich podkreślali istotę zagrożeń, jakie dla środowiska i równowagi biologicznej stwarzają drapieżniki oraz szkodniki, w tym kormorany. Respondenci badania wyrazili obawy dotyczące przeludnienia niektórych gatunków, co wpływa na naturalne ekosystemy i gospodarstwa rybackie. Nadmiar kormoranów,

jako przykład drapieżnika, może prowadzić do drastycznego zmniejszenia populacji ryb, co z kolei wpływa na dochody gospodarstw rybackich. Zarówno rybacy jak i przedstawiciele PZW podkreślili również potrzebę intensyfikacji działań mających na celu walkę z kłusownictwem, co może być związane z próbami ochrony zasobów rybnych oraz przywracania równowagi w ekosystemach. Wspieranie racjonalnych praktyk gospodarczych oraz ochrony naturalnych zasobów staje się kluczowe w kontekście zachowania bioróżnorodności i zrównoważonego rozwoju.

Reasumując, uczestnicy spotkań, którymi byli zarówno sami rybacy, ich pracownicy, członkowie ich rodzin, domownicy oraz inne osoby działające w imieniu lub na rzecz przedstawicieli sektora rybackiego, wskazali, że działania zaplanowane do realizacji w ramach LSR w nadchodzących latach powinny być skierowane na rozwój gospodarczy obszaru, obejmujący wsparcie branży rybackiej, aby zwiększyć jej dochody poprzez dywersyfikację. Przyszłe działania powinny zakładać także wspieranie rozwoju lokalnych przedsiębiorców dla zwiększenia ich konkurencyjności. Szczególnie wpierane powinny być te działalności, które są związane z usługami turystycznymi, w tym noclegowymi. Według uczestników spotkań wsparciem dla przedsiębiorców mogłyby być również działania obejmujące wymianę doświadczeń z innymi RLGD krajowymi i zagranicznymi, które pozwoliłyby na zdobycie nowej wiedzy w zakresie prowadzenia działalności i promocji produktów rybnych, a także przyczyniłyby się do promocji obszaru. Kolejnym z działań wskazanych podczas spotkań z lokalną społecznością było inwestowanie w ogólnodostępną infrastrukturę, w tym ścieżki rowerowe, trasy piesze, zagospodarowanie terenów zbiorników wodnych i innych miejsc służących do aktywnego wypoczynku. Tego rodzaju działania z kolei pozwoliłyby na wykorzystanie potencjału turystycznego, przyczyniając się do utworzenia bezpiecznych miejsc dla mieszkańców oraz turystów, którzy będą chętnie wracali w ten region, co z kolei wpłynie na poprawę kondycji finansowej lokalnych przedsiębiorców. Trzecim obszarem wskazywanym podczas spotkań, w który należy inwestować, jest podtrzymywanie rybackich tradycji przez stowarzyszenia i inne podmioty, które będzie obejmować organizację warsztatów i wydarzeń promujących rybackie tradycje obszaru. Ostatnim istotnym elementem, na który mieszkańcy chcieli skierować środki finansowe, jest przeciwdziałanie kłusownictwu, które zagraża środowisku oraz wpływa na finanse lokalnych przedsiębiorców.

Dodatkowo podczas warsztatów omawiano kwestie związane z budżetem, jaki będzie przeznaczony na realizację LSR. Uczestnicy warsztatów zgodnie zawnieśli o skierowanie większości dostępnego budżetu, tj. 80–90%, na rozwój gospodarczy obszaru oraz rozwój infrastruktury służącej lokalnym mieszkańcom w podziale „pół na pół”. Jednak, jak zwracano uwagę, znaczna część środków przeznaczonych na rozwój gospodarczy powinna zostać skierowana do sektora rybackiego. Pozostałe dostępne środki powinny zostać podzielone na działania związane z kłusownictwem, działania na rzecz wymiany doświadczeń oraz wspierające podtrzymywanie tradycji obszaru, przy czym zauważono, iż na ochronę obszaru przed kłusownictwem powinno się przeznaczyć więcej środków.

Wnioski mieszkańców przekazane podczas spotkań zostały przeanalizowane przez Zespół ds. LSR i wykorzystane do stworzenia planu na kolejne lata.

Na etapie diagnostycznym zostało przeprowadzone badanie ankietowe. Ogłoszenie o ankietach zostało zamieszczone na stronie internetowej RLGD oraz w mediach społecznościowych, a także na stronach gmin z obszaru działania RLGD. Ankiety można było wypełnić online w dniach 8 stycznia 2024–20 lutego 2024 r. Pracownicy informowali również petentów odwiedzających Biuro o możliwości wypełnienia ankiet. W ankiecie udział wzięło 170 osób, z których 86% to osoby w wieku 25–60 lat, 58% to kobiety. Najwięcej badanych zamieszkiwało bądź prowadziło działalność na terenie Gminy Krasnobród (15%) i reprezentowało sektor społeczny (52%). 16% ankietowanych reprezentowało sektor rybacki. W badaniu ankietowym mieszkańcy mieli wskazać kluczowe mocne strony obszaru RLGD – wśród najczęściej wymienianych odpowiedzi pojawiły się: unikatowe walory przyrodniczo-krajobrazowe i czyste środowisko naturalne, w tym różnorodne formy ochrony przyrody (75% odpowiedzi) oraz atrakcyjność turystyczna (64% odpowiedzi). W kolejnym pytaniu ankietowani zostali zapytani o słabe strony obszaru RLGD – najwięcej respondentów wskazało na mało atrakcyjny rynek pracy (71% odpowiedzi). Następne pytanie dotyczyło najważniejszych szans rozwoju jakie stoją przed obszarem RLGD – respondenci wskazywali na: wzrost świadomości obywatelskiej, w tym poczucia tożsamości i identyfikacji z miejscem zamieszkania (51% odpowiedzi) oraz wzrost świadomości ekologicznej (45% odpowiedzi). W pytaniu

dotyczącym najistotniejszych zagrożeń, jakie mogą być barierą dla rozwoju, najczęściej wskazywano na wzrost kosztów życia (84% odpowiedzi) oraz emigracja mieszkańców Polski (55%).

Istotnym elementem tworzenia dokumentu był nabór fiszek. Fiszki można było przysyłać drogą elektroniczną na adres mailowy Biura, drogą korespondencyjną bądź składać bezpośrednio w Biurze od stycznia br. – ich nabór był ciągły. Wzór fiszki projektowej stanowił załącznik do ogłoszenia opublikowanego na stronie RLGD, fiszki były dostępne również w formie papierowej w Biurze, o czym pracownicy informowali na bieżąco petentów i zachęcali do składania pomysłów. W trakcie trwania naboru wpłynęło 51 fiszek projektowych. Fiszki zostały przekazane przez przedstawicieli samorządu, stowarzyszeń, mieszkańców oraz przedsiębiorców i rybaków. Zakres projektów zgłoszonych w fiszках przez przedstawicieli sektora publicznego obejmował rozbudowę infrastruktury publicznej, w tym m.in. zagospodarowania terenów przy zbiornikach wodnych i rzekach, stworzenie zielonych i estetycznych przestrzeni wyposażonych w małą architekturę, taką jak ławki, kosze, oświetlenie, ścieżki edukacyjne i rowerowe, budowę i rozbudowę placów zabaw, utworzenie miejsc rekreacji, np. park linowy. Ponadto wśród zgłaszanych projektów pojawiły się zadania obejmujące organizację wydarzeń takich jak: zawody wędkarskie, pikniki promujące lokalne produkty rybne, warsztaty edukacyjne związane z rybackimi tradycjami regionu oraz inne wydarzenia promujące dziedzictwo lokalne wśród mieszkańców oraz osób spoza obszaru RLGD, projekty te będą skierowane do różnych grup wiekowych. Kolejna grupa zgłoszonych projektów dotyczyła zakupu wyposażenia do ochrony łowisk i stawów rybnych przed kłusownikami, które obejmuje m.in. kamery, fotopułapki oraz termowizor, a także kajak do umożliwienia szybkiej reakcji w przypadku wykrycia przypadków kłusownictwa. Wśród fiszek zgłoszonych przez lokalnych przedsiębiorców znalazły się projekty dotyczące rozszerzenia oferowanych usług dla turystów, tj. budowa domów rekreacyjno-edukacyjnych z wyposażeniem i atrakcjami dla grup wycieczek odwiedzających obszar oraz doposażenie wypożyczalni rowerów.

Na etapie planistycznym również zostało przeprowadzone badanie ankietowe. Ogłoszenie o ankietach zostało zamieszczone na stronie internetowej RLGD oraz w mediach społecznościowych, a także na stronach gmin z obszaru działania RLGD. Ankiety można było wypełnić online w dniach 19 – 31 lipca 2024 r. Pracownicy informowali również petentów odwiedzających Biuro o możliwości wypełnienia ankiet. W ankiecie udział wzięło 69 osób, z których 83% to osoby w wieku 25–60 lat. Najwięcej badanych zamieszkiwało bądź prowadziło działalność na terenie gmin Krasnobród (20%) i Narol (17%) oraz reprezentowało sektor publiczny (42%). 33% ankietowanych reprezentowało sektor rybacki. W badaniu ankietowym mieszkańcy zostali poproszeni o wskazanie trzech kierunków/obszarów rozwoju w kolejnych latach. Wśród najczęściej wymienianych odpowiedzi wskazywano rozwój turystyki i infrastruktury okołoturystycznej (49% odpowiedzi), wspieranie rozwoju sektora rybackiego (48% odpowiedzi) oraz wspieranie aktywności społecznej mieszkańców (46% odpowiedzi). Na pytanie jakie rodzaje wsparcia powinny być wdrażane na obszarze mieszkańcy najczęściej wskazywali podnoszenie poziomu życia na obszarach rybackich (59% odpowiedzi), promowanie i rozwijanie dziedzictwa kulturowego i tradycji obszarów rybackich, w tym promowanie zawodów branży rybackiej (49% odpowiedzi) oraz ochrona i odbudowa naturalnych ekosystemów i bioróżnorodności środowiskowej (46% odpowiedzi). Na pytanie jakie powinny być główne formy partycypacji ankietowani najczęściej wskazywali informacje na stronie internetowej RLGD (75% odpowiedzi) oraz na media społecznościowe (74% odpowiedzi), zaś na trzecim miejscu wskazywano udzielanie informacji w siedzibie RLGD (59% odpowiedzi). W ankiecie znalazło się również jedno pytanie otwarte, gdzie mieszkańcy mieli wskazać konkretne działania do realizacji na obszarze. Wśród odpowiedzi na to pytanie wskazywano działania związane z rozwojem infrastruktury publicznej, turystycznej i rekreacyjnej z wykorzystaniem zasobów wodnych obszaru, organizację zawodów wędkarskich, pikników promujących tradycje rybackie, działania zapobiegające kłusownictwu i chroniące ekosystem, cykliczne wydarzenia kulturalne w plenerze dla lokalnej społeczności, budowę tężni solankowych, wspieranie przedsiębiorców i podmiotów sektora rybackiego w rozwoju działalności.

Zespół ds. LSR na każdym etapie prac analizował wszystkie informacje przekazywane przez mieszkańców ustnie, w postaci ankiet oraz fiszek. Na tej podstawie został przygotowany plan operacyjny na kolejne lata wraz z budżetem przeznaczonym na realizację operacji. Do jego przygotowania wykorzystano wnioski ze spotkań z mieszkańcami, wnioski z ankiet oraz propozycje projektów przekazywane na fiszках projektowych, które uwzględnione zostały w rozdziałach II, IV–VII oraz IX LSR. Poniżej przedstawiono wnioski uwzględnione w planie LSR:

- Wspieranie rozwoju infrastruktury publicznej z wykorzystaniem zasobów wodnych i tworzenie bezpiecznych i zielonych przestrzeni wraz z małą architekturą;
- Promocja dziedzictwa rybackiego poprzez organizację zawodów wędkarskich, warsztatów edukacyjnych i pikników;
- Organizacja wydarzeń kulturalnych dla lokalnej społeczności w każdym wieku;
- Wspieranie przeciwdziałaniu kłusownictwu m.in. poprzez rozbudowę systemów monitoringowych;
- Wspieranie lokalnych przedsiębiorców;
- Wspieranie sektora rybackiego w celu rozwoju działalności i zwiększanie dochodów;
- Zwiększenie lokalnej współpracy na rzecz promocji obszaru;
- Realizacja działań przyczyniających się do wymiany doświadczeń;
- Rodzaje wsparcia wskazane przez mieszkańców w ankiecie: podnoszenie poziomu życia na obszarach rybackich, promowanie i rozwijanie dziedzictwa kulturowego i tradycji obszarów rybackich, w tym promowanie zawodów branży oraz ochrona i odbudowa naturalnych ekosystemów i bioróżnorodności środowiskowej.
- Formy partycypacji wskazane przez mieszkańców w ankiecie: media społecznościowe, informacje na stronie internetowej RLGD, udzielanie informacji w siedzibie biura RLGD.

Wszystkie wnioski mieszkańców z ankiet, fiszek oraz spotkań zostały uwzględnione i znalazły odzwierciedlenie w zaplanowanych celach i operacjach do realizacji w najbliższych latach.

3. Opis metod angażowania społeczności lokalnej w proces realizacji LSR

Członkowie RLGD na etapie przygotowania LSR wykorzystali różne metody w celu włączenia lokalnej społeczności w przygotowanie dokumentu. Na etapie realizacji LSR planuje się dalsze działania włączające lokalną społeczność w realizację dokumentu. Działania te przyczynią się również do aktywizacji osób, które do tej pory nie były zainteresowane działaniami RLGD.

RLGD poprzez odpowiednie zapisy dopuszcza możliwość aktualizacji LSR w trakcie jej wdrażania po analizie uwag i zastrzeżeń. Zgodnie z procedurą aktualizacji, informacje o planowanych zmianach udostępnione zostaną do publicznej wiadomości za pomocą strony internetowej RLGD oraz mediów społecznościowych, a także na stronach internetowych każdej z gmin obszaru, do dalszych konsultacji społecznych.

Wszystkie zainteresowane strony, szczególnie partnerzy lokalni i mieszkańcy, będą angażowani we wdrażanie Strategii poprzez odpowiednią komunikację i animację, umożliwienie podejmowania decyzji (planowane mobilizowanie biernych interesariuszy do realizacji Strategii), możliwość wdrażania projektów oraz rozwijanie współpracy między podmiotami (budowanie zaufania). RLGD zrealizuje także działania zapewniające rozpowszechnianie informacji dotyczących realizacji LSR poprzez zaplanowało działania informacyjne, takie jak kampanie w mediach społecznościowych, publikacje dotyczące naborów, spotkania informacyjne oraz konferencję podsumowującą realizację LSR. W ramach działań aktywizacyjnych przewidziano organizację szkoleń dla beneficjentów przed naborem wniosków oraz coroczne spotkania dla sektora rybackiego, mające na celu zachęcenie do aktywnego uczestnictwa w wdrażaniu LSR.

Również na etapie wdrażania planuje się stosować metody komunikacji, które nie wykluczą żadnej z grup społecznych – osoby, które mają problem z przemieszczaniem się czy są ograniczone czasowo, będą mogły pozyskiwać informacje w swoich domach – poprzez media społecznościowe, strony internetowe RLGD i gmin zrzeszonych w RLGD, rozmowy telefoniczne. Osoby, które są wykluczone cyfrowo lub preferują tradycyjne formy komunikacji, będą mogły uzyskać wszelkie informacje w siedzibie RLGD lub podczas spotkań, a także będą miały możliwość zgłaszania uwag w formie papierowej. Dodatkowo RLGD będzie informowało o wszystkich spotkaniach poprzez upublicznienie na stronach internetowych gmin należących do Stowarzyszenia oraz na ich portalach społecznościowych. Badania ankietowe prowadzone będą zarówno w formie tradycyjnej (papierowej), jak i online. Zaplanowane metody pozwolą na dotarcie do szerokiego grona odbiorców, zarówno tych, którzy do tej pory uczestniczyli we wdrażaniu LSR, jak i osób do tej pory niezainteresowanych współpracą z RLGD. **Powyższe metody będą szczególnie kierowane do przedstawicieli sektora rybackiego i podmiotów tego sektora**

prowadzących działalność na obszarze RLGD. Członkowie Stowarzyszenia będą zachęcać ich do podejmowania działań na rzecz rozwoju regionu w oparciu o niebieską gospodarkę, do realizacji inwestycji z wykorzystaniem środków zaplanowanych w ramach wdrażania LSR oraz do członkostwa w RLGD. **W ramach realizacji przewidziano operacje skierowane do rybaków i członków ich rodzin jako element aktywizacji lokalnej społeczności rybackiej** Planowane są organizacje pokazów, warsztatów kulinarnych oraz konferencji, które będą promować lokalne ryby i przetwory rybne. Działania te mają na celu wsparcie sprzedaży oraz budowanie marki regionu. Ponadto, poprzez realizację wizyt studyjnych promowane będzie współdziałanie między lokalnymi rybakami, producentami i przetwórcami ryb, co sprzyja wymianie doświadczeń i zasobów.

Bardzo istotne jest dalsze angażowanie mieszkańców we współpracę na rzecz regionu. Pierwszym działaniem w tym kierunku będzie organizacja spotkania otwartego oraz zamieszczenie artykułu na stronie RLGD i stronach gmin członkowskich, zapoczątkowującego wdrażanie nowej LSR, na której uczestnicy zostaną zapoznani z możliwościami jakie płyną z wdrażania założeń dokumentu.

Na etapie wdrażania LSR bardzo istotne będą relacje między członkami RLGD. W związku z tym RLGD będzie otwarta na inicjatywy członków i będzie do takich inicjatyw zachęcała.

Ponadto RLGD będzie otwarte na przyjmowanie nowych członków w celu lepszej realizacji Strategii. Informacje o możliwości przystąpienia nowych członków do Stowarzyszenia będą również umieszczane na stronie internetowej RLGD oraz w mediach społecznościowych.

Wszystkie wskazane powyżej metody i kanały komunikacji będą służyły konkretnym celom. Niektóre stosowane będą w celu wywołania zmiany czy wygenerowania działania (preferencje punktowe dla projektów partnerskich, animowanie społeczności, animowanie podmiotów z obszaru LSR do współpracy z innymi podmiotami, możliwość zgłaszania pomysłów na realizację nowych projektów), ale też umożliwienia zarówno członkom RLGD jak i zwykłym mieszkańcom wzajemnego zrozumienia przekazywanych informacji lub zadania pytania (badania ankietowe, publikowane w różny sposób informacje, organizowane spotkania i szkolenia itp.).

Działania związane z wdrażaniem LSR oraz wszelkie planowane formy i metody komunikacji z mieszkańcami, partnerami czy potencjalnymi beneficjentami będą możliwie szeroko spełniały wymagania w zakresie dostępności architektonicznej (powstająca w ramach LSR infrastruktura dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, również spotkania informacyjne będą odbywały się w obiektach pozbawionych barier architektonicznych), dostępności cyfrowej oraz dostępności informacyjno-komunikacyjnych.

IV. Analiza SWOT obszaru realizacji LSR oraz wnioski wynikające z analizy SWOT

1. Tabela SWOT

Analiza SWOT to jedno z najpopularniejszych i najskuteczniejszych narzędzi analitycznych wykorzystywanych we wszystkich obszarach planowania strategicznego. Jej nazwa pochodzi od akronimów angielskich słów *Strengths* (mocne strony), *Weaknesses* (słabe strony), *Opportunities* (szanse) i *Threats* (zagrożenia). Polega ona na zidentyfikowaniu wymienionych wyżej czterech grup czynników, dzięki czemu można je odpowiednio wykorzystać w procesie zaplanowanego rozwoju lub zniwelować skutki ich negatywnego wpływu. Dzięki tej metodzie można również pogrupować czynniki na pozytywne (mocne strony i szanse) oraz negatywne (słabe strony i zagrożenia). Często dzieli się je również na czynniki wewnętrzne (opisujące mocne i słabe strony danej jednostki) oraz czynniki zewnętrzne (czyli szanse i zagrożenia wynikające z jej mikro- i makrootoczenia). Czynniki wewnętrzne (mocne i słabe strony) są zależne m.in. od władz lokalnych i lokalnej społeczności, natomiast czynniki zewnętrzne (szanse i zagrożenia) należące do otoczenia bliższego i dalszego są niezależne od władz danej jednostki, a także jej mieszkańców.

Analiza SWOT dla obszaru RLGD Roztocze (tabela 14) została przeprowadzona w oparciu o dostępne dane uzyskane podczas prac nad diagnozą obszaru, w tym dane GUS, a przede wszystkim z wykorzystaniem zróżnicowanych metod partycypacji społecznej. W analizie starano się uwzględnić możliwie najwięcej rekomendacji, uwag i opinii lokalnej społeczności, będącej przedstawicielami wszystkich trzech sektorów: społecznego, gospodarczego i publicznego oraz mieszkańców. Analiza SWOT jest powiązana z celami zaplanowanymi do realizacji w ramach LSR, w związku z tym mocnym i słabym stronom przypisano w nawiasie cele główne i uzupełniające, którym odpowiadają.

Tabela 13 Schemat analizy SWOT

S	<i>Strengths</i>	Silne strony, atuty, zalety	ZASOBY
W	<i>Weaknesses</i>	Słabe strony, słabości, wady	
O	<i>Opportunities</i>	Szanse, możliwości, okazje	OTOCZENIE
T	<i>Threats</i>	Zagrożenia, trudności	

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 14 Analiza SWOT

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
M. 1. Rozwijające się budownictwo mieszkaniowe na obszarze – wysoki wskaźnik pozwoleń wydanych na budowę i zgłoszeń budowy z projektem budowlanym, spowodowany głównie atrakcyjnością osiedleńczą gmin Wiązownica i Tomaszów Lubelski. (cele: 3. c, 4. a, 5. a, 5. b.). M. 2. Korzystniejsze niż w województwach i kraju wskaźniki obciążenia demograficznego. (cele: 3. c, 4. a, 5. a, 5. b, 6.). M. 3. Występowanie obszarów chronionego krajobrazu w każdej z gmin RLGD. (cele: 4. a.). M. 4. Wysoki poziom lesistości obszaru. (cele: 4. a.). M. 5. Unikatowe walory przyrodniczo krajobrazowe i czyste środowisko naturalne. (cele: 4. a, 2. j.). M. 6. Ciekawa historia i dziedzictwo kulturowe obszaru (cele: 3 c, 5. a, 5. b, 4. a, 6.). M. 7. Rozwinięta infrastruktura turystyczna, m.in. do uprawiania turystyki rowerowej. (cele: 4. a.). M. 8. Liczne zasoby wodne sprzyjające rekreacji: rzeki i zbiorniki wodne. (cele: 4. a.). M. 9. Posiadanie tradycyjnych wyrobów z wykorzystaniem ryb wpisanych na listę produktów lokalnych. (cele: 3. c, 4. a, 5. a, 6.).	S. 1. Malejąca liczba ludności spowodowana ujemnym przyrostem naturalnym i ujemnym saldem migracji S. 2. Niekorzystna struktura piramidy wieku i płci oraz stopniowy wzrost wskaźników obciążenia demograficznego. S. 3. Niski poziom przedsiębiorczości mieszkańców – mała liczba istniejących i niewystarczająca liczba nowo rejestrowanych podmiotów gospodarczych. (cele: 5. a, 5. b.). S. 4. Zdecydowana przewaga kobiet wśród osób bezrobotnych – wyższa od średniego udziału w województwach i kraju. (cele: 5. a, 5. b.). S. 5. Średni udział w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa – podatek dochodowy od osób fizycznych i od osób prawnych niższy niż średnia w województwach i kraju. (cele: 5. a, 5. b.). S. 6. Mała dostępność turystyczna (bazy noclegowej, gastronomicznej). (cele: 4. a, 5. a, 5. b.). S. 7. Braki w ogólnodostępnej infrastrukturze, w tym zielonej i przestrzeniach publicznych. (cele: 4. a.). S. 8. Brak dywersyfikacji źródeł dochodów sektora rybackiego. (cele: 5. a.). S. 9. Mała liczba osób zatrudnionych w sektorze rybackim (cele: 3. c, 5. a.). S. 10. Niewystarczający poziom zarobków w sektorze rybackim (cele: 5. a.).

M. 10. Posiadanie atrakcji turystycznych związanych z tradycjami rybackimi, tj.: Lubelsko-Podkarpacki Szlak Karpia. (cele: 3. c, 4. a, 5. a, 6.) M. 11. Wyznaczone łowiska wędkarskie. (cele: 3. c, 5. a, 2. j.) M. 12. Aktywnie działające stowarzyszenia rybackie, w tym dwa oddziały Polskiego Związku Wędkarskiego promujące tradycje rybackie oraz zajmujące się ochroną środowiska wodnego. (cele: 3. c, 2. j, 6.) M. 13. Gospodarstwa rybackie z bogatą tradycją (cel: 3. c, 5. a, c, 2. j, 6.) M. 14. Długie tradycje rybackie (cele: 3. c, 5. a, 6.) M. 15. Różnorodność hodowlana gospodarstw funkcjonujących na obszarze. (cele: 5. a, 2. j, 6.) M. 16. Rozwinięte technologicznie metody produkcji ryb. (cele: 5. a, 2. j, 6.) M. 17. Wysoka wartość powierzchni pokryta stawami rybnymi. (cele: 5. a, 2. j, 6.) M. 18. Wzrost zainteresowania prowadzeniem działalności w sektorze rybackim. (cele: 5. a, 6.) M. 19. Wielopokoleniowe doświadczenie w produkcji i dystrybucji ryb. (cele: 5. a, 6.) M. 20. Doświadczenie RLGD w realizacji projektów współpracy. (cele: 6.)	S. 11. Niska wartość produkcji sektora rybackiego na obszarze RLGD w porównaniu do wartości produkcji województwa lubelskiego. (cele: 5. a.) S. 12. Niewystarczająca promocja dziedzictwa rybackiego wśród mieszkańców i turystów (cele: 3. C, 4. a.) S. 13. Niewystarczająca świadomość korzyści płynących z rozwoju niebieskiej gospodarki. (cele: 5. a.) S. 14. Braki we współpracy sektora rybackiego z lokalnymi przedsiębiorcami (cele: 3. C, 5. a.) S. 15. Niewystarczająca liczba przedstawicieli sektora rybackiego na obszarze RLGD. (cele: 3. C, 5. a.) S. 16. Niewystarczająca liczba stosowanych środków ochrony przeciwdziałających kłusownictwu. (cele: 2. j.)
SZANSE	ZAGROŻENIA
SZ. 1. Członkostwo Polski w Unii Europejskiej. SZ. 2. Cyfryzacja życia codziennego. SZ. 3. Wzrost świadomości obywatelskiej, w tym poczucia tożsamości i identyfikacji z miejscem zamieszkania. SZ. 4. Wzrost średniej długości życia. SZ. 5. Moda na migracje z większych miast na wieś. SZ. 6. Popularyzacja aktywnej formy spędzania czasu wolnego i rozwój turystyki krajowej. SZ. 7. Wzrost zainteresowania środowiskiem naturalnym, bogactwem obszarów przyrodniczych w Polsce. SZ. 8. Moda na zdrowy styl życia oraz slow life. SZ. 9. Wzrost zapotrzebowania na zdrowe produkty lokalne (potrawy z ryb). SZ. 10. Dywersyfikacja źródeł dochodu w sektorze rybackim. SZ. 11. Promocja rybołówstwa jako sektora atrakcyjnego gospodarczo. SZ. 12. Promocja rybackiego dziedzictwa obszaru. SZ. 13. Większa współpraca sektora rybackiego z lokalnymi przedsiębiorcami. SZ. 14. Pozyskanie nowych rynków zbytu na produkty rybackie SZ. 15. Rozwój niebieskiej gospodarki. SZ. 16. Współpraca ponadlokalna i międzynarodowa lokalnej społeczności i RLGD. SZ. 17. Zakończenie wojny w Ukrainie	Z. 1. Zmiany klimatu. Z. 2. Emigracja mieszkańców Polski. Z. 3. Spadek zainteresowania turystyką poprzez brak możliwości ekonomicznych. Z. 4. Atrakcyjność gospodarcza sąsiednich regionów. Z. 5. Konsekwencje społeczne i gospodarcze związane z COVID-19 i wojną w Ukrainie m.in. mniejsze zainteresowanie turystów regionem przygranicznym. Z. 6. Wykluczenie cyfrowe. Z. 7. Wzrost kosztów życia.

Źródło: Opracowanie własne

2. Wnioski wynikające z analizy SWOT dla całości obszaru realizacji LSR

Jednym z atutów obszaru są zasoby przyrodnicze, duża powierzchnia lasów oraz czyste środowisko, a także ukształtowanie terenu sprzyjające uprawieniu aktywnej turystyki pieszej i rowerowej. Obszar ma również bogate tradycje kulturalne i historyczne, których pozostałościami są liczne zabytki chętnie odwiedzane przez turystów. Jednak potencjał ten nie jest wystarczająco wykorzystywany, występują wciąż braki zarówno w infrastrukturze turystycznej i ofercie spędzania czasu wolnego skierowanej do turystów, jak i w miejscach noclegowych oraz gastronomicznych. Uczestnicy spotkań konsultacyjnych zwracali uwagę również na braki w infrastrukturze ogólnodostępnej, w tym brak zagospodarowania na terenach wokół zbiorników wodnych i rzek.

Mocną stroną obszaru są również aktywnie działające stowarzyszenia rybackie przyczyniające się do promocji dziedzictwa lokalnego i tradycji i wpływające na integrację mieszkańców obszaru.

Do niekorzystnych zjawisk można zaliczyć sytuację demograficzną, na którą ma wpływ malejąca liczba mieszkańców obszaru spowodowana niskim przyrostem naturalnym i ujemnym saldem migracji. Ponadto obszar cechuje starzejące się społeczeństwo – analiza wskaźników wykazała, iż proces ten będzie systematycznie postępował. Przekłada się to m.in. na obszar gospodarczy, gdyż młodzi ludzie mogący zakładać działalność gospodarczą oraz pracować na obszarze wyjeżdżają do większych miast, gdzie się osiedlają na stałe.

Pomimo rosnących wskaźników gospodarczych poziom przedsiębiorczości wśród mieszkańców obszaru nadal jest niezadowalający. Na obszarze RLGD funkcjonuje stosunkowo niewielka liczba podmiotów gospodarczych małych, które oferowałyby odpowiednią liczbę i jakość miejsc pracy. Należy podjąć działania niwelujące tę niekorzystną sytuację, ponieważ prowadzić ona będzie do dalszego obniżania się dochodów gospodarstw domowych oraz rosnącej liczby emigracji w celach zarobkowych.

Biorąc pod uwagę powyższe środki w kolejnych latach należy skierować na rozbudowę infrastruktury publicznej i turystycznej, również tej komercyjnej, która będzie sprzyjała rozwojowi gospodarstwu. Kolejnym obszarem, który wymaga dofinansowania, jest lokalna przedsiębiorczość.

3. Wnioski wynikające z analizy SWOT dla sektora rybackiego z obszaru realizacji LSR

Obszar RLGD Roztocze cechuje się długimi tradycjami związanymi z hodowlą ryb słodkowodnych. Na obszarze zlokalizowane są liczne stawy rybackie, co powoduje, iż województwo lubelskie, na którego obszarze położonych jest część gmin należących do RLGD, jest na 2 miejscu wśród województw w kraju z największą powierzchnią wód śródlądowych. Na obszarze RLGD zlokalizowane są najprężniej rozwijające się gospodarstwa rybackie z wielopokoleniowymi tradycjami oraz stosujące nowoczesne technologie do produkcji i hodowli ryb. W gospodarstwach hodowane są różne gatunki ryb przeznaczone do wykorzystania w gastronomii oraz prowadzone są otwarte hodowle mięczaków o rodzaju produkcji podchów, wylęgarnia oraz chów młodych osobników. Na obszarze RLGD występuje również 13 łowisk wędkarskich, w tym typu „wpuść i złów”, co zapewnia ochronę zarówno ekosystemu jak i dochodów lokalnych gospodarstw rybackich.

Lokalne potrawy wpisane na listę produktów tradycyjnych województw oraz Lubelsko-Podkarpacki Szlak Karpią zrzeszający lokalne punkty gastronomiczne i najbardziej nagradzane karczmy rybackie w Polsce, to kolejne atuty obszaru. Również aktywnie działające na rzecz promocji wędkarstwa i dziedzictwa rybackiego stowarzyszenia są zaletą obszaru.

Walory środowiskowe i przyrodnicze sprzyjają turystyce regionalnej, która oparta jest również na tradycjach rybackich. Biorąc pod uwagę rosnące zainteresowanie społeczeństwa zdrowym stylem życia, który obejmuje m.in. aktywny wypoczynek oraz spożywanie produktów wysokiej jakości i nisko przetworzonych, a także uwarunkowania obszaru RLGD Roztocze w kontekście serwowania zdrowych i smaczych potraw z ryb, można stwierdzić, że stanowią one istotny potencjał rozwojowy.

Wśród słabych stron obszaru związanego z sektorem rybackim można wskazać, że mimo ich wzrostu w ciągu ostatnich kilku lat, na obszarze wciąż przeważają mało powierzchniowe gospodarstwa rybackie. Kolejnym problemem jest również niska wartość dochodów w branży rybackiej, co hamuje jej rozwój, gdyż lokalni przedsiębiorcy nie mają odpowiednich środków finansowych na inwestowanie w nowy sprzęt wykorzystywany w gospodarstwach rybackich. Problemem jest również niewystarczająca dywersyfikacja działalności oraz źródeł dochodów rybaków, a także sezonowość ich pracy.

Na stabilność dochodów rybaków, a także na środowisko negatywny wpływ mają przypadki kłusownictwa – zarówno ludzkiego, jak i zwierzęcego – występujące na obszarze. Dodatkowo niewystarczająca ilość środków przeznaczonych na ochronę stawów sprzyja nielegalnym praktykom, prowadząc do dalszego naruszania równowagi biologicznej oraz zagrażając różnorodności biologicznej w regionie.

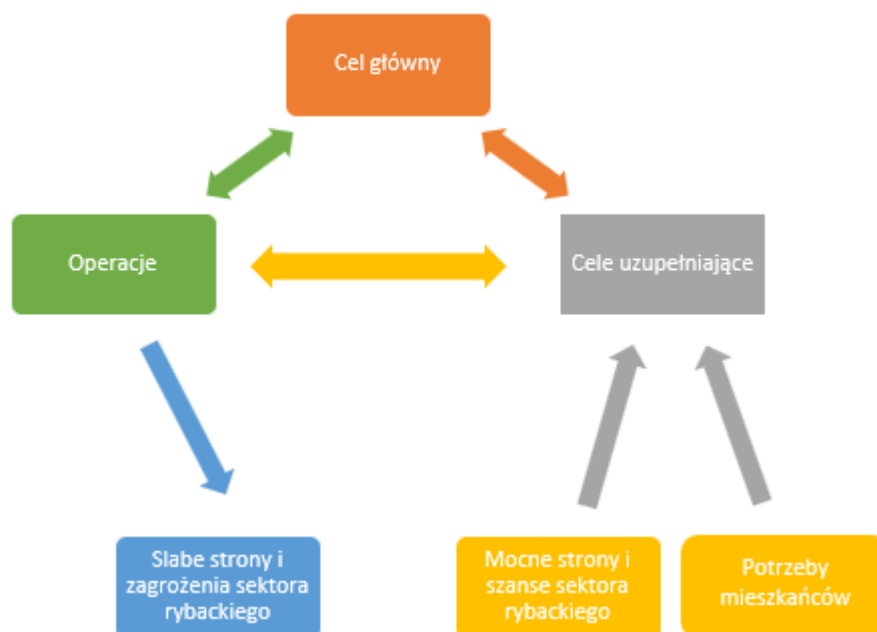
Niewystarczająca ilość wydarzeń kulturalnych i edukacyjnych promujących obszar i jego tradycje rybackie stanowi słabą stronę obszaru. Zwiększenie liczby takich wydarzeń sprzyjać będzie integracji lokalnej społeczności, popularyzacji pracy w sektorze rybackim, a także będzie stanowić uzupełnienie oferty turystycznej.

Reasumując, skierowanie środków na wspieranie rozwoju przedsiębiorców działających w branży rybackiej wpłynie na poprawę kondycji finansowej gospodarstw rybackich oraz przyczyni się do rozwoju gospodarczego obszaru. Działania ukierunkowane na walkę z kłusownictwem również będą sprzyjać poprawie sytuacji ekonomicznej lokalnych hodowców ryb, a także pozytywnie wpłyną na ekosystem. Kolejnym obszarem wymagającym dofinansowania jest promocja lokalnego dziedzictwa związanego z rybami poprzez organizację wydarzeń kulturalnych i edukacyjnych. Takie działanie również wpłynie na zwiększenie aktywności mieszkańców oraz lokalnych stowarzyszeń, a także na integrację mieszkańców z przedstawicielami sektora rybackiego i przedsiębiorców. Staną się platformą do dzielenia się wiedzą oraz przyciągania turystów zainteresowanych regionalnymi specjałami i tradycjami.

V. Określenie celów LSR i środków służących do ich osiągnięcia, w tym operacje planowane do wsparcia

Wynikiem przeprowadzonej diagnozy opartej o analizę danych ilościowych, badania jakościowe oraz wnioski płynące z analizy SWOT jest wyznaczenie celów realizacji LSR. Osiągnięcie tych celów przyczyni się do ograniczenia słabych stron obszaru poprzez wykorzystanie zdiagnozowanych potencjałów. W efekcie zniwelowane zostaną wskazane problemy, a zgłoszone przez społeczność potrzeby zostaną zaspokojone. W niniejszej LSR określono cele główne oraz uzupełniające wybrane do realizacji z § 3 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 4 grudnia 2023 r. w sprawie szczegółowych warunków przyznawania i wypłaty pomocy finansowej na realizację operacji w ramach Priorytetu 3. *Sprzyjanie zrównoważonej niebieskiej gospodarce na obszarach przybrzeżnych, wyspiarskich i śródlądowych oraz wspieranie rozwoju społeczności rybackich i sektora akwakultury objętego programem Fundusze Europejskie dla Rybactwa na lata 2021–2027* (Dz. U. z 2023 r. poz. 2655).

Schemat 1 Logika powiązań głównych założeń LSR z analizą SWOT obszaru realizacji LSR i wnioskami z konsultacji społecznych

Źródło: Opracowanie własne

1. Cele główne wybrane do realizacji

W LSR określono 5 celów głównych¹⁷. Cele zostały wybrane spośród 6 celów wskazanych w § 3 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 4 grudnia 2023 r. w sprawie szczegółowych warunków przyznawania i wypłaty pomocy finansowej na realizację operacji w ramach Priorytetu 3. Sprzyjanie zrównoważonej niebieskiej gospodarce na obszarach przybrzeżnych, wyspiarskich i śródlądowych oraz wspieranie rozwoju społeczności rybackich i sektora akwakultury objętego programem Fundusze Europejskie dla Rybactwa na lata 2021–2027. Zespół ds. opracowania LSR po analizie materiałów zebranych podczas spotkań z mieszkańcami, na podstawie fiszek projektowych oraz ankiet przeprowadzonych wśród mieszkańców wybrał do realizacji cel 2, 3, 4, 5 i 6 z ww. rozporządzenia. Cele 2–5 zostały wskazane przez mieszkańców w ankiecie w odpowiedzi na pytanie jakie rodzaje wsparcia powinny być wdrażane na obszarze. Cel 6 został wybrany jako uzupełnienie działań z zakresu celu 3 na podstawie spotkań z mieszkańcami.

Poniżej przedstawiono cele główne wraz z przypisanymi do nich potrzebami zgłaszanymi przez mieszkańców oraz w powiązaniu z zasobami lokalnymi i potencjałami, które zostaną wykorzystane do ich realizacji. Cele są spójne z uwarunkowaniami lokalnymi i specyfiką obszaru.

1. Cel główny 3. *Promowanie i rozwijanie dziedzictwa kulturowego i tradycji obszarów rybackich, w tym promowanie zawodów branży rybackiej*

Potrzeby mieszkańców zgłaszane podczas spotkań:

- Promocja dziedzictwa rybackiego poprzez organizację zawodów wędkarskich, warsztatów edukacyjnych i pikników;
- Organizacja wydarzeń kulturalnych dla lokalnej społeczności w każdym wieku;
- Zwiększenie lokalnej współpracy na rzecz promocji obszaru;
- Realizacja działań przyczyniających się do wymiany doświadczeń;
- Rodzaje wsparcia wskazane przez mieszkańców w ankiecie: podnoszenie poziomu życia na obszarach rybackich, promowanie i rozwijanie dziedzictwa kulturowego i tradycji obszarów rybackich.

Potencjały i zasoby, które zostaną wykorzystane przy realizacji celów:

- **M. 2.** Korzystniejsze niż w województwach i kraju wskaźniki obciążenia demograficznego – młode osoby stanowią potencjał rozwojowy obszaru, który będzie wykorzystywany podczas realizacji powyższego celu. Dzieci i młodzież będzie angażowana w różnego rodzaju zajęcia, podobnie jak osoby dorosłe, tak aby w przyszłości zachęcić ich do samodzielnej aktywności w zakresie promocji dziedzictwa lokalnego. Realizacja celu pozwoli wykorzystać potencjał kapitału ludzkiego;
- **M. 6.** Ciekawa historia i dziedzictwo kulturowe obszaru;
- **M. 8.** Posiadanie tradycyjnych wyrobów z wykorzystaniem ryb wpisanych na listę produktów lokalnych;
- **M. 10.** Posiadanie atrakcji turystycznych związanych z tradycjami rybackimi, tj.: Lubelsko-Podkarpacki Szlak Karpia;
- **M. 11.** Wyznaczone łowiska wędkarskie;
- **M. 12.** Aktywnie działające stowarzyszenia rybackie, w tym dwa oddziały Polskiego Związku Wędkarskiego promujące tradycje rybackie oraz zajmujące się ochroną środowiska wodnego;
- **M. 13.** Gospodarstwa rybackie z bogatą tradycją;
- **M. 14.** Różnorodność hodowlana gospodarstw funkcjonujących na obszarze.

2. Cel główny 4. *Podnoszenie poziomu życia na obszarach rybackich*

¹⁷ W LSR do celów zastosowano numerację celów zgodną z Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 4 grudnia 2023 r. w sprawie szczegółowych warunków przyznawania i wypłaty pomocy finansowej na realizację operacji w ramach Priorytetu 3. Sprzyjanie zrównoważonej niebieskiej gospodarce na obszarach przybrzeżnych, wyspiarskich i śródlądowych oraz wspieranie rozwoju społeczności rybackich i sektora akwakultury objętego programem Fundusze Europejskie dla Rybactwa na lata 2021–2027 (Dz. U. z 2023 r. poz. 2655).

Potrzeby mieszkańców zgłaszane podczas spotkań:

- Wspieranie rozwoju infrastruktury publicznej z wykorzystaniem zasobów wodnych i tworzenie bezpiecznych i zielonych przestrzeni wraz z małą architekturą;
- Promocja dziedzictwa rybackiego poprzez organizację zawodów wędkarskich, warsztatów edukacyjnych i pikników, do których organizacji będzie wykorzystywana zmodernizowana infrastruktura publiczna;
- Organizacja wydarzeń kulturalnych dla lokalnej społeczności w każdym wieku;
- Zwiększenie lokalnej współpracy na rzecz promocji obszaru;
- Rodzaje wsparcia wskazane przez mieszkańców w ankiecie: podnoszenie poziomu życia na obszarach rybackich.

Potencjały i zasoby, które zostaną wykorzystane przy realizacji celów:

- **M. 1.** Rozwijające się budownictwo mieszkaniowe na obszarze – wysoki wskaźnik pozwoleń wydanych na budowę i zgłoszeń budowy z projektem budowlanym, spowodowany głównie atrakcyjnością osiedleńczą gmin Wiązownica i Tomaszów Lubelski;
 - **M. 2.** Korzystniejsze niż w województwach i kraju wskaźniki obciążenia demograficznego;
 - **M. 3.** Występowanie obszarów chronionego krajobrazu w każdej z gmin RLGD, które stanowi potencjał turystyczny ze względu na zainteresowanie turystów obszarami cennymi przyrodniczo oraz chęcią odpoczynku na łonie natury;
 - **M. 4.** Wysoki poziom lesistości obszaru;
 - **M. 5.** Unikatowe walory przyrodniczo krajobrazowe i czyste środowisko naturalne;
 - **M. 6.** Ciekawa historia i dziedzictwo kulturowe obszaru;
 - **M. 7.** Rozwinięta infrastruktura turystyczna, m.in. do uprawiania turystyki rowerowej;
 - **M. 8.** Liczne zasoby wodne sprzyjające rekreacji: rzeki i zbiorniki wodne;
 - **M. 9.** Posiadanie atrakcji turystycznych związanych z tradycjami rybackimi, tj.: Lubelsko-Podkarpacki Szlak Karpia.
- 3. Cel główny 5. *Rozwój zrównoważonej niebieskiej gospodarki lub gospodarki obiegu zamkniętego przez wspieranie lokalnej przedsiębiorczości***

Potrzeby mieszkańców zgłaszane podczas spotkań:

- Wspieranie lokalnych przedsiębiorców;
- Wspieranie sektora rybackiego w celu rozwoju działalności i zwiększanie dochodów;
- Zwiększenie lokalnej współpracy na rzecz promocji obszaru.

Potencjały i zasoby, które zostaną wykorzystane przy realizacji celów:

- **M. 1.** Rozwijające się budownictwo mieszkaniowe na obszarze – wysoki wskaźnik pozwoleń wydanych na budowę i zgłoszeń budowy z projektem budowlanym, spowodowany głównie atrakcyjnością osiedleńczą gmin Wiązownica i Tomaszów Lubelski – pomimo malejącej liczby ludności obszaru, rozwijające budownictwo mieszkaniowe jest pozytywnym zjawiskiem i świadczy o tym, że część osób wiąże swoją przyszłość z obszarem. Ich potencjał zostanie wykorzystany w realizacji powyższego celu. Inwestowanie w rozwój przedsiębiorczości da szansę osobom zostającym na obszarze rozwijać swoją działalność gospodarczą, a także stworzy nowe miejsca pracy dla tych osób, które z kolei zasilą kadry lokalnych przedsiębiorstw;
- **M. 2.** Korzystniejsze niż w województwach i kraju wskaźniki obciążenia demograficznego – na obszarze społeczeństwo starzeje się wolniej, to stanowi potencjał, gdyż osoby w wieku produkcyjnym mogą korzystać z dofinansowań na rozwój działalności, a także poszukiwać pracy u lokalnych przedsiębiorców;
- **M. 6.** Ciekawa historia i dziedzictwo kulturowe obszaru w tym tradycje rybackie;
- **M. 9.** Posiadanie tradycyjnych wyrobów z wykorzystaniem ryb wpisanych na listę produktów lokalnych;
- **M. 10.** Posiadanie atrakcji turystycznych związanych z tradycjami rybackimi tj.: Lubelsko-Podkarpacki Szlak Karpia;
- **M. 11.** Wyznaczone łowiska wędkarskie;

- **M. 13.** Gospodarstwa rybackie z bogatą tradycją;
 - **M. 14.** Różnorodność hodowlana gospodarstw funkcjonujących na obszarze;
 - **M. 15.** Rozwinięte technologicznie metody produkcji ryb;
 - **M. 16.** Wysoka wartość powierzchni pokryta stawami rybnymi;
 - **M. 17.** Wzrost zainteresowania prowadzeniem działalności w sektorze rybactwem;
 - **M. 18.** Wielopokoleniowe doświadczenie w produkcji i dystrybucji ryb.
4. Cel główny 2. *Ochrona i odbudowa naturalnych ekosystemów i bioróżnorodności środowiskowej w celu przeciwdziałania zmianom klimatu lub wspomagania dostosowania się do tych zmian, lub przyczyniania się do zwalczania negatywnych zmian w środowisku naturalnym i ekosystemach, który obejmuje inwestycje lub działania*

Potrzeby mieszkańców zgłaszane podczas spotkań:

- Wspieranie przeciwdziałaniu kłusownictwu m.in. poprzez rozbudowę systemów monitoringowych;
- Rodzaje wsparcia wskazane przez mieszkańców w ankiecie: ochrona i odbudowa naturalnych ekosystemów i bioróżnorodności środowiskowej.

Potencjały i zasoby, które zostaną wykorzystane przy realizacji celów:

- **M. 5.** Unikatowe walory przyrodniczo krajobrazowe i czyste środowisko naturalne;
 - **M. 11.** Wyznaczone łowiska wędkarskie;
 - **M. 12.** Aktywnie działające stowarzyszenia rybactwa, w tym dwa oddziały Polskiego Związku Wędkarskiego promujące tradycje rybactwa oraz zajmujące się ochroną środowiska wodnego;
 - **M. 13.** Gospodarstwa rybactwa z bogatą tradycją;
 - **M. 14.** Różnorodność hodowlana gospodarstw funkcjonujących na obszarze;
 - **M. 15.** Rozwinięte technologicznie metody produkcji ryb;
 - **M. 16.** Wysoka wartość powierzchni pokryta stawami rybnymi.
5. Cel główny 6. *Współpraca międzyterytorialna i międzynarodowa, która wspiera realizację przez RLGD celów, o których mowa w pkt 1–5, przez wymianę wiedzy i doświadczeń oraz budowanie sieci kontaktów o charakterze międzyterytorialnym lub międzynarodowym (wsparcie celu 5. Rozwój zrównoważonej niebieskiej gospodarki lub gospodarki obiegu zamkniętego przez wspieranie lokalnej przedsiębiorczości)*

Potrzeby mieszkańców zgłaszane podczas spotkań:

- Zwiększenie lokalnej współpracy na rzecz promocji obszaru;
- Realizacja działań przyczyniających się do wymiany doświadczeń;
- Wspieranie lokalnych przedsiębiorców;
- Wspieranie sektora rybactwa w celu rozwoju działalności i zwiększanie dochodów.

Potencjały i zasoby, które zostaną wykorzystane przy realizacji celów:

- **M. 2.** Korzystniejsze niż w województwach i kraju wskaźniki obciążenia demograficznego – na obszarze społeczeństwo starzeje się wolniej, to stanowi potencjał, gdyż osoby w wieku produkcyjnym prowadzące działalność chcą się rozwijać i chętnie skorzystają z udziału w projektach obejmujących wymianę doświadczeń i promocję lokalnych produktów;
- **M. 6.** Ciekawa historia i dziedzictwo kulturowe obszaru;
- **M. 9.** Posiadanie tradycyjnych wyrobów z wykorzystaniem ryb wpisanych na listę produktów lokalnych;
- **M. 10.** Posiadanie atrakcji turystycznych związanych z tradycjami rybactwem, tj.: Lubelsko-Podkarpacki Szlak Karpia;
- **M. 12.** Aktywnie działające stowarzyszenia rybactwa, w tym dwa oddziały Polskiego Związku Wędkarskiego promujące tradycje rybactwa oraz zajmujące się ochroną środowiska wodnego;
- **M. 13.** Gospodarstwa rybactwa z bogatą tradycją;
- **M. 14.** Różnorodność hodowlana gospodarstw funkcjonujących na obszarze;
- **M. 15.** Rozwinięte technologicznie metody produkcji ryb;

- **M. 16.** Wysoka wartość powierzchni pokryta stawami rybnymi;
- **M. 17.** Wzrost zainteresowania prowadzeniem działalności w sektorze rybackim;
- **M. 18.** Wielopokoleniowe doświadczenie w produkcji i dystrybucji ryb;
- **M. 19.** Doświadczenie RLGD w realizacji projektów współpracy.

2. Cele uzupełniające wybrane do realizacji

Uzupełnieniem celów głównych i ich doprecyzowaniem są cele uzupełniające, których określono łącznie 5. Poniżej przedstawiono powiązanie celów uzupełniających z uwarunkowaniami lokalnymi.

1.1 Cel uzupełniający c. działania informacyjne lub promocyjne upowszechniające wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego lokalnej społeczności, tradycji rybackich lub obszaru rybackiego;

Zdiagnozowane problemy:

- **S. 9.** Mała liczba osób zatrudnionych w sektorze rybackim;
- **S. 12.** Niewystarczająca promocja dziedzictwa rybackiego wśród mieszkańców i turystów;
- **S. 14.** Braki we współpracy sektora rybackiego z lokalnymi przedsiębiorcami;
- **S. 15.** Niewystarczająca liczba przedstawicieli sektora rybackiego na obszarze RLGD.

Potencjały i zasoby, które zostaną wykorzystane przy realizacji celów:

- **M. 2.** Korzystniejsze niż w województwach i kraju wskaźniki obciążenia demograficznego;
- **M. 6.** Ciekawa historia i dziedzictwo kulturowe obszaru;
- **M. 8.** Posiadanie tradycyjnych wyrobów z wykorzystaniem ryb wpisanych na listę produktów lokalnych;
- **M. 10.** Posiadanie atrakcji turystycznych związanych z tradycjami rybackimi, tj.: Lubelsko-Podkarpacki Szlak Karpia;
- **M. 11.** Wyznaczone łowiska wędkarskie;
- **M. 12.** Aktywnie działające stowarzyszenia rybackie, w tym dwa oddziały Polskiego Związku Wędkarskiego promujące tradycje rybackie oraz zajmujące się ochroną środowiska wodnego;
- **M. 13.** Gospodarstwa rybackie z bogatą tradycją;
- **M. 14.** Różnorodność hodowlana gospodarstw funkcjonujących na obszarze.

2.1. Cel uzupełniający a. inwestycje lub działania związane z tworzeniem lub poprawą infrastruktury lokalnej, w tym infrastruktury rekreacyjnej, turystycznej i zielonej.

Zdiagnozowane problemy:

- **S. 6.** Mała dostępność turystyczna (bazy noclegowej, gastronomicznej – infrastruktury turystycznej);
- **S. 7.** Braki w ogólnodostępnej infrastrukturze, w tym zielonej i przestrzeniach publicznych;
- **S. 12.** Niewystarczająca promocja dziedzictwa rybackiego wśród mieszkańców i turystów.

Potencjały i zasoby, które zostaną wykorzystane przy realizacji celów:

- **M. 1.** Rozwijające się budownictwo mieszkaniowe na obszarze – wysoki wskaźnik pozwoleń wydanych na budowę i zgłoszeń budowy z projektem budowlanym, spowodowany głównie atrakcyjnością osiedleńczą gmin Wiązownica i Tomaszów Lubelski;
- **M. 2.** Korzystniejsze niż w województwach i kraju wskaźniki obciążenia demograficznego;
- **M. 3.** Występowanie obszarów chronionego krajobrazu w każdej z gmin RLGD zachęcające turystów do przebywania na łonie natury;
- **M. 4.** Wysoki poziom lesistości obszaru;
- **M. 5.** Unikatowe walory przyrodniczo krajobrazowe i czyste środowisko naturalne;
- **M. 6.** Ciekawa historia i dziedzictwo kulturowe obszaru;
- **M. 7.** Rozwinięta infrastruktura turystyczna, m.in. do uprawiania turystyki rowerowej;
- **M. 8.** Liczne zasoby wodne sprzyjające rekreacji: rzeki i zbiorniki wodne.

- **M. 9.** Posiadanie atrakcji turystycznych związanych z tradycjami rybackimi, tj.: Lubelsko-Podkarpacki Szlak Karpi.

3.1. Cel uzupełniający a. wspieranie podmiotów sektora rybackiego w zakresie dywersyfikacji źródeł dochodów lub przekwalifikowania.

Zdiagnozowane problemy:

- **S. 3.** Niski poziom przedsiębiorczości mieszkańców – mała liczba istniejących i niewystarczająca liczba nowo rejestrowanych podmiotów gospodarczych;
- **S. 4.** Zdecydowana przewaga kobiet wśród osób bezrobotnych – wyższa od średniego udziału w województwach i kraju;
- **S. 5.** Średni udział w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa – podatek dochodowy od osób fizycznych i od osób prawnych niższy niż średnia w województwach i kraju;
- **S. 6.** Mała dostępność turystyczna (bazy noclegowej, gastronomicznej);
- **S. 8.** Brak dywersyfikacji źródeł dochodów sektora rybackiego;
- **S. 9.** Mała liczba osób zatrudnionych w sektorze rybackim;
- **S. 10.** Niewystarczający poziom zarobków w sektorze rybackim;
- **S. 11.** Niska wartość produkcji sektora rybackiego na obszarze RLGD w porównaniu do wartości produkcji województwa lubelskiego;
- **S. 13.** Niewystarczająca świadomość korzyści płynących z rozwoju niebieskiej gospodarki;
- **S. 14.** Braki we współpracy sektora rybackiego z lokalnymi przedsiębiorcami;
- **S. 15.** Niewystarczająca liczba przedstawicieli sektora rybackiego na obszarze RLGD – sytuację tę może poprawić skierowanie środków na rozwój sektora rybackiego. Wsparcie takie zachęci do zakładania nowych gospodarstw rybackich.

Potencjały i zasoby, które zostaną wykorzystane przy realizacji celów:

- **M. 1.** Rozwijające się budownictwo mieszkaniowe na obszarze – wysoki wskaźnik pozwoleń wydanych na budowę i zgłoszeń budowy z projektem budowlanym, spowodowany głównie atrakcyjnością osiedleńczą gmin Wiązownica i Tomaszów Lubelski;
- **M. 2.** Korzystniejsze niż w województwach i kraju wskaźniki obciążenia demograficznego;
- **M. 6.** Ciekawa historia i dziedzictwo kulturowe obszaru;
- **M. 9.** Posiadanie tradycyjnych wyrobów z wykorzystaniem ryb wpisanych na listę produktów lokalnych;
- **M. 10.** Posiadanie atrakcji turystycznych związanych z tradycjami rybackimi, tj.: Lubelsko-Podkarpacki Szlak Karpi;
- **M. 11.** Wyznaczone łowiska wędkarskie;
- **M. 13.** Gospodarstwa rybackie z bogatą tradycją;
- **M. 14.** Różnorodność hodowlana gospodarstw funkcjonujących na obszarze;
- **M. 15.** Rozwinięte technologicznie metody produkcji ryb;
- **M. 16.** Wysoka wartość powierzchni pokryta stawami rybnymi;
- **M. 17.** Wzrost zainteresowanie prowadzeniem działalności w sektorze rybackim;
- **M. 18.** Wielopokoleniowe doświadczenie w produkcji i dystrybucji ryb.

3.2. Cel uzupełniający b. wspieranie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości.

Zdiagnozowane problemy:

- **S. 3.** Niski poziom przedsiębiorczości mieszkańców – mała liczba istniejących i niewystarczająca liczba nowo rejestrowanych podmiotów gospodarczych;
- **S. 4.** Zdecydowana przewaga kobiet wśród osób bezrobotnych – wyższa od średniego udziału w województwach i kraju;
- **S. 5.** Średni udział w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa – podatek dochodowy od osób fizycznych i od osób prawnych niższy niż średnia w województwach i kraju;

- **S. 6.** Mała dostępność turystyczna (bazy noclegowej, gastronomicznej).

Potencjały i zasoby, które zostaną wykorzystane przy realizacji celów:

- **M. 1.** Rozwijające się budownictwo mieszkaniowe na obszarze – wysoki wskaźnik pozwoleń wydanych na budowę i zgłoszeń budowy z projektem budowlanym, spowodowany głównie atrakcyjnością osiedleńczą gmin Wiązownica i Tomaszów Lubelski co wpływa na zwiększenie przedsiębiorczości – pomimo malejącej liczby ludności obszaru, rozwijające budownictwo mieszkaniowe jest pozytywnym zjawiskiem i świadczy o tym, że część osób wiąże swoją przyszłość z obszarem. Ich potencjał zostanie wykorzystany w realizacji powyższego celu. Inwestowanie w rozwój przedsiębiorczości da szansę osobom zostającym na obszarze rozwijać swoją działalność gospodarczą, a także stworzy nowe miejsca pracy dla tych osób, które z kolei zasilą kadry lokalnych przedsiębiorstw;
- **M. 2.** Korzystniejsze niż w województwach i kraju wskaźniki obciążenia demograficznego;
- **M. 6.** Ciekawa historia i dziedzictwo kulturowe obszaru.

4.1. Cel uzupełniający j. przyczyniające się do przeciwdziałania kłusownictwu, w tym przez zakup lub instalację sprzętu lub monitoringu.

Zdiagnozowane problemy:

- **S. 16.** Niewystarczająca liczba stosowanych środków ochrony przeciwdziałających kłusownictwu.

Potencjały i zasoby, które zostaną wykorzystane przy realizacji celów:

- **M. 5.** Unikatowe walory przyrodniczo krajobrazowe i czyste środowisko naturalne;
- **M. 11.** Wyznaczone łowiska wędkarskie;
- **M. 12.** Aktywnie działające stowarzyszenia rybackie, w tym dwa oddziały Polskiego Związku Wędkarskiego promujące tradycje rybackie oraz zajmujące się ochroną środowiska wodnego;
- **M. 13.** Gospodarstwa rybackie z bogatą tradycją;
- **M. 14.** Różnorodność hodowlana gospodarstw funkcjonujących na obszarze;
- **M. 15.** Rozwinięte technologicznie metody produkcji ryb;
- **M. 16.** Wysoka wartość powierzchni pokryta stawami rybnymi.

3. Środki służące do osiągnięcia poszczególnych celów ogólnych i uzupełniających, w tym operacje planowane do wsparcia

Wyznaczone cele do realizacji stanowią niejako kierunki działań, które mają pomóc w rozwoju obszaru RLGD, ich dopełnienie i wyznaczenie konkretnych działań stanowią operacje, które zostały przypisane do każdego celu głównego w zależności od zgłaszanych potrzeb mieszkańców. Dodatkowo do każdej operacji określono jej typ oraz poziom dofinansowania przeznaczony na ich realizację. W ten sposób powstał spójny plan działania, który będzie realizowany w kolejnych latach. **Operacje są środkiem do osiągnięcia zaplanowanych celów, zarówno cele i środki służące do ich osiągnięcia są spójne z uwarunkowaniami lokalnymi i specyfiką obszaru objętego realizacją LSR.**

W ramach LSR zaplanowano sześć operacji do realizacji w ramach poszczególnych celów głównych. Operacje te będą realizowane w formie konkursów oraz projektu współpracy. Na podstawie doświadczeń RLGD z realizacji poprzednich naborów, gdzie konkursy cieszyły się dużym zainteresowaniem beneficjentów, a ich ocena i realizacja nie sprawiała problemów, oraz na podstawie rozmów z mieszkańcami podczas konsultacji, Zespół ds. LSR zdecydował o zastosowaniu formy konkursu do pięciu realizowanych operacji. Jedna z operacji będzie realizowana w ramach projektu współpracy, co pozwoli na wymianę doświadczeń z innymi RLGD, a także przyczyni się do pogłębienia współpracy międzysektorowej, bo w realizację operacji mogą być zaangażowani przedstawiciele różnych sektorów.

1. Operacje w ramach celu 3, *promowanie i rozwijanie dziedzictwa kulturowego i tradycji obszarów rybackich, w tym promowanie zawodów branży rybackiej:*

Do realizacji powyższego celu przyczyni się jedna operacja **1.1.** przeprowadzona w formie konkursu, na którą przeznaczono **70 000 €**. Maksymalna kwota dofinansowania na jeden projekt będzie wynosić **do 20 000 zł**,

zaś poziom dofinansowania **100% kosztów kwalifikowalnych**. RLGD będzie przyznawać dodatkowe punkty w przypadku większego wkładu własnego beneficjenta. Operacja jest odpowiedzią na potrzeby mieszkańców związane z przeznaczeniem środków finansowych na działania aktywizujące i integrujące lokalną społeczność oraz na działania przyczyniające się do większej promocji tradycji i kultury obszaru również wśród turystów, aby wykorzystać potencjał obszaru związany z tym zakresem. Ponadto, zgodnie ze wskazaniami uczestników spotkań, realizacja działań miękkich promujących obszar pozwoli również na wykorzystanie infrastruktury publicznej, także tej związanej z historią regionu. Dodatkowo wydarzenia będą miały na celu pokazanie korzyści płynących dla obszaru z rozwoju branży rybackiej. W ramach tej operacji osoby realizujące projekt, tj. mieszkańcy, podmioty sektora rybackiego, organizacje pozarządowe oraz JST, będą mogły ubiegać się o dofinansowanie organizacji wydarzeń kulturalnych, edukacyjnych, pikników, zawodów itp., które przybliżą tradycje obszaru związane z jego historią i kulturą, w tym związaną z rybackością. Podczas takich wydarzeń lokalni przedsiębiorcy będą mogli zaprezentować swoje produkty, a także przekazać wiedzę na temat hodowli ryb. W trakcie tych wydarzeń będzie można również podejmować działania edukacyjne z zakresu ekologii i ochrony wód i ekosystemów. Do realizacji operacji zostaną wykorzystane potencjały obszaru, które obejmują m.in. wielopokoleniowe tradycje rybackie, aktywne stowarzyszenia, w tym związane z rybactwem, bogata historia obszaru, unikatowe walory przyrodnicze i krajobrazowe, a także czyste środowisko naturalne, liczne stawy występujące na obszarze, różnorodne gatunki ryb hodowlanych.

2. Operacje w ramach celu 4, *podnoszenie poziomu życia na obszarach rybackich*:

Do realizacji powyższego celu przyczyni się również jedna zaplanowana operacja **(2.1)**, która obejmuje konkurs skierowany do JST, z alokacją **800 000 €**. Maksymalna kwota przewidziana na jeden projekt w ramach operacji wynosi **do 600 000 zł na operacje inwestycyjne**, zaś poziom dofinansowania to **100% kosztów kwalifikowalnych**. Beneficjenci projektu, którzy zadeklarują wkład własny do projektu, otrzymają na etapie oceny dodatkowe punkty. W ramach operacji będą realizowane projekty związane z budową i rozbudową ogólnodostępnej infrastruktury publicznej przeznaczonej do spotkań i aktywnego wypoczynku mieszkańców i turystów, które także zwiększą jej funkcjonalność i wpłyną na poprawę bezpieczeństwa użytkowników. Będą to projekty dotyczące zagospodarowania terenów placów zabaw, boisk, rzek i zbiorników wodnych, rozbudowy ścieżek pieszych i rowerowych, a także wyposażenie tych miejsc w małą architekturę, co poprawi ich funkcjonalność. Projekty te będą przyczyniały się również do zwiększenia ruchu turystycznego, co dodatkowo pozwoli na zwiększenie przychodów lokalnych przedsiębiorców. Do realizacji operacji zostaną wykorzystane potencjały, związane m.in. z walorami przyrodniczymi oraz dużą ilością lasów, które znajdują się na obszarze RLGD, ponadto związane z występowaniem rzek i zbiorników wodnych oraz z ukształtowaniem terenu, które sprzyja rekreacji. Również potencjał związany z bogactwem kulturowym i historycznym, a także zasoby w postaci tradycji kulinarnych i Szlaku Karpia będą wykorzystywane do realizacji operacji. Operacja będzie również kompatybilna z działaniami miękkimi związanymi z promocją dziedzictwa lokalnego, gdyż wydarzenia zaplanowane do organizacji w ramach operacji 1.1. będą mogły być realizowane w zagospodarowanych przestrzeniach publicznych i miejscach przeznaczonych do integracji i spotkań mieszkańców. Operacja ta jest zaś odpowiedzią na potrzeby mieszkańców, którzy podczas spotkań zwracali uwagę na braki w infrastrukturze, która stałaby się miejscem spotkań oraz aktywnego i bezpiecznego wypoczynku mieszkańców i osób odwiedzających region. Dodatkowo tego rodzaju operacje z jednej strony wykorzystająby potencjał turystyczny, a z drugiej wpłynęłyby na promocję obszaru. Realizacja operacji skierowanej na infrastrukturę ogólnodostępną poprawi warunki życia mieszkańców, zapewniając im bezpieczne i dostępne miejsca do spędzania czasu wolnego oraz integracji.

3. Operacje w ramach celu 5, *rozwój zrównoważonej niebieskiej gospodarki lub gospodarki obiegu zamkniętego przez wspieranie lokalnej przedsiębiorczości*:

W ramach powyższego celu zaplanowano dwie operacje **(3.1 i 3.2)**. Operacje te mają na celu zniwelowanie problemów obszaru związanych z brakami w rozwoju gospodarczym. Obydwie operacje zostaną zrealizowane w formie konkursu przeznaczonego dla lokalnych przedsiębiorców **(3.2)** oraz podmiotów sektora rybackiego **(3.1)**.

Na realizację operacji **3.1**, zaplanowano alokację w wysokości **700 000 €**, przy czym maksymalny poziom dofinansowania dla jednego wniosku będzie wynosić **do 600 000 zł w ramach operacji inwestycyjnych**,

a beneficjenci będą mogli ubiegać się o dofinansowanie **50% kosztów kwalifikowalnych**. Operacja będzie służyła zwiększeniu bezpieczeństwa finansowego podmiotów z sektora rybackiego. Beneficjenci będą mogli pozyskać dofinansowanie na dywersyfikację, która obejmie zarówno rozwój nowych produktów, jak i ulepszanie produktów już oferowanych, a także pozyskiwanie nowych klientów lub rynków zbytu. Operacja została zaplanowana ze względu na potrzeby mieszkańców zgłaszane podczas spotkań i w ankietach związane z rozwojem gospodarczym obszaru, dofinansowaniem sektora rybackiego i wspieraniem go w dalszym rozwoju. Do realizacji operacji zostaną zastosowane potencjały związane z wielopokoleniowymi gospodarstwami rybackimi, dostępnością stawów i różnych gatunków ryb oraz zwiększeniem zainteresowania pracą w branży rybackiej.

Na realizację operacji 3.2 przewidziano alokację w wysokości **175 000 €**, zaś kwota przewidziana dla jednego beneficjenta wynosi **do 600 000 zł na operacje inwestycyjne**, natomiast poziom dofinansowania to **50% kosztów kwalifikowalnych**. Operacja jest odpowiedzią na potrzeby mieszkańców dotyczące rozwoju gospodarczego regionu oraz skierowaniu środków na dofinansowanie lokalnych przedsiębiorstw w celu wzmocnienia ich pozycji i konkurencyjności, szczególnie przedsiębiorstw świadczących usługi związane z turystyką. Do realizacji operacji zostaną wykorzystane następujące potencjały: rozwinięta infrastruktura turystyczna, ciekawa historia i dziedzictwo kulturowe.

4. Operacje w ramach celu 2, *ochrona i odbudowa naturalnych ekosystemów i bioróżnorodności środowiskowej w celu przeciwdziałania zmianom klimatu lub wspomagania dostosowania się do tych zmian, lub przyczyniania się do zwalczania negatywnych zmian w środowisku naturalnym i ekosystemach*

W ramach kolejnego celu zaplanowano jedną operację (**4.1**), która odnosi się do potrzeb mieszkańców związanych z ochroną środowiska i ekosystemów przed kłusownikami. Kłusownicy stanowią bowiem duży problem obszaru, co zasygnalizowano w trakcie spotkań poprzedzających tworzenie LSR. Mieszkańcy zgłaszali, iż środki ochrony stosowane do tej pory są niewystarczające i monitoring wymaga rozbudowy i doposażenia. W związku z tym na realizację operacji zaplanowano alokację w wysokości **150 000 €**, gdzie kwota przewidziana dla jednego beneficjenta wynosi **do 200 000 zł**, zaś poziom dofinansowania to **100% kosztów kwalifikowalnych**. RLGD będzie przyznawać dodatkowe punkty w przypadku większego wkładu własnego beneficjenta. Beneficjenci będą mogli otrzymać dofinansowanie na projekty związane z rozwojem systemu ochrony przed kłusownikami nielegalnie działającymi na obszarze RLGD. Do realizacji operacji zostanie wykorzystany potencjał związany z aktywnie działającymi stowarzyszeniami na obszarze, w tym Polskim Związkiem Wędkarstwa, wyznaczone łowiska wędkarskie, gospodarstwa rybackie z bogatą tradycją, różnorodność hodowlana gospodarstw funkcjonujących na obszarze, wysoka wartość powierzchni pokryta stawami rybnymi.

5. Operacje w ramach celu 6. *Współpraca międzyterytorialna i międzynarodowa, która wspiera realizację przez RLGD celów, o których mowa w pkt 1–5, przez wymianę wiedzy i doświadczeń oraz budowanie sieci kontaktów o charakterze międzyterytorialnym lub międzynarodowym (wsparcie celu 5. Rozwój zrównoważonej niebieskiej gospodarki lub gospodarki obiegu zamkniętego przez wspieranie lokalnej przedsiębiorczości)*

W ramach realizacji LSR zaplanowano również cel związany ze współpracą międzyterytorialną i międzynarodową, w ramach którego uczestnicy projektu będą mogli wymieniać się doświadczeniami z zakresu prowadzenia działalności gospodarczej, szczególnie związanej z sektorem rybackim. W kontekście promocji produktów i przetworów rybnych, a także potraw pochodzących z **Lubelsko-Podkarpackiego Szlaku Karpia**, będą one odgrywać kluczową rolę w rozwijaniu lokalnej gospodarki oraz w kształtowaniu tożsamości regionalnej. Cel ten jest uzupełnieniem działań zaplanowanych do realizacji w ramach **celu głównego 5**. Realizacja celu pozwoli na pokazanie jak rozwój zrównoważonej niebieskiej gospodarki lub gospodarki obiegu zamkniętego może wpłynąć na wzmocnienie kondycji lokalnych przedsiębiorstw. Na realizację celu przewidziano alokację na poziomie **60 000 €**, która stanowi **3,3%** całości zaplanowanego do realizacji budżetu, co wynika z przepisów dotyczących realizacji LSR na lata 2021–2027. Do realizacji operacji zostanie wykorzystany potencjał obejmujący m.in. doświadczenie RLGD w realizacji LSR i projektów współpracy, tradycje obszaru związane z rybackością, rozwinięte technologie wykorzystywane do hodowli i produkcji ryb i różnorodność hodowlana. Poziom dofinansowania projektów w ramach operacji będzie wynosił **100% kosztów kwalifikowalnych**.

Kwoty przeznaczone na każdą z operacji wynikają z konsultacji z mieszkańcami, podczas których procentowo określano poziom wsparcia na poszczególne obszary. Uczestnicy spotkań wskazywali, iż środki finansowe dostępne w ramach realizacji LSR powinny zostać podzielone po połowie na rozwój przedsiębiorczości oraz ogólnodostępnej infrastruktury, przy czym zdecydowana większość środków na działania z zakresu przedsiębiorczości powinna zostać skierowana na działalność sektora rybackiego, natomiast na działania z zakresu promocji dziedzictwa rybackiego do 5% alokacji, zaś na ochronę obszaru przed kłusownictwem do 10% alokacji. Zespół ds. LSR po poznaniu potrzeb mieszkańców oraz dostępnego budżetu dopasował budżet do wybranych operacji, tak aby ich realizacja przyniosła oczekiwany efekt.

Tabela 15 Operacje – typ operacji, budżet, poziom dofinansowania, grupa docelowa

	Grupy docelowe/beneficjenci	Typ operacji	Warunki finansowe (alokacja/intensywność wsparcia)
1. Operacje w ramach celu 3. Promowanie i rozwijanie dziedzictwa kulturowego i tradycji obszarów rybackich, w tym promowanie zawodów branży rybackiej			
1.1. Integracja społeczności lokalnej poprzez promocję tradycji rybackich	mieszkańcy, podmioty sektora rybackiego, organizacje pozarządowe, jednostki podległe JST	konkurs	€ 70 000 do 20 000 zł na projekt do 100% kosztów kwalifikowalnych
2. Operacje w ramach celu 4. Podnoszenie poziomu życia na obszarach rybackich			
2.1. Rozbudowa oferty infrastruktury publicznej	mieszkańcy, JST	konkurs	€ 800 000 do 600 000 zł na projekt 100% kosztów kwalifikowalnych
3. Operacje w ramach celu 5. Rozwój zrównoważonej niebieskiej gospodarki lub gospodarki obiegu zamkniętego przez wspieranie lokalnej przedsiębiorczości			
3.1. Zwiększenie konkurencyjności przedsiębiorstw rybackich poprzez dywersyfikację usług	mieszkańcy, podmioty sektora rybackiego	konkurs	€ 700 000 do 600 000 zł na projekt 50% kosztów kwalifikowalnych
3.2. Zwiększenie konkurencyjności przedsiębiorstw	mieszkańcy, przedsiębiorcy	konkurs	€ 175 000 do 600 000 zł na projekt 50% kosztów kwalifikowalnych
4. Operacje w ramach celu 2, ochrona i odbudowa naturalnych ekosystemów i bioróżnorodności środowiskowej w celu przeciwdziałania zmianom klimatu lub wspomaganie dostosowania się do tych zmian, lub przyczyniania się do zwalczania negatywnych zmian w środowisku naturalnym i ekosystemach			
4.1. Ochrona zasobów rybackich	mieszkańcy, podmioty sektora rybackiego, organizacje pozarządowe	konkurs	€ 150 000 do 200 000 zł na projekt do 100% kosztów kwalifikowalnych
5. Operacje w ramach celu 6. Współpraca międzyterytorialna i międzynarodowa, która wspiera realizację przez RLGD celów, o których mowa w pkt 1–5, przez wymianę wiedzy i doświadczeń oraz budowanie sieci kontaktów o charakterze międzyterytorialnym lub międzynarodowym (wsparcie celu 5. Rozwój zrównoważonej niebieskiej gospodarki lub gospodarki obiegu zamkniętego przez wspieranie lokalnej przedsiębiorczości)			
5.1. Wymiana doświadczeń służąca wzmocnieniu potencjału gospodarczego obszaru	mieszkańcy, podmiot sektora rybackiego, przedsiębiorcy, stowarzyszenia, jst	projekt współpracy	€ 60 000 100% kosztów kwalifikowalnych

Źródło: Opracowanie własne

4. Operacje związane ze wspieraniem sektora rybackiego na obszarze LSR oraz operacje, w których beneficjentem będą podmioty sektora rybackiego

W ramach realizacji LSR przewidziano cztery operacje, w których beneficjentami mogą być podmioty sektora rybackiego.

1. Operacje w ramach celu 3, *promowanie i rozwijanie dziedzictwa kulturowego i tradycji obszarów rybackich, w tym promowanie zawodów branży rybackiej*:

Jednym z beneficjentów operacji zaplanowanej w ramach celu 3 będą mogły być **podmioty sektora rybackiego**, które będą realizować projekty związane z organizacją wydarzeń edukacyjnych, kulturalnych oraz zawodów promujących tradycje obszaru. Zaplanowana operacja **1.1.** przeprowadzona będzie w formie konkursu, na który przeznaczono **70 000 €**. Maksymalna kwota dofinansowania na jeden projekt będzie wynosić **do 20 000 zł**, zaś poziom dofinansowania **100% kosztów kwalifikowalnych**. RLGD będzie przyznawać dodatkowe punkty w przypadku wkładu własnego beneficjenta. Operacja jest odpowiedzią na potrzeby mieszkańców związane z przeznaczeniem środków finansowych na działania promujące tradycje rybackie obszaru oraz ukazujące korzyści dla obszaru, które wynikają z rozwoju branży rybackiej. Operacja przyczyni się również do zwiększenia integracji lokalnej społeczności i przedsiębiorców z podmiotami sektora rybackiego. Podczas wydarzeń realizowanych w ramach tego rodzaju operacji lokalni przedsiębiorcy będą mogli zaprezentować swoje produkty, a także przekazać wiedzę na temat hodowli ryb. W wydarzeniach, oprócz lokalnych przedsiębiorców i stowarzyszeń rybackich, będą mogli uczestniczyć aktywnie również członkowie rodzin rybaków oraz pracownicy sektora rybackiego. Podczas takich wydarzeń będzie można również podejmować działania edukacyjne z zakresu ekologii i ochrony wód i ekosystemów. Do realizacji operacji zostaną wykorzystane potencjały obszaru, które obejmują m.in. wielopokoleniowe tradycje rybackie, aktywne stowarzyszenia, w tym związane z rybactwem, bogata historia obszaru, unikatowe walory przyrodnicze i krajobrazowe, a także czyste środowisko naturalne, liczne stawy występujące na obszarze, różnorodne gatunki ryb hodowlanych.

2. Operacje w ramach celu 5, *rozwój zrównoważonej niebieskiej gospodarki lub gospodarki obiegu zamkniętego przez wspieranie lokalnej przedsiębiorczości*:

Druga z operacji skierowana do podmiotów sektora rybackiego (**3.1**) dotyczy rozwoju lokalnej gospodarki bazującej na hodowli ryb i produktów z nich powstających. Na realizację operacji **3.1.** zaplanowano alokację w wysokości **700 000 €**, przy czym maksymalny poziom dofinansowania dla jednego wniosku będzie wynosić **do 600 000 zł na operacje inwestycyjne**, a beneficjenci będą mogli ubiegać się o dofinansowanie **50% kosztów kwalifikowalnych**. Operacja będzie służyła zwiększeniu bezpieczeństwa finansowego **podmiotów z sektora rybackiego**. Beneficjenci będą mogli pozyskać dofinansowanie na dywersyfikację, która obejmie zarówno rozwój nowych produktów, jak i ulepszanie produktów już oferowanych, a także pozyskiwanie nowych klientów lub rynków zbytu. Operacja została zaplanowana ze względu na potrzeby mieszkańców zgłaszane podczas spotkań i w ankietach związane z rozwojem gospodarczym obszaru, dofinansowaniem sektora rybackiego i wspieraniem go w dalszym rozwoju. Do realizacji operacji zostaną zastosowane potencjały związane z wielopokoleniowymi gospodarstwami rybackimi, dostępnością stawów i różnych gatunków ryb oraz zwiększeniem zainteresowania pracą w branży rybackiej.

3. Operacje w ramach celu 2, *ochrona i odbudowa naturalnych ekosystemów i bioróżnorodności środowiskowej w celu przeciwdziałania zmianom klimatu lub wspomaganie dostosowania się do tych zmian, lub przyczyniania się do zwalczania negatywnych zmian w środowisku naturalnym i ekosystemach*

Beneficjentami operacji **4.1** będą mogły być **podmioty sektora rybackiego**, w tym osoby prowadzące **gospodarstwa rybackie** oraz stowarzyszenia, które będą realizować projekty mające na celu ochronę lokalnych zasobów przed kłusownikami, niszczącymi środowisko i zagrażającymi dochodom lokalnych przedsiębiorców. Na realizację operacji zaplanowano alokację w wysokości **150 000 €**, gdzie kwota przewidziana dla jednego beneficjenta wynosi **do 200 000 zł**, zaś poziom dofinansowania **100% kosztów kwalifikowalnych**. RLGD będzie przyznawać dodatkowe punkty w przypadku większego wkładu własnego beneficjenta. Do realizacji operacji zostanie wykorzystany potencjał związany z aktywnie działającymi stowarzyszeniami na obszarze, w tym Polskim Związkiem Wędkarstwa, wyznaczone łowiska wędkarskie, gospodarstwa rybackie z bogatą tradycją, różnorodność

hodowlana gospodarstw funkcjonujących na obszarze, wysoka wartość powierzchni pokryta stawami rybnymi. Operacja jest odpowiedzią na potrzeby zgłaszane przez mieszkańców związane z nielegalnymi praktykami kłusowniczymi pojawiającymi się na obszarze RLGD.

4. Operacje w ramach celu 6. *Współpraca międzyterytorialna i międzynarodowa, która wspiera realizację przez -RLGD celów, o których mowa w pkt 1–5, przez wymianę wiedzy i doświadczeń oraz budowanie sieci kontaktów o charakterze międzyterytorialnym lub międzynarodowym (wsparcie celu 5. Rozwój zrównoważonej niebieskiej gospodarki lub gospodarki obiegu zamkniętego przez wspieranie lokalnej przedsiębiorczości)*

Operacja zaplanowana do realizacji w ramach ostatniego celu również skierowana jest do **podmiotów sektora rybackiego**. W ramach realizacji LSR zaplanowano również cel związany ze współpracą międzyterytorialną i międzynarodową, w ramach którego uczestnicy projektu będą mogli wymieniać się doświadczeniami z zakresu prowadzenia działalności gospodarczej związanej z sektorem rybackim. W kontekście promocji produktów i przetworów rybnych, a także potraw pochodzących z **Lubelsko-Podkarpackiego Szlaku Karpia**, będą one odgrywać kluczową rolę w rozwijaniu lokalnej gospodarki oraz w kształtowaniu tożsamości regionalnej. Cel ten jest uzupełnieniem działań zaplanowanych do realizacji w ramach celu głównego 5. Realizacja celu pozwoli na pokazania jak rozwój zrównoważonej niebieskiej gospodarki lub gospodarki obiegu zamkniętego może wpłynąć na wzmocnienie kondycji lokalnych przedsiębiorstw. Na realizację celu przewidziano przydział środków w wysokości 60 000 €, co stanowi **3,3%** całkowitego zaplanowanego budżetu, zgodnie z przepisami dotyczącymi wdrażania LSR na lata 2021–2027. W trakcie realizacji operacji zostanie wykorzystany potencjał obejmujący doświadczenie RLGD w realizacji LSR oraz projektów współpracy, tradycje związane z rybołówstwem w regionie, nowoczesne technologie hodowli i produkcji ryb oraz różnorodność gatunków hodowlanych. Dofinansowanie projektów w ramach tej operacji wyniesie 100% kosztów kwalifikowalnych.

VI. Wykazanie spójności celów LSR z analizowanym obszarem

Konsultacje z mieszkańcami, analiza danych statystycznych oraz przeprowadzenie ankiet pozwoliło zdiagnozować problemy oraz wskazać potencjały obszaru RLGD Roztocze. Na tej podstawie powstała analiza SWOT. Powyższe stanowiły punkt wyjścia do opracowania planu na kolejne lata. Plan obejmujący łącznie 5 celów jest ściśle powiązany z analizą SWOT.

1. Cel główny 3, *promowanie i rozwijanie dziedzictwa kulturowego i tradycji obszarów rybackich, w tym promowanie zawodów branży rybackiej:*

Analiza obszaru wykazała, iż jednym z jego potencjałów jest bogata historia oraz dziedzictwo kulturowe, które przejawia się w licznych zabytkach zlokalizowanych w każdej z gmin należących do RLGD, m.in. kościół pw. MB Królowej Polski z lat 1911–1912 w Bełżcu, zespół cerkwi grekokatolickiej z XVIII–XIX w. w Hrebennem (cerkiew, obecnie kościół rzymskokatolicki pw. św. Mikołaja), kaplica pw. św. Jacka z lat 1910–13 w Majdanie Górnym (Rozdział II, podrozdział 3, punkt 3.5), a także tradycje rybackie (hodowle ryb rozpoczęto na obszarze RLGD jeszcze przed II wojną światową), które obecnie są podtrzymywane w nowoczesnych gospodarstwach. Również produkty przygotowywane na bazie ryb są elementem tradycji, wyroby te są wpisane na Listę Produktów tradycyjnych oraz zdobywają liczne nagrody, m.in. autorski „karpierz” nagrodzony „Perłą 2021” czy pierogi z karpia. (Rozdział II, podrozdział 5). Jednak podczas konsultacji mieszkańcy zwracali uwagę, iż liczba działań skierowanych na promocję dziedzictwa zarówno wśród mieszkańców obszaru, jak i poza nim jest niewystarczająca (Rozdział III, podrozdział 2 i 3, Rozdział IV, podrozdział 1 *Analiza SWOT* S. 12). Kolejnym potencjałem obszaru są działające na rzecz promocji rybactwa stowarzyszenia rybackie oraz Polski Związek Wędkarski. Organizacje te oprócz działalności związanej z ochroną środowiska wodnego, zajmują się również prowadzeniem działań edukacyjnych z zakresu ochrony i połowu ryb (Rozdział II, podrozdział 5). Działalność stowarzyszeń przyczynia się również do promocji tradycji rybackich.

Na podstawie informacji z diagnozy oraz w odpowiedzi na potrzeby zgłaszane przez mieszkańców Zespół ds. opracowania LRS podjął decyzję o realizacji operacji w ramach powyższego celu, który wpłynie na zwiększenie promocji dziedzictwa lokalnego oraz przyczyni się do integracji lokalnej społeczności. Działania będą również wspierać aktywność lokalnych stowarzyszeń, szczególnie związanych z rybactwem. Cel jest kompatybilny z diagnozą obszaru.

Kolejnym argumentem do wybrania realizacji powyższego celu była ankieta planistyczna przeprowadzona w dniach 19.07–31.07.2024 r., w której udział wzięło 69 osób. W ankietach 49% mieszkańców wskazało promowanie i rozwijanie dziedzictwa kulturowego i tradycji obszarów rybackich jako jeden z obszarów wsparcia w kolejnych latach. Również mieszkańcy, którzy złożyli fiszki projektowe (nabór fiszek miał charakter ciągły), zgłaszali chęć realizacji operacji związanych z wydarzeniami kulturalnymi, edukacyjnymi i integrującymi, które będą przeznaczone dla wszystkich mieszkańców obszaru, m.in.:

- organizacja cyklicznych zawodów wędkarskich połączonych z wydarzeniami plenerowymi dla lokalnej społeczności, takich jak rodzinne pikniki, w rejonach ze zbiornikami wodnymi;
- organizacja kulturalnych wydarzeń plenerowych mających na celu promowanie dziedzictwa kulturowego obszarów rybackich. Zawody skierowane będą do dzieci oraz dorosłych, z organizacją na łowiskach, a ich celem będzie integracja mieszkańców, ukazanie walorów przyrodniczych i promowanie ochrony środowiska;
- organizacja cyklu warsztatów stacjonarnych i warsztatów wyjazdowych dla dzieci, młodzieży, dorosłych, seniorów w ramach promowania/poznania zawodów branży rybackiej.

2. Cel główny 4, *podnoszenie poziomu życia na obszarach rybackich:*

Podczas konsultacji mieszkańcy podkreślali braki w infrastrukturze publicznej, która może być wykorzystywana do aktywnego wypoczynku i rekreacji, a także spotkań lokalnej społeczności. Infrastruktura lokalna i zagospodarowana przestrzeń publiczna zdaniem mieszkańców wpływa również na ogólny wizerunek obszaru na zewnątrz oraz może przyczynić się do zachęcenia turystów do odwiedzania obszaru (Rozdział III, podrozdział 2 i 3). Nowa i modernizowana infrastruktura publiczna będzie uzupełnieniem już istniejącej

infrastruktury turystycznej, a także pozwoli wykorzystać zasoby obszaru w postaci rzek i zbiorników wodnych (Rozdział IV, podrozdział 1 Analiza SWOT M.7, M.8). Biorąc pod uwagę powyższe Zespół ds. LSR, wychodząc naprzeciw oczekiwaniom mieszkańców, zdecydował o realizacji celu głównego 4.

Na wybór powyższego celu miały też wpływ ankiety przeprowadzone na etapie planistycznym, gdzie 59% mieszkańców wskazało podnoszenie poziomu życia na obszarach rybackich jako jeden z obszarów wsparcia w kolejnych latach.

Przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego w składanych fischkach projektowych zgłaszali realizację operacji związanych z zagospodarowaniem terenów rzek oraz ogólnodostępnej infrastruktury, co również miało wpływ na wybranie tego celu do realizacji, m.in.:

- działania wokół historycznego zespołu dworsko-parkowego, w tym rekultywację zbiorników wodnych, rewitalizację terenu oraz budowę bulwarów nad stawami. Plany obejmują również budowę drewnianych pomostów z balustradami oraz lampami parkowymi;
- budowa deptaków dla pieszych wzdłuż rzek wraz z elementami małej architektury;
- zagospodarowanie zalewów i zbiorników wodnych, w tym: ich oczyszczenie, budowa miejsc rekreacyjnych, plaż i przystani, a także małych kąpielisk oraz instalacji do oczyszczania wody, przy jednoczesnym rozwijaniu bazy turystycznej w regionie.

3. Cel główny 5, rozwój zrównoważonej niebieskiej gospodarki lub gospodarki obiegu zamkniętego przez wspieranie lokalnej przedsiębiorczości:

Diagnoza wykazała, iż pomimo polepszającej się sytuacji gospodarczej obszaru RLGD, wciąż jest ona niezadowolająca w porównaniu do sytuacji gospodarczej obydwu województw i kraju. Z jednej strony wskaźnik dotyczący podmiotów wpisanych do rejestru REGON wzrasta i pomimo tego, że wciąż jest niższy od średniej dla analizowanych województw i kraju, to dynamika jest większa w stosunku do dynamiki porównywanych jednostek, ale z drugiej strony wskaźnik dotyczący nowo zarejestrowanych podmiotów spada w dodatku jego dynamika jest gorsza od dynamiki w kraju i obydwu województwach. Podobnie dzieje się w przypadku wyrejestrowanych podmiotów: wskaźniki dla obszaru RLGD co roku wypadały lepiej od średniej dla województwa i kraju, jednak % udział podmiotów wyrejestrowanych w latach 2021–2022 był wyższy dla RLGD w stosunku do porównywanych jednostek (Rozdział II, podrozdział 3, punkt 3.1, Rozdział IV, podrozdział 1 Analiza SWOT S. 3). Wnioski wynikające z danych statystycznych zostały również potwierdzone przez mieszkańców w trakcie konsultacji. Zwracali oni uwagę na problemy w prowadzeniu działalności, szczególnie tej związanej z branżą rybacką. Podkreślano, iż rosnące koszty prowadzenia hodowli ograniczają możliwości rozwojowe gospodarstw, inwestowanie w nowe technologie oraz nowe usługi i produkty, a także zatrudnianie pracowników. Szansą tych gospodarstw zdaniem mieszkańców jest zwiększenie dywersyfikacji źródeł dochodów. Mieszkańcy zauważyli, iż z kolei w przypadku przedsiębiorstw spoza sektora rybackiego szansą rozwoju są inwestycje w usługi związane z turystyką, np. baza noclegowa, infrastruktura komercyjna itp. (Rozdział III, podrozdział 2 i 3). W odpowiedzi na zgłaszane potrzeby oraz na podstawie danych statystycznych zdecydowano o realizacji celu głównego 5, który przyczyni się do poprawy sytuacji gospodarczej obszaru, co jest spójne z diagnozą. Cel też pozwoli na wykorzystanie lokalnego potencjału związanego z produktami rybnymi oferowanymi przez gospodarstwa rybackie, który jest obecnie promowany przez Lubelsko-Podkarpacki Szlak Karpia. Działania na rzecz rozwoju lokalnej gospodarki będą wspierać inicjatywy podjęte w ramach realizacji LSR na lata 2014–2020.

Również w badaniu ankietowym przeprowadzonym na etapie planistycznym 48% mieszkańców wskazało jako jeden z głównych kierunków rozwoju obszaru wspieranie rozwoju sektora rybackiego, zaś 32% wspieranie rozwoju przedsiębiorczości mieszkańców, co również wpłynęło na wybór powyższego celu.

Ponadto wśród propozycji projektów przekazywanych przez mieszkańców w fischkach projektowych znalazły się operacje dotyczące rozwoju działalności gospodarczej, poprzez m.in.:

- zakup pojazdu przystosowanego do transportu ryb w celu zapewnienia ich dobrostanu oraz utrzymania wysokiej jakości w trakcie przewozu i innych specjalistycznych sprzętów;

- rozwój sieci wypożyczalni rowerów poprzez dodanie nowych jednośladów oraz uruchomienie bezobsługowych punktów wynajmu. Planowane jest wprowadzenie rowerów elektrycznych z solarnoladowanymi stacjami, a także stworzenie przestrzeni do obsługi rowerzystów, w tym samoobsługowego warsztatu oraz miejsca na relaks, itp.;
- budowa obiektu rekreacyjno-edukacyjnego z dodatkowymi udogodnieniami, który będzie służyć zarówno jako miejsce wynajmu, jak i edukacyjne dla grup korzystających ze ścieżek przyrodniczych i edukacyjnych przy malowniczych stawach hodowlanych i zbiornikach wodnych.

4. Cel główny 2, *ochrona i odbudowa naturalnych ekosystemów i bioróżnorodności środowiskowej w celu przeciwdziałania zmianom klimatu lub wspomagania dostosowania się do tych zmian, lub przyczyniania się do zwalczania negatywnych zmian w środowisku naturalnym i ekosystemach*

Obszar RLGD charakteryzuje się występowaniem licznych stawów rybnych, w których hodowane są różne gatunki ryb. Część stawów należy do prywatnych właścicieli, którzy prowadzą gospodarstwa rybne, pozostałymi stawami zarządza Polski Związek Wędkarski, który zajmuje się m.in. promowaniem wędkarstwa, użytkowaniem i ochroną wód, ochroną przyrody, a także działaniami edukacyjnymi z zakresu ochrony i połowu ryb (Rozdział II, podrozdział 5). Niewątpliwie stawy rybne, a także aktywnie działające na obszarze PZW stanowią jego zaletę. Jednak, jak zauważyli mieszkańcy podczas konsultacji, na obszarze odnotowuje się wiele przypadków nielegalnych połowów ryb. Problem kłusownictwa dotyczy nie tylko stawów podlegających pod PZW, ale również prywatnych gospodarstw, co powoduje straty finansowe lokalnych przedsiębiorców. Nielegalne kłusownictwo zagraża również środowisku wodnemu. Podczas spotkań podkreślono istotę zagrożeń, jakie dla środowiska i równowagi biologicznej stwarzają drapieżniki oraz szkodniki, w tym kormorany. Respondenci badania wyrazili obawy dotyczące przeludnienia niektórych gatunków, co wpływa na naturalne ekosystemy i gospodarstwa rybackie. Nadmiar kormoranów, jako przykład drapieżnika, może prowadzić do drastycznego zmniejszenia populacji ryb, co z kolei wpływa na dochody gospodarstw rybackich. Podkreślono również potrzebę intensyfikacji działań mających na celu walkę z kłusownictwem, co może być związane z próbami ochrony zasobów rybnych oraz przywracania równowagi w ekosystemach. Wspieranie racjonalnych praktyk gospodarczych oraz ochrony naturalnych zasobów staje się kluczowe w kontekście zachowania bioróżnorodności i zrównoważonego rozwoju (Rozdział II, podrozdział 5, Rozdział III, podrozdział 2 i 3). Uczestnicy spotkań wnioskowali o skierowanie środków finansowych na walkę z nielegalnym kłusownictwem oraz zagrożeniami płynącymi ze strony drapieżników. Biorąc pod uwagę wnioski z diagnozy oraz potrzeby zgłaszane przez mieszkańców Zespół ds. LSR zdecydował o realizacji celu głównego 2, który wesprze walkę z nielegalnym kłusownictwem na obszarze. Uwagę skupiono na koordynacji działań, które obejmują zarówno zarządzanie populacjami dzikich zwierząt, jak i ochronę przed nielegalnym kłusownictwem, w celu zachowania równowagi ekologicznej. W związku z tym cel jest spójny z analizowanym obszarem.

Wybór powyższego celu był również podyktowany zgłaszanymi w fiszkach projektami, w których zarówno przedstawiciele sektora rybackiego, jak i przedstawiciele lokalnych stowarzyszeń rybackich przedstawili swoje pomysły związane m.in. z rozwojem systemu monitoringu oraz zakupem łodzi do patrolowania obszaru i zwiększeniu skuteczności reakcji podczas zlokalizowania zdarzenia związanego z nielegalnym połowaniem ryb. W kontekście ochrony obiektów hodowlanych, stawowych, rzecznych czy łowisk i zwalczania kłusownictwa zostały zgłoszone kluczowe działania w kilku istotnych obszarach, m.in. wprowadzenie efektywnego monitoring obszarów hodowlanych i zbiorników wodnych, za pomocą kamer, fotopułapek i dronów, umożliwiających szybsze reagowanie na nielegalne działania oraz zbieranie dowodów oraz wprowadzenie systemu monitoringu przyczyniającego się do zwiększenia bezpieczeństwa właścicieli stawów hodowlanych, dzierżawców, władających gruntami pod wodami, użytkowników rzek i łowisk, umożliwiając szybką interwencję w sytuacjach zagrożenia. Dodatkowo badania wpływu działalności człowieka na ekosystem, prowadzone dzięki fotopułapkom, pozwolą na lepszą ochronę przyrody. Mobilność służb ochrony zwiększona zostanie dzięki pojazdom mobilnym, wspierającym monitorowanie oraz wykrywanie kłusowników. Kluczowym elementem będzie również zastosowanie technologii termowizyjnej, która umożliwia efektywne monitorowanie w trudnych warunkach, zwłaszcza w nocy. Wdrożenie zintegrowanego systemu monitorowania, mobilności służb oraz nowoczesnej technologii detekcyjne niewątpliwie będzie niezbędne w walce z nielegalnym połowem ryb oraz ochronie zasobów wodnych przed drapieżnikami i kłusownikami.

5. Cel główny 6. *Współpraca międzyterytorialna i międzynarodowa, która wspiera realizację przez RLGD celów, o których mowa w pkt 1–5, przez wymianę wiedzy i doświadczeń oraz budowanie sieci kontaktów o charakterze międzyterytorialnym lub międzynarodowym (wsparcie celu 5. Rozwój zrównoważonej niebieskiej gospodarki lub gospodarki obiegu zamkniętego przez wspieranie lokalnej przedsiębiorczości)*

Ostatni z wybranych do realizacji celów ma za zadanie wspierać działania podjęte w ramach realizacji celu głównego 3. Analiza wskaźników gospodarczych wykazała braki w rozwoju lokalnych przedsiębiorstw (Rozdział II, podrozdział 3, punkt 3.1, Rozdział IV, podrozdział 1 *Analiza SWOT* S. 3). Wnioski te potwierdzone zostały przez mieszkańców podczas spotkań konsultacyjnych. (Rozdział III, podrozdział 2 i 3). W odpowiedzi na potrzeby mieszkańców zaplanowano do realizacji cel główny 3. Ale aby jego realizacja była skuteczna, należy dać przedsiębiorcom również narzędzie w postaci współpracy z innymi RLGD, która wpłynie na wymianę doświadczeń lokalnych przedsiębiorców w zakresie wykorzystania potencjału niebieskiej gospodarki do rozwoju obszaru. Ponadto cel główny 6 pozwoli wypromować lokalne zasoby poza granicami obszaru, co może też przyczynić się do pozyskania nowych rynków zbytu. Realizacja celu będzie również wspierać inicjatywy zapoczątkowane w ramach realizacji LSR 2014–2020, takie jak Lubelsko-Podkarpacki Szlak Karpia, który przyczynia się do promocji lokalnych produktów i wzmacniania lokalnej gospodarki. Cel główny 6 również jest spójny z potrzebami obszaru.

VII. Proces wyboru operacji oraz stosowane kryteria wyboru

W celu zapewnienia odpowiedniej realizacji celów LSR opracowane zostały obiektywne reguły i zasady funkcjonowania partnerstwa, w tym zasady wyboru operacji. Reguły te zgodnie z art. 33 ust. 3 lit b *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej* są niedyskryminujące i przejrzyste dla wszystkich beneficjentów i członków Stowarzyszenia. Zapewnienie transparentności RLGD w tym zakresie zarówno dla jej członków i partnerów, jak i potencjalnych beneficjentów już na etapie opracowania LSR było jedną z ważniejszych kwestii, z jaką musiano zmierzyć się w pracach nad Lokalną Strategią Rozwoju na lata 2021–2027.

1. Tworzenie procedur

W celu sprawnego wdrożenia Strategii, RLGD opracowała i stosowała w perspektywie 2014–2020 zestaw procedur oceny i wyboru operacji, odnoszących się do wszelkich operacji realizowanych w ramach LSR. Będą one stosowane również przy wdrażaniu obecnej LSR, stosując obowiązujące przepisy. Należy jednak podkreślić, że specyfika wdrażania LSR w obecnej perspektywie jest istotnie różna w stosunku do poprzedniego okresu (m.in. inne instytucje pośredniczące, różne terminy, inaczej zaplanowana procedura odwoławcza), dlatego wcześniej funkcjonujące procedury będą jedynie bazą, na podstawie której zostaną opracowane dokumenty obowiązujące w nowej perspektywie. Przez cały okres wdrażania Strategii procedury oceny i wyboru operacji będą udostępniane do wiadomości publicznej w Biurze, na stronie internetowej RLGD oraz omawiane w trakcie spotkań informacyjnych i szkoleń dla potencjalnych wnioskodawców. Kryteria wyboru operacji i procedura ich ustalania/zmiany stanowi wspólny dokument z procedurą wyboru i oceny operacji.

Procedury tworzone są w celu jak najlepszego wyboru operacji i rozdysponowywania funduszy przeznaczonych na realizację projektów. Pozwalają w sposób przejrzysty dokonywać oceny wniosków oraz skutecznie realizować wdrażanie kolejnych LSR.

Dokumenty regulujące szczegółowe rozwiązania to: *kryteria wyboru operacji, procedura przeprowadzania naborów wniosków oraz wyboru operacji i ustalania kwoty pomocy, procedura realizacji operacji własnych RLGD, procedura realizacji projektów grantowych oraz Regulamin Rady Stowarzyszenia RLGD*. Procedury te są, zgodnie ze Statutem RLGD, przyjmowane przez Walne Zebranie Członków (przy czym w pewnych sytuacjach, określonych przycyjnje w Statucie, mogą być one modyfikowane także przez Zarząd RLGD). Dokumenty te regulują sposób postępowania organów RLGD i jego Biura w związku z realizacją zadań wskazanych w tytule danej procedury.

Dokument *Kryteria wyboru operacji* zawiera szczegółowe wytyczne dotyczące kryteriów wyboru dla poszczególnych przedsięwzięć wraz z liczbą punktów możliwych do przyznania oraz powiązaniem z analizą SWOT.

Dokument *procedura realizacji operacji własnych RLGD i procedura realizacji projektów grantowych* są to dokumenty zawierające wytyczne odnośnie realizacji i wyboru operacji własnych oraz zasad realizacji i wyboru projektów grantowych.

Kolejnym dokumentem jest *procedura przeprowadzenia naborów wniosków oraz wyboru operacji i ustalenia kwoty pomocy*, która określa na jakich zasadach RLGD dokonuje wyboru operacji. Dokument określa sposób ogłaszania naborów, przyjmowania i wycofywania wniosków oraz wytyczne dotyczące weryfikacji operacji pod względem formalnym, ich zgodności z LSR oraz oceny wniosków pod względem kryteriów lokalnych. W dokumencie uregulowano również kwestie dotyczące bezstronności osób dokonujących oceny wniosków. Procedury oceny i wyboru operacji tworzone są celem oceny wniosków w sposób niedyskryminujący, przejrzysty i niebudzący wątpliwości ze strony wnioskodawców, grantobiorców oraz wszelkich instytucji zaangażowanych w proces wdrażania Strategii. Dokument zawiera również załączniki niezbędne do przeprowadzenia oceny operacji.

Jak wskazano wyżej, po rozstrzygnięciu konkursu na wybór LSR istniejące procedury zostaną dostosowane do realizacji LSR na lata 2021–2027. Procedury wyboru operacji będą przygotowywane z uwzględnieniem potrzeb mieszkańców obszaru i każdorazowa ich zmiana będzie się odbywała poprzez konsultacje społeczne. Przygotowane zostaną procedury wyboru dla poszczególnych operacji przewidzianych do realizacji. Procedury będą zgodne z dokumentami programowymi i wytycznymi zawartymi w rozporządzeniach. Procedury mają zastosowanie przy wyborze operacji realizowanych przez podmioty inne niż RLGD.

Istotnym elementem obowiązujących dokumentów proceduralnych jest *Regulamin Rady Stowarzyszenia RLGD*, który jest dokumentem przyjmowanym przez Walne Zebranie Członków RLGD. Szczegółowo reguluje on czynności Rady zmierzające do wyboru operacji i ustalenia kwoty pomocy dla wybranych operacji. Opisane w nim zostaną m.in. rozwiązania gwarantujące zachowanie bezstronności i wymaganych parytetów przez organ decyzyjny RLGD w procedurze wyboru.

2. Proces wyboru operacji

RLGD przeprowadzać będzie nabory ogłaszane zgodnie z przepisami ustawy z dnia 26 maja 2023 r. *o wspieraniu zrównoważonego rozwoju sektora rybackiego z udziałem Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury na lata 2021–2027* (Dz. U. z 2023 r. poz. 1273) (ustawa o EFMRiA). Za ogłoszenie naboru, w tym określenie poszczególnych warunków jego przeprowadzenia (termin, limit środków, dodatkowe warunki) i ich zgodność z przepisami ustawy o EFMRiA oraz rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 4 grudnia 2023 r. w *sprawie szczegółowych warunków przyznawania i wypłaty pomocy finansowej na realizację operacji w ramach Priorytetu 3. Sprzyjanie zrównoważonej niebieskiej gospodarce na obszarach przybrzeżnych, wyspiarskich i śródlądowych oraz wspieranie rozwoju społeczności rybackich i sektora akwakultury objętego programem Fundusze Europejskie dla Rybactwa na lata 2021–2027* (Dz. U. z 2023 r. poz. 2655) odpowiedzialny będzie Zarząd RLGD. Techniczne czynności związane z ogłoszeniem naboru realizować będzie natomiast Biuro RLGD, realizując założenia określone w tym zakresie przez Zarząd oraz wynikające z opisanych wyżej dokumentów proceduralnych. Wnioski w naborze składane będą za pomocą systemu IT, o którym mowa w przepisach ustawy o EFMRiA. Ze strony RLGD za obsługę systemu odpowiedzialne będzie Biuro RLGD, które działać będzie pod nadzorem Zarządu RLGD. Po zakończeniu terminu przyjmowania wniosków Rada wraz z Biurem RLGD przeanalizuje, czy istnieje konieczność uzyskania wyjaśnień lub dokumentów niezbędnych do dokonania oceny zgodności operacji z LSR, wyboru operacji lub ustalenia kwoty pomocy. Jeżeli tak będzie, wnioskodawcy zostaną wezwani do złożenia stosownych wyjaśnień lub dokumentów w trybie art. 16 ust. 5 ustawy o EFMRiA. Następnie na posiedzeniu Rady zostanie przeprowadzona ocena zgodności operacji objętych wnioskami złożonymi w naborze z LSR, wybór operacji oraz ustalenie kwoty pomocy, dla tych operacji, które uzyskały pozytywne rozstrzygnięcie w zakresie wyboru. Posiedzeniem Rady kierować będzie jej Przewodniczący przy pomocy Wiceprzewodniczącego— dbać będą oni o przestrzeganie przez Radę zasad określonych w przepisach prawa i Regulaminie Rady, w tym o zachowanie wymaganych parytetów, quorum oraz wyłączenie członków Rady, jeżeli zachodzić będą okoliczności wpływające na ich bezstronność, które zostały wymienione w Regulaminie Rady. Powyższe czynności Rada powinna zakończyć w terminie określonym w art. 16 ust. 1 ustawy o EFMRiA.

Wnioskodawcom przysługuje prawo do wniesienia protestu na zasadach określonych w art. 17 ustawy o EFMRiA. Za rozpatrywanie protestu odpowiedzialna będzie Rada RLGD, przy czym w przyjmowanie protestu, wysyłanie pism do wnioskodawców i techniczne czynności niezbędne do realizacji zadań opisanych w art. 16 i 17 ustawy o EFMRiA zaangażowane będzie również Biuro RLGD. Na dalszym etapie Rada dokonywać będzie także oceny zmiany wniosku o dofinansowanie, o której mowa w § 10 ust. 4 rozporządzenia MRiRW w sprawie szczegółowego trybu przyznawania i wypłaty pomocy.

Rada będzie również odpowiedzialna za ocenę zadań objętych wnioskami o powierzenie grantu, które zostaną złożone w związku z wdrażaniem przez RLGD projektów grantowych, a także za ocenę zgodności z LSR operacji własnej RLGD, o której mowa w art. 16 ust. 4 ustawy o EFMRiA, przed złożeniem przez Zarząd RLGD wniosku o dofinansowanie tej operacji.

3. Kryteria wyboru operacji

Ustanawianie kryteriów wyboru operacji wraz z opracowaniem zasad wyboru operacji jest jednym z najistotniejszych elementów opracowywania LSR. Zasady tworzenia i zmiany kryteriów podlegały i będą podlegać konsultacjom ze społecznością lokalną, w tym w szczególności z przedstawicielami sektora rybackiego.

Zarząd w pierwszym etapie przygotowuje projekt kryteriów biorąc pod uwagę warunki wyboru LSR zgodne z rozporządzeniami, uwarunkowania lokalne oraz dotychczasowe doświadczenie związane z wdrażaniem LSR na lata 2014–2020. Kryteria te następnie podlegają konsultacjom społecznym, które obejmują publikację kryteriów na stronie RLGD z możliwością składania uwag, a także spotkanie z mieszkańcami. Po zakończeniu konsultacji i analizie uwag, jeśli takie się pojawiły, Zarząd zwołuje WZC w celu zatwierdzenia kryteriów wyboru.

Kryteria wyborów mogą w trakcie realizacji LSR ulec zmianie ze względu na zmiany w przepisach prawnych, istotnych z punktu widzenia wdrażania LSR lub wydanie wytycznych mających wpływ na realizację LSR przez Instytucję Zarządzającą Programem. Powodem zmiany kryteriów mogą być także wyniki realizacji LSR oraz uwagi dotyczące funkcjonujących kryteriów zgłaszane przez Biuro RLGD, członków Rady lub wnioskodawców biorących udział w naborach przeprowadzanych przez RLGD w związku z wdrażaniem LSR. Zarząd konsultuje zmianę kryteriów z Radą oraz członkami RLGD i lokalną społecznością przez publikację na stronie RLGD projektu zmian kryteriów i przeprowadzeniu co najmniej jednego spotkania z mieszkańcami obszaru. Po przeprowadzeniu konsultacji i przeanalizowaniu uwag oraz ich wprowadzeniu jeśli były zasadne Zarząd zwołuje Walne Zebranie Członków w celu podjęcia uchwały zatwierdzającej proponowane zmiany. WZC podejmuje warunkową uchwałę dotyczącą zmian kryteriów, która wchodzi w życie pod warunkiem akceptacji zmian przez Instytucję Pośredniczącą po przekazaniu wniosku dotyczącego zmian kryteriów.

Określone kryteria wyboru operacji oraz punktacja są obiektywne, niedyskryminujące, przejrzyste oraz powiązane z diagnozą obszaru. Ponadto, zaproponowane kryteria bezpośrednio będą przyczyniały się do wyboru operacji, które wpływają na osiągnięcie określonych w LSR wskaźników produktu i rezultatu. Czytelnie określony jest też przedział minimum-maksimum. Konstruując kryteria i przypisując im odpowiednie wagi w szczególności wzięto pod uwagę wnioski wynikające z diagnozy. Kryteria będą opracowane tak aby były adekwatne do diagnozy, Ponadto kryteria zapewniają premiowanie operacji przyczyniających się do osiągnięcia celów i wpływają na osiągnięcie wskaźników produktu i rezultatu LSR. Kryteria odnoszą się bezpośrednio do wskaźników produktu i rezultatu.

Analiza lokalnych potrzeb obszaru pozwalała zdefiniować strategiczne cele, a dzięki opracowanym lokalnym kryteriom wyboru, adekwatnym do celów i wskaźników, będzie możliwa realizacja założeń LSR poprzez wybór tych operacji, które faktycznie przyczynią się do realizacji strategii, co jednocześnie przyczyni się do rozwoju obszaru działania RLGD.

Projektowane kryteria odpowiadają na potrzeby i problemy lokalnej społeczności, szczególnie uwzględniające sektor rybacki, wynikające wprost z diagnozy, zgłaszane w trakcie spotkań z mieszkańcami.

W LSR zaplanowano realizację operacji poprzez konkursy oraz projekt współpracy. Do oceny i wyboru poszczególnych operacji będą stosowane kryteria wyboru operacji, które w sposób szczegółowy zostaną opracowane na późniejszym etapie, po przyznaniu dofinansowania na realizację LSR. Poniżej przedstawiono kluczowe kryteria, które będą bezwzględnie stosowane przy ocenie operacji konkursowych:

- **generujące utrzymanie zagrożonych likwidacją miejsc pracy;**

Kryterium będzie zastosowane w operacjach realizowanych w ramach celu 5. *Rozwój zrównoważonej niebieskiej gospodarki lub gospodarki obiegu zamkniętego przez wspieranie lokalnej przedsiębiorczości* (3.1 oraz 3.2). Zastosowane kryterium powiązane jest z zdiagnozowanymi podczas konsultacji potrzebami mieszkańców oraz problemami obszaru związanymi m.in. z pobudzeniem lokalnej przedsiębiorczości, zwiększeniem zatrudnienia w sektorze rybackim oraz w lokalnych przedsiębiorstwach działających poza sektorem rybackim. Kryterium jest powiązane z następującymi wskaźnikami: *liczba operacji, utrzymane miejsca pracy.*

- **zapewniające wyższe niż wymagany finansowy wkład własny;**

Kryterium będzie zastosowane w operacjach realizowanych w ramach celu 3 *Promowanie i rozwijanie dziedzictwa kulturowego i tradycji obszarów rybackich, w tym promowanie zawodów branży rybackiej* (1.1). Zastosowane kryterium powiązane jest z zdiagnozowanymi podczas konsultacji potrzebami mieszkańców oraz problemami obszaru związanymi m.in. z niewystarczającą liczbą podejmowanych działań promujących tradycje lokalne, niewystarczającym przywiązaniem mieszkańców do obszaru. Ponadto wiąże się również z wykorzystaniem potencjału, jakim są tradycje rybackie obszaru. Kryterium jest powiązane z następującymi wskaźnikami: *liczba operacji, osoby czerpiące korzyści*.

- **realizowane w interesie zbiorowym**

Kryterium będzie zastosowane w operacjach realizowanych w ramach celu 4 *Podnoszenie poziomu życia na obszarach rybackich* (2.1). Zastosowane kryterium powiązane jest z zdiagnozowanymi podczas konsultacji potrzebami mieszkańców oraz problemami obszaru związanymi m.in. z brakami w ogólnodostępnej infrastrukturze oraz przestrzeniach publicznych. Kryterium jest powiązane z następującymi wskaźnikami: *liczba operacji, osoby czerpiące korzyści*.

4. Kwalifikowanie operacji jako realizowanych w interesie zbiorowym

Każdorazowo przy wyborze operacji zostanie przeanalizowane czy spełnia ona kryterium opisane w Załączniku III pn. *Szczegółowe Stawki Maksymalnej Intensywności Pomocy W Ramach Zarządzania Dzielonego* do rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady UE 2021/1139 z dnia 7 lipca 2021 r. *ustanawiającego Europejski Fundusz Morski, Rybacki i Akwakultury oraz zmieniającego rozporządzenie (UE) 2017/1004*, wiersz 13 ppkt (i), które mówi, iż: *Operacje wspierane na mocy art. 30, które spełniają co najmniej jedno z następujących kryteriów są w interesie zbiorowym*; mogą otrzymać 100% dofinansowania na realizację operacji. Weryfikacja spełnienia tego kryterium będzie następowała przy wyborze operacji przez Radę. **Weryfikacja spełnienia tego kryterium będzie następowała przy wyborze operacji przez Radę na podstawie oświadczenia wnioskodawcy i jego uzasadnienia, iż projekt jest realizowany w interesie zbiorowym.**

VIII. Proces realizacji LSR i zdolność RLGD do jej realizacji

1. Proces realizacji LSR

W ramach realizacji LSR pierwsze nabory zostaną przeprowadzone w III kwartale 2025 roku, kolejne w roku 2026.

W pierwszej kolejności RLGD ogłosi nabory konkursowe na operacje związane z ogólnodostępną infrastrukturą, które będą realizowane w ramach celu głównego 4, oraz na operacje związane z ochroną przed kłusownictwem, które będą realizowane w ramach celu głównego 2. W IV kwartale 2025 r. zostaną ogłoszone konkursy na wybór operacji w ramach celu 3. dotyczące promocji dziedzictwa lokalnego. W II kwartale 2026 r. zostaną przeprowadzone konkursy w ramach celu głównego 5. dotyczące wspierania przedsiębiorczości sektora rybackiego oraz mieszkańców obszaru, w tym także operacje w ramach celu 6. Pierwsze efekty wdrażania realizacji LSR będą w I kwartale 2026 roku.

RLGD, w celu efektywnej realizacji LSR, zaplanowała szereg działań aktywizujących mieszkańców, korzystając z bogatego doświadczenia wyniesionego z poprzedniego okresu programowania. Wskazując na znaczenie lokalnego zaangażowania, RLGD planuje organizację różnorodnych spotkań z mieszkańcami, które mają na celu nie tylko informowanie o możliwościach wsparcia, ale także integrację społeczności. Ponadto warsztaty artystyczne i plenerowe działania będą przybliżać tradycje kulturalne i rybackie regionu, co z jednej strony pomoże w pielęgnowaniu lokalnego dziedzictwa, a z drugiej przyciągnie zainteresowanie młodszych pokoleń.

Planowane spotkania z mieszkańcami stworzą platformę do wymiany pomysłów i opinii, umożliwiając lokalnym liderom oraz organizacjom dzielenie się doświadczeniami i wspólne poszukiwanie rozwiązań dla wspólnych wyzwań. Tematyczne warsztaty mogą obejmować różnorodne techniki, od rzemiosła po modelowanie lokalnych inicjatyw, co pozwoli zaspokoić specyficzne potrzeby mieszkańców.

W ramach działań promujących zdrowy styl życia, RLGD planuje organizację pokazów kulinarnych oraz konferencji, które nie tylko zachęcą mieszkańców do sięgania po zdrowe składniki, takie jak ryby, ale także do ich wykorzystywania w tradycyjnych przepisach z ryb pochodzących z lokalnych gospodarstw rybackich, ukazując bogactwo lokalnej kuchni. Te aktywności staną się platformą do dzielenia się wiedzą, a jednocześnie przyczynią się do budowania więzi w społeczności, wzmacniając poczucie przynależności do regionu.

Dodatkowe wydarzenia plenerowe, które RLGD zamierza wspierać, będą miały na celu promowanie dziedzictwa kulturowego sektora rybackiego, kluczowego dla rozwoju lokalnych społeczności. Wspólne świętowanie lokalnych tradycji, zarówno w kontekście rybołówstwa, jak i kulinariów, w urokliwym i klimatycznym otoczeniu terenów Roztocza, przyczyni się do zachowania unikalnych zwyczajów, budując jednocześnie więzi społeczne oraz przyciągając uwagę turystów odwiedzających region. Takie działania nie tylko wzmacniają lokalną ekonomię, ale także przyczyniają się do ogólnego polepszenia jakości życia mieszkańców, tworząc silne fundamenty dla przyszłych pokoleń.

Zintegrowanie działań z unikalnym potencjałem obszaru, w którym sektor rybacki i kulinaria rybackie odgrywają istotną rolę, przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności regionu – zarówno jako miejsca do życia, jak i destynacji turystycznej. RLGD dostrzega w tym szansę na rozwój lokalnych przedsiębiorstw, promowanie zrównoważonego rybołówstwa oraz kultywowanie tradycji kulinarnych, które stanowią nieodłączny element tożsamości tego miejsca. Angażując się w edukację ekologiczną i kulinarną mieszkańców, RLGD podejmie działania, które będą miały na celu nie tylko aktywizację społeczną, ale także dbałość o przyszłość regionu i jego unikalne zasoby. Wykorzystanie potencjału obszaru, w którym sektor rybacki odgrywa kluczową rolę, pomoże w kreowaniu pozytywnego wizerunku znanych produktów lokalnych, co zbuduje zaufanie i lojalność wśród konsumentów.

W dłuższej perspektywie, rozwijając współpracę z lokalnymi organizacjami oraz tworząc różnorodne działania aktywizacyjne, RLGD może przyczynić się do kultywowania tradycji, integracji społecznej oraz wzmacniania poczucia przynależności do lokalnej społeczności. Doprowadzi to do trwałego zaangażowania mieszkańców w działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego oraz aktywnego promowania regionu jako miejsca atrakcyjnego do odwiedzenia, zarówno dla turystów krajowych, jak i zagranicznych.

RLGD przewidziała przeznaczenie 15% środków całego dostępnego budżetu (działanie 3.3) na zarządzanie wdrażaniem LSR, którego jednym z elementów są **działania informacyjne i aktywizujące skierowane do lokalnej społeczności**.

Działania informacyjne zaplanowane przez RLGD:

- Kampania informacyjna w mediach społecznościowych, na portalach lokalnych oraz na stronach internetowych gmin, rozpoczynająca realizację LSR;
- Publikacje dotyczące naborów oraz bieżącej działalności stowarzyszenia na stronie RLGD i w mediach społecznościowych, a także na stronach gmin stowarzyszenia;
- Spotkania informacyjne przy naborze wniosków;
- Konferencja kończąca realizację LSR.

Działania aktywizacyjne zaplanowane przez RLGD:

- Organizacja szkoleń dla poszczególnych grup beneficjentów przed naborami wniosków;
- Organizacja raz w roku spotkań dla przedstawicieli sektora rybackiego oraz członków ich rodzin zachęcających do aktywnego uczestnictwa we wdrażaniu LSR.

Na etapie realizacji będą uwzględnione zasady horyzontalne określone w art. 9 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r., w tym:

- poszanowanie i przestrzeganie praw podstawowych zapisanych w Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej;
- zasady równości kobiet i mężczyzn;

- zasady równości szans i niedyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, w tym zasadę dostępności dla osób z niepełnosprawnościami;
- zgodności działań z celem wspierania zrównoważonego rozwoju określonego w art. 11 TFUE oraz z uwzględnieniem celów ONZ dotyczących zrównoważonego rozwoju, a także porozumienia paryskiego i zasady „nie czynić poważnych szkód”.

2. Zdolność RLGD do realizacji LSR

W strukturze RLGD funkcjonuje Biuro Stowarzyszenia. RLGD dysponuje na podstawie umowy lokalem, w którym funkcjonuje Biuro i w którym zapewniona jest obsługa wniosków i wnioskodawców, w tym świadczenie konsultacji. Biuro powołane jest w celu realizacji zadań Zarządu. Organizację i zasady funkcjonowania Biura określa Regulamin Pracy Biura uchwalany przez Zarząd. W Biurze są zatrudnione 3 osoby. Piastowane stanowiska to Kierownik Biura, Specjalista ds. realizacji LSR oraz Specjalista ds. administracyjnych.

Biuro czynne jest od poniedziałku do piątku, a mieszkańcy mogą uzyskać informacje dotyczące działalności RLGD i realizacji LSR również mailowo bądź telefonicznie. RLGD prowadzi również stronę internetową pod adresem www.rlgdroztocze.org, gdzie publikuje wszystkie niezbędne informacje. Ponadto RLGD prowadzi także profil organizacji w mediach społecznościowych.

Kierownik Biura odpowiada za prawidłowe zarządzanie sprawami RLGD oraz Biura, w tym m.in.: wykonywanie uchwał organów RLGD, prowadzenie spraw bieżących, przygotowanie materiałów na posiedzenia organów, obsługę posiedzeń i spotkań organów, realizację działań w zakresie animacji lokalnej, koordynowanie projektów i wydarzeń realizowanych przez RLGD.

Osoba zatrudniona na stanowisku specjalisty ds. realizacji LSR odpowiada za prawidłową realizację LSR oraz prowadzenie doradztwa obejmującego udzielanie informacji dotyczących przedsięwzięć zaplanowanych w ramach realizacji LSR, realizacji działań w zakresie animacji, za pomoc przy koordynowaniu projektów i wydarzeń realizowanych przez RLGD oraz opracowywaniu i realizacji podjętych projektów współpracy.

Stanowisko Specjalisty ds. administracyjnych w RLGD Róztocze wiąże się z zarządzaniem dokumentacją oraz koordynowaniem procesów administracyjnych wraz z efektywnym komunikowaniem się oraz znajomością przepisów dotyczących funduszy unijnych i lokalnych inicjatyw w ramach działania Biura RLGD.

Pracownicy Biura oraz członkowie RLGD mają bogate doświadczenie w realizacji LSR w ramach Programu Operacyjnego *Rybnictwo i Morze na lata 2014–2020*. W chwili obecnej większość członków Rady z poprzedniej perspektywy nadal zasiada w tym organie, podobnie w Zarządzie RLGD i Komisji Rewizyjnej. Warto również podkreślić, iż mają także doświadczenie w realizacji LSR w ramach Programu Operacyjnego *Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020*, gdzie jako beneficjenci realizowali dwie operacje:

1. *Zagospodarowanie terenu gminnego na potrzeby utworzenia parku rekreacyjno- turystycznego w Lipsku;*
2. *Budowa wiaty i miejsca postojowego do obsługi turystyki pieszej i rowerowej w Rudzie Różanieckiej.*

Koordynatorem projektów był Zarząd RLGD i Pracownicy. Pracownicy Biura byli odpowiedzialni za złożenie wniosków, pracę i kompleksowe rozliczenie, które przebiegło bezproblemowo i terminowo.

Reasumując, pracownicy Biura mają doświadczenie w realizacji LSR, a także mają wiedzę i zasoby umożliwiające prowadzenie obsługi wniosków o dofinansowanie oraz obsługi wnioskodawców i beneficjentów.

IX. Plan finansowy (budżet) LSR

Lokalna Strategia Rozwoju RLGD to strategia monofunduszowa, której jedynym źródłem finansowania jest *Program Fundusze Europejskie dla Rybactwa na lata 2021–2027*. Strategia ta obejmuje duży obszar gmin, w tym 5 gmin z województwa lubelskiego i 9 gmin z województwa podkarpackiego. Mimo że liczba gmin jest znacząca, budżet, którym możemy dysponować, jest ograniczony. Warto jednak podkreślić, że te środki są niezwykle potrzebne, zwłaszcza dla sektora rybackiego, który odgrywa kluczową rolę w niedocenionej wschodniej części Polski. Środki te mogą znacząco wpłynąć na rozwój lokalnych społeczności, poprawiając ich sytuację ekonomiczną i społeczną. Bez wsparcia finansowego, przyszłość tego sektora oraz zrównoważony rozwój regionu mogą być zagrożone.

1. Opis finansowania działalności RLGD

Budżet LSR oszacowano na podstawie rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 20 lutego 2024 r. w sprawie punktacji kryteriów oceny strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność oraz sposobu podziału środków przeznaczonych na realizację tych strategii w ramach Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury na lata 2021–2027 (Dz. U. z 2024 r. poz. 270). Całkowita kwota przeznaczona na realizację LSR wynosi 2 300 000 € i wynika z:

1. Kwota 1 800 000 € została założona zgodnie z § 2. ust. 1. pkt 1 ww. Rozporządzenia.
2. Kwota z punktu 1 została powiększona o 500 000 € zgodnie z § 2. ust. 1. pkt 3 ppkt a) ww. Rozporządzenia, który mówi, iż w przypadku, gdy wartość produkcji sektora rybackiego na obszarze objętym realizacją LSR wynosi co najmniej 10 mln zł i nie więcej niż 20 mln zł (wartość produkcji sektora rybackiego na obszarze objętym realizacją LSR wynosi 13 000 183,10) kwotę 1 800 000 € powiększa się o 500 000 €.

Na funkcjonowanie RLGD (Działanie 3.3) przeznaczono 15% całości zaplanowanych środków, zaś 85% przeznaczono na realizację LSR (Działanie 3.1). Podział środków został przedstawiony w poniższej tabeli.

Tabela 16 Podział środków w ramach realizacji LSR na lata 2021–2027

Zakres wsparcia	Procentowy udział w całościowym budżecie (%)	Środki ogółem (EURO)
Działanie 3.1	85	1 955 000
Działanie 3.3	15	345 000
Razem	100	2 300 000

Źródło: Opracowanie własne

2. Powiązanie budżetu z celami LSR

Przewidziane źródła finansowania oraz plan działania są w bezpośredni sposób powiązane z celami i przedsięwzięciami. Budżet w kwocie 2 300 000 € został podzielony na dwa działania, które obejmują realizację LSR oraz funkcjonowanie RLGD. Na funkcjonowanie RLGD – działanie 3.3 przewidziano 15% całego budżetu, tj. 345 000 €, zaś na realizację LSR – działanie 3.1 przewidziano 85% całego budżetu, tj. 1 955 000 €. Kwotę przeznaczoną na działanie 3.1 podzielono między cele główne w następujący sposób:

1. Cel główny 3. *Promowanie i rozwijanie dziedzictwa kulturowego i tradycji obszarów rybackich, w tym promowanie zawodów branży rybackiej* – łączna kwota przeznaczona na ten cel wynosi 70 000 €, co stanowi 3% budżetu LSR (realizacji LSR). Kwota ta zostanie przeznaczona na realizację operacji, która przyczyni się do promocji dziedzictwa kulturowego i rybackiego obszaru. Kwota ta jest zgodna z oczekiwaniami lokalnej społeczności przekazanymi podczas spotkań konsultacyjnych. Ponadto planowana kwota wsparcia przyczyni się do zniwelowania zdiagnozowanych problemów związanych z niewystarczającą ilością działań skierowanych na promocję dziedzictwa lokalnego, a także wykorzystania potencjału, jakim są rybackie tradycje regionu. Skierowanie wsparcia finansowego na ten

cel przyczyni się również do zwiększenia integracji lokalnej społeczności oraz zachęci mieszkańców do podejmowania w przyszłości samodzielnych działań na rzecz promocji rybactwa obszaru.

2. Cel główny 4. *Podnoszenie poziomu życia na obszarach rybackich* – łączna kwota budżetu na realizację operacji w ramach celu wynosi 800 000 € i stanowi 41% budżetu LSR (realizacji LSR). Kwota ta jest zgodna ze wskazaniami mieszkańców obszaru i ma przyczynić się do poprawy warunków życia poprzez rozwój ogólnodostępnej infrastruktury, zagospodarowanie przestrzeni publicznych, w tym przestrzeni wokół zbiorników wodnych oraz brzegów rzek. Kwota zaplanowana na ten cel jest zgodna z oczekiwaniami mieszkańców i przyczyni się do zniwelowania zgłaszanego podczas spotkań problemu związanego z brakami w infrastrukturze publicznej. Ponadto skierowanie kwoty na ten cel przyczyni się do powstania estetycznej i bezpiecznej przestrzeni gdzie mieszkańcy będą mogli spotykać się i integrować, zaś rozwinięta infrastruktura poprawi wizerunek obszaru wśród turystów oraz będzie wspierać promocję dziedzictwa lokalnego.
3. Cel główny 5. *Rozwój zrównoważonej niebieskiej gospodarki lub gospodarki obiegu zamkniętego przez wspieranie lokalnej przedsiębiorczości* – łączna kwota budżetu na realizację operacji w ramach celu wynosi 875 000 € i stanowi 45% budżetu LSR (realizacji LSR). Kwota ta jest zgodna ze wskazaniami mieszkańców obszaru – wpłynie na rozwój gospodarczy obszaru poprzez inwestycje w przedsiębiorczość mieszkańców (9% kwoty przeznaczonej na cel) oraz dywersyfikację źródeł dochodów rybaków (36% kwoty przeznaczonej na cel). Planowana kwota wsparcia przyczyni się do poprawy sytuacji lokalnych przedsiębiorców, a w szczególności prowadzących działalność w branży rybackiej. Kwota ta pozwoli na dywersyfikację źródeł dochodów gospodarstw rybackich oraz wpłynie na rozwój działalności niezwiązanych z rybactwem. Skierowanie środków finansowych na powyższy cel jest zgodne z oczekiwaniami mieszkańców, którzy wnioskowali aby wspierać rozwój lokalnej przedsiębiorczości, również w ankietach ten obszar był wymieniany jako jeden z obszarów wymagających wsparcia.
4. Cel główny 2. *ochrona i odbudowa naturalnych ekosystemów i bioróżnorodności środowiskowej w celu przeciwdziałania zmianom klimatu lub wspomagania dostosowania się do tych zmian, lub przyczyniania się do zwalczania negatywnych zmian w środowisku naturalnym i ekosystemach* – łączna kwota budżetu na realizację operacji w ramach celu wynosi 150 000 € i stanowi 8% budżetu LSR (realizacji LSR). Kwota ta jest zgodna ze wskazaniami mieszkańców obszaru i ma przyczynić się do walki z kłusownictwem w celu poprawy stanu środowiska oraz ochrony stabilności ekonomicznej gospodarstw rybackich. Środki finansowe skierowane na ten cel są odpowiedzią na zgłaszane przez mieszkańców podczas spotkań problemy związane z nielegalnym kłusownictwem, które stanowi problem wśród lokalnych gospodarstw rybackich i na łowiskach zarządzanych przez PZW. Kwota ta jest zgodna z oczekiwaniami lokalnej społeczności.
5. Cel główny 6. *Współpraca międzyterytorialna i międzynarodowa, która wspiera realizację przez RLGD celów, o których mowa w pkt 1–5, przez wymianę wiedzy i doświadczeń oraz budowanie sieci kontaktów o charakterze międzyterytorialnym lub międzynarodowym (wsparcie celu 5. Rozwój zrównoważonej niebieskiej gospodarki lub gospodarki obiegu zamkniętego przez wspieranie lokalnej przedsiębiorczości)* – łączna kwota budżetu na realizację operacji w ramach celu wynosi 60 000 € i stanowi 3% całego budżetu LSR (realizacja + funkcjonowanie). Kwota ta jest zgodna ze wskazaniami mieszkańców obszaru oraz nie przekracza 5% całkowitej kwoty środków finansowych¹⁸. Realizacja celu przyczyni się do wymiany doświadczeń z zakresu działań na rzecz rozwoju gospodarczego obszaru przy wykorzystaniu niebieskiej gospodarki. Przeznaczenie środków finansowych na współpracę międzyregionalną i międzynarodową jest związane z potrzebami mieszkańców zgłaszanymi podczas

¹⁸ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 4 grudnia 2023 r. w sprawie szczegółowych warunków przyznawania i wypłaty pomocy finansowej na realizację operacji w ramach Priorytetu 3. Sprzyjanie zrównoważonej niebieskiej gospodarce na obszarach przybrzeżnych, wyspiarskich i śródlądowych oraz wspieranie rozwoju społeczności rybackich i sektora akwakultury objętego programem Fundusze Europejskie dla Rybactwa na lata 2021–2027 (Dz. U. z 2023 r. poz. 2655).

konsultacji społecznych, które są związane z wspieraniem rozwoju gospodarczego regionu poprzez promocję lokalnego dziedzictwa zwłaszcza rybackiego. Działanie to przyczyni się szczególnie do promocji produktów i przetworów rybnych, a także potraw pochodzących z Lubelsko-Podkarpackiego Szlaku Karpia, który stanowi istotny zasób i potencjał lokalny, w rozwój którego zaangażowani się członkowie RLGD, lokalni przedsiębiorcy z sektora rybackiego, a także mieszkańcy obszaru.

3. Plan realizacji budżetu

Po wyborze LSR do realizacji i zatwierdzeniu kwoty wsparcia oraz podpisaniu Umowy RLGD przystąpi do działań zmierzających do realizacji pierwszych naborów w ramach ogłaszanych konkursów. Biorąc pod uwagę procedury wyboru operacji i termin ogłoszenia pierwszych konkursów, w 2026 r. RLGD planuje rozdysponować 40% budżetu, w roku kolejnym pozostałe 60% budżetu.

Tabela 17 Plan realizacji budżetu LSR

fundusz	Środki na operacje wybrane do realizacji (w euro)											
	31.12.2024		31.12.2025		31.12.2026		31.12.2027		31.12.2028		31.12.2029	
	Kwota ogółem (euro)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (euro)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (euro)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (euro)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (euro)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (euro)	% wykorzystania budżetu LSR
1. Operacje w ramach celu 3. Promowanie i rozwijanie dziedzictwa kulturowego i tradycji obszarów rybackich, w tym promowanie zawodów branży rybackiej	0	0%	0	0%	70 000	3%	0	3%	0	3%	0	3%
2. Operacje w ramach celu 4. Podnoszenie poziomu życia na obszarach rybackich	0	0%	0	0%	700 000	41%	0	41%	0	41%	0	41%
3. Operacje w ramach celu 5. Rozwój zrównoważonej niebieskiej gospodarki lub gospodarki obiegu zamkniętego przez wspieranie lokalnej przedsiębiorczości	0	0%	0	0%	0	0%	875 000	45%	0	45%	0	45%
4. Operacje w ramach celu 2, ochrona i odbudowa naturalnych ekosystemów i bioróżnorodności środowiskowej w celu przeciwdziałania zmianom klimatu lub wspomagania dostosowania się do tych zmian, lub przyczyniania się do zwalczania negatywnych zmian w środowisku naturalnym i ekosystemach	0	0%	0	0%	150 000	8%	0	8%	0	8%	0	8%
5. Operacje w ramach celu 6. Współpraca międzyterytorialna i międzynarodowa, która wspiera realizację przez RLGD celów, o których mowa w pkt 1–5, przez wymianę wiedzy i doświadczeń oraz budowanie sieci kontaktów o charakterze międzyterytorialnym lub międzynarodowym (wsparcie celu 5. Rozwój zrównoważonej niebieskiej gospodarki lub gospodarki obiegu zamkniętego przez wspieranie lokalnej przedsiębiorczości)	0	0%	0	0%	0	0%	60 000	3%	0	3%	0	3%
RAZEM	0	0%	0	0%	920 000	40%	935 000	100%	1 955 000	100%	1 955 000	100%

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 18 Harmonogram planowanych naborów wniosków o dofinansowanie

lp.	Typ operacji	Wnioskodawcy	Planowany termin naboru	Limit środków finansowych na dany nabór wniosków o dofinansowanie (euro)
1.1.	konkurs	podmioty sektora rybackiego, organizacje pozarządowe, JST.	listopad 2025	€ 70 000
2.1.	konkurs	JST.	wrzesień 2025	€ 800 000
3.1.	konkurs	podmioty sektora rybackiego	listopad 2025	€ 700 000
3.2.	konkurs	przedsiębiorcy	listopad 2026	€ 175 000
4.1.	konkurs	podmiot sektora rybackiego, przedsiębiorcy, stowarzyszenia	wrzesień 2025	€ 150 000
5.1.	Projekt współpracy	podmiot sektora rybackiego, przedsiębiorcy, stowarzyszenia, jst	czerwiec 2026	€ 60 000

Źródło: Opracowanie własne

X. Wskaźniki realizacji LSR

W celu prawidłowego monitorowania realizacji LSR określono wskaźniki produktu oraz rezultatu przypisane do konkretnych celów. Wszystkie wskaźniki są mierzalne i określone w jednostkach. Do każdej operacji zaplanowano min. po jednym wskaźniku rezultatu oraz wskaźniku produktu. Użyto wskaźników obligatoryjnych, zgodnych z programem w operacjach, które były powiązane z tymi wskaźnikami oraz zastosowano do części operacji wskaźniki ustalone przez RLGD. Wskaźniki dostosowano do rodzaju działań planowanych w ramach operacji.

Do każdego z wybranych celów zastosowano adekwatne wskaźniki pozwalające na monitoring stopnia realizacji celów.

Cel główny 3, służący promocji dziedzictwa lokalnego oraz **cel główny 4** służący poprawie stanu lokalnej infrastruktury będzie mierzony wskaźnikiem produktu: *liczba operacji* oraz wskaźnikiem rezultatu *liczba osób czerpiących korzyści*, wskaźniki te pozwolą na weryfikację wydatkowania środków finansowych, ponadto monitoring liczby osób korzystających z modernizowanej infrastruktury oraz biorących udział w wydarzeniach lokalnych pozwoli na zweryfikowanie czy podjęte działania przyniosły korzyści, a mieszkańcy korzystają z efektów wdrożonych operacji.

Dla **celu głównego 5**, który przyczyni się do wzmocnienia lokalnej gospodarki przypisano wskaźnik rezultatu *utrzymane miejsca pracy* oraz wskaźniki produktu adekwatne z ukierunkowaniem operacji na sektor rybacki *liczba podmiotów rybackich korzystających z dofinansowania* oraz na przedsiębiorców działających poza branżą rybacką *liczba przedsiębiorstw korzystających z dofinansowania*, wskaźniki te pozwolą na weryfikację czy zastosowane środki przyniosły efekt w postaci pobudzenia lokalnej gospodarki.

Realizacja **celu głównego 2**, który będzie przyczyniał się do ochrony środowiska wodnego poprzez walkę z nielegalnym kłusownictwem, będzie mierzona wskaźnikiem rezultatu *działania przyczyniające się do dobrego stanu środowiska obejmujące odbudowę przyrody, zachowanie, ochronę ekosystemów, różnorodności biologicznej, zdrowia i dobrostanu zwierząt* oraz wskaźnikiem produktu *liczba operacji*, wskaźnik pozwoli zweryfikować ilość wdrożonych działań oraz ich skuteczność.

Ostatni z planowanych **celów głównych 6**, który będzie wspierał rozwój lokalnej gospodarki poprzez wymianę doświadczeń i promocję lokalnych zasobów, będzie mierzony za pomocą wskaźnika rezultatu *współpraca między zainteresowanymi stronami* oraz wskaźnika produktu *liczba podjętych działań z zakresu współpracy międzyregionalne*, wskaźniki te pozwolą na weryfikację efektów wdrożonego celu, który ma przyczynić się do zwiększenia współpracy na rzecz rozwoju gospodarczego obszaru.

Zespół ds. LSR odgrywał kluczową rolę w ustalaniu wskaźników, co zapewniło odpowiednią wiedzę i doświadczenie w zakresie monitorowania i ewaluacji działań. Działania zespołu miały na celu nie tylko określenie miernika sukcesu, ale także identyfikację kluczowych elementów do oceny efektywności planowanych do realizować projektów. Wartość końcowa wskaźników została oszacowana na podstawie kwot, które RLGD zamierza przeznaczyć na poszczególne operacje.

Podział wskaźników znajduje się w tabeli 17.

Tabela 19 Wskaźniki monitorowania realizacji LSR przypisane do operacji

Lp.	Nazwa operacji	Wnioskodawcy/ beneficjenci	Typ operacji	Nazwa wskaźnika produktu/ wskaźnika rezultatu	Typ wskaźnika produktu/ wskaźnika rezultatu	Jednostka miary wskaźnika produktu/ wskaźnika rezultatu	Wartość początkowa wskaźnika produktu/ wskaźnika rezultatu	Wartość końcowa wskaźnika produktu/ wskaźnika rezultatu	Źródło danych/sposób pomiaru wskaźnika produktu/ wskaźnika rezultatu
1.1	<i>Integracja społeczności lokalnej poprzez promocję tradycji rybackich</i>	mieszkańcy/ podmioty sektora rybackiego, organizacje pozarządowe, JST.	konkurs	Osoby czerpiące korzyści	wskaźnik rezultatu	osoby	0	50 000	dane RLGD
				Liczba operacji	wskaźnik produktu	operacja	0	14	dane RLGD
2.1	<i>Rozbudowa oferty infrastruktury publicznej</i>	mieszkańcy, JST	konkurs	Osoby czerpiące korzyści	wskaźnik rezultatu	osoby	0	100 000	dane RLGD
				Liczba operacji	wskaźnik produktu	operacja	0	5	dane RLGD
3.1	<i>Zwiększenie konkurencyjności przedsiębiorstw rybackich poprzez dywersyfikację usług</i>	mieszkańcy/ podmioty sektora rybackiego	konkurs	Utrzymane miejsca pracy	wskaźnik rezultatu	osoby	0	8	dane RLGD
				Liczba podmiotów rybackich korzystających z dofinansowania	wskaźnik produktu	podmioty	0	6	dane RLGD
3.2	<i>Zwiększenie konkurencyjności przedsiębiorstw</i>	mieszkańcy/ przedsiębiorcy	konkurs	Utrzymane miejsca pracy	wskaźnik rezultatu	osoby	0	2	dane RLGD
				Liczba przedsiębiorstw korzystających z dofinansowania	wskaźnik produktu	operacja	0	2	dane RLGD
4.1	<i>Ochrona zasobów rybackich</i>	mieszkańcy, podmiot sektora rybackiego, przedsiębiorcy, stowarzyszenia	konkurs	Działania przyczyniające się do dobrego stanu środowiska obejmujące odbudowę przyrody, zachowanie, ochronę ekosystemów, różnorodności biologicznej, zdrowia i dobrostanu zwierząt	wskaźnik rezultatu	operacja	0	3	dane RLGD
				Liczba operacji	wskaźnik produktu	operacja	0	3	dane RLGD
5.1	<i>Wymiana doświadczeń służąca wzmocnieniu potencjału gospodarczego obszaru</i>	mieszkańcy, podmiot sektora rybackiego, przedsiębiorcy, stowarzyszenia, JST.	projekt współpracy	Współpraca między zainteresowanymi stronami	wskaźnik rezultatu	operacja	0	1	dane RLGD
				Liczba podjętych działań z zakresu współpracy międzyregionalnej	wskaźnik produktu	sztuka	0	2	dane RLGD

Źródło: Opracowanie własne

XI. Monitoring i ewaluacja realizacji LSR

W celu poprawnego i efektywnego wdrażania założeń Strategii, niezbędne jest prowadzenie działań, które mają na celu weryfikację sposobu realizacji tego dokumentu. W związku z tym niezbędne jest prowadzenie bieżącego monitoringu oraz przeprowadzanie badań ewaluacyjnych, które umożliwią w razie konieczności aktualizację LSR. Wszystkie podejmowane działania powinny być prowadzone w sposób zadowalający społeczność lokalną zamieszkującą obszar RLGD. Ponadto metody monitoringu i badań ewaluacyjnych zostały tak przygotowane, aby dotrzeć do jak najszerszego grona odbiorców, również do osób do tej pory niezainteresowanych działalnością RLGD.

1. Zasady i procedury monitorowania

Monitoring LSR prowadzony będzie na bieżąco przez pracowników Biura RLGD.

Monitoring obejmuje:

- a) zebranie danych na temat: wskaźników realizacji LSR, harmonogramu ogłaszanych konkursów, budżetu RLGD, liczby osób odwiedzających stronę internetową, wyników konkursów (liczba złożonych wniosków/liczba wybranych operacji, wskaźniki, które wybrane operacje mają realizować);
 - b) ocenę zebranych informacji w stosunku do założonych wartości;
 - c) opracowanie Raportów z monitoringu Strategii w okresie rocznym, zawierających podsumowanie danych. Charakterystyka źródeł danych oraz sposobu pomiaru i oceny danych:
- Dane własne RLGD – informacje gromadzone w toku normalnej działalności RLGD, w szczególności w ramach obowiązkowej sprawozdawczości. Dane własne obejmują:
 - dane ilościowe dotyczące doradztwa w Biurze,
 - dane gromadzone w trakcie naborów (m.in. terminy naborów, liczba złożonych wniosków, środki finansowe przypisane do naborów),
 - wskaźniki LSR,
 - realizację budżetu LSR,
 - dane dotyczące pracy organów RLGD,
 - informacje o szkoleniach dla pracowników Biura i członków organów RLGD.
 - Badania własne:
 - ankieta monitorująca dla beneficjentów – badanie pozwoli na zbieranie istotnych informacji dotyczących postępu rzeczowo-finansowego. Pozwoli także pogłębić informacje uzyskane z wniosków o dofinansowanie operacji – ankieta będzie wypełniana przez beneficjentów w roku, w którym rozliczyli oni operację;
 - badanie ankietowe osób korzystających z doradztwa – badanie realizowane na bieżąco, w których jednostką analizy będą udzielone porady. O wypełnienie ankiety będą proszone osoby korzystające z doradztwa w Biurze RLGD;
 - badanie ankietowe uczestników spotkań informacyjno-konsultacyjnych lub szkoleń organizowanych przez RLGD – realizowane w czasie każdego tego typu wydarzenia zorganizowanego przez RLGD;
 - badanie ankietowe dla mieszkańców, oceniające podjęte działania.

2. Zasady i procedury ewaluacji

Ewaluacja LSR realizowana będzie w następujących etapach, które będą różniły się celami w zależności od etapu realizacji Strategii:

1. Ewaluacja on-going – corocznie w latach 2024–2029, dokonywana w pierwszym kwartale roku kolejnego.
2. Ewaluacja mid-term (śródkresowa) – w 2026 roku.
3. Ewaluacja ex-post (końcowa ewaluacja zewnętrzna).

Ewaluacja będzie dotyczyć:

a. Wdrażania LSR, w tym:

- harmonogramu rzeczowo-finansowego LSR;

- stopnia realizacji celów;
 - stopień realizacji wskaźników;
 - budżetu LSR;
 - jakość stosowanych kryteriów wyboru i operacji procedur.
- b. Funkcjonowania RLGD, w tym:
- oceny działalności RLGD;
 - pracowników i funkcjonowania Biura;
 - skuteczności promocji i aktywizacji społeczności lokalnej;
 - komunikację zewnętrzną i wewnętrzną (w tym plan komunikacji);
 - przebieg konkursów;
 - efektywność współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej pomiędzy RLGD.

Przeprowadzenie ewaluacji mid-term i ex-post zostanie powierzone wyspecjalizowanemu podmiotowi zewnętrznemu (niezależnym ekspertom). Decyzję w tym względzie podejmie Zarząd RLGD na podstawie ofert przedstawionych przez potencjalnych wykonawców.

Raport z ewaluacji Strategii obejmuje przede wszystkim:

- a) Ocenę funkcjonowania RLGD, w tym: działalność Zarządu, działalność Komisji Rewizyjnej, sprawność przeprowadzania naborów, wizerunek RLGD wśród mieszkańców obszaru, działalność informacyjną, promocyjną oraz edukacyjną, procedury związane z wyborem przedsięwzięć oraz kompetencje pracowników, efektywność doradztwa w Biurze RLGD, liczbę porad i charakter doradztwa w Biurze, częstotliwość, regularność i frekwencję spotkań organów RLGD.
- b) Ocenę realizacji Planu działania.
- c) Ocenę stopnia wdrażania celów LSR, w tym stopnia osiągnięcia wskaźników, stopnia wykorzystania funduszy, realizacji budżetu, realizacji działań skierowanych do osób w niekorzystnej sytuacji.
- d) Podsumowanie działalności RLGD w badanym okresie, wnioski i rekomendacje.

Ewaluacja prowadzona będzie w oparciu o kryteria ewaluacji, tj.: trafności, efektywności i wydajności, skuteczności, trwałości, użyteczności. Źródła danych są tożsame ze źródłami dla monitoringu (dane własne, badania własne).

Za proces ewaluacji odpowiedzialny będzie Zarząd, który analizuje ewaluację wewnętrzną i zewnętrzną. Za gromadzenie danych niezbędnych do przeprowadzenia ewaluacji odpowiedzialne będzie biuro.

Zatwierdzenia Raportu z ewaluacji Strategii dokonuje się uchwałą Zarządu. Raport następnie jest publikowany na stronie internetowej RLGD do zapoznania się dla wszystkich zainteresowanych.

Zalecenia z kontroli, oceny, monitoringu i/lub ewaluacji mogą być podstawą do aktualizacji LSR, podobnie jak zmiana przepisów dotyczących LSR czy zmiana danych dotyczących LSR.

Aktualizacja Lokalnej Strategii Rozwoju może nastąpić w związku z:

- zmianą danych dotyczących obszaru LSR,
- zmianą przepisów dotyczących wdrażania LSR,
- potrzebą zastosowania zaleceń z kontroli, oceny, monitoringu i/lub ewaluacji LSR/RLGD,
- rocznymi wynikami ciągłego naboru propozycji projektów do realizacji.

Aktualizacja LSR może nastąpić na wniosek:

- Rady RLGD,
- Komisji Rewizyjnej RLGD,
- Zarządu RLGD,
- grupy liczącej powyżej 10% wszystkich członków RLGD.

Wniosek o aktualizację LSR będzie składany do Zarządu RLGD, który zobowiązany jest przedstawić go na najbliższym Walnym Zebraniu Członków. Projekt zmiany LSR musi zostać poddany konsultacjom społecznym poprzez zamieszczenie zmienianych części LSR wraz z uzasadnieniem na stronie internetowej RLGD na co najmniej 14 dni.

3. Wykorzystanie wyników ewaluacji i monitoringu

W wyniku monitoringu i ewaluacji wdrażania LSR możliwe będzie wprowadzenie działań w postaci: zmian w harmonogramie naborów (np. przyspieszenie tempa ogłaszania naborów wniosków na poszczególne zakresy wsparcia), zmiany budżetu, form realizacji wniosków, kryteriów oceny, procedur stosowanych w RLGD, zwiększenie tempa prac związanych z obsługą konkursów, zmian intensywności usług doradczych i szkoleniowych, kontaktowania się z Biurem w celu identyfikacji zagrożeń związanych z opóźnieniami we wdrażaniu projektów. Natomiast efekty monitoringu i ewaluacji funkcjonowania RLGD pozwolą na zmiany: w Planie Komunikacji, planie szkoleń (dla Biura i organów RLGD), intensywności usług doradczych i szkoleniowych, w sposobach motywowania pracowników, usprawnienia przepływu informacji pomiędzy organami RLGD, w dokumentach regulujących pracę RLGD (np.: LSR, procedury, regulaminy), aktualizację strategii.

W przypadku identyfikacji problemów we wdrażaniu LSR, RLGD podejmie natychmiastowe kroki w celu ich zniwelowania. Zidentyfikowane problemy mogą dotyczyć kryteriów wyboru operacji, w takim przypadku RLGD przystąpi do ich zmiany, w celu ułatwienia aplikowania o fundusze.

RLGD w celu prawidłowego wdrażania LSR będzie regularnie spotykać się z członkami oraz potencjalnymi partnerami z obszaru, planuje się również wspierać współpracę z innymi podmiotami, czyli animować podmioty z obszaru LSR do współpracy z innymi podmiotami poprzez szkolenia, spotkania aktywizacyjne i kojarzenie partnerów. W LSR przewidziano także aktywizowanie społeczności poprzez projekty konkursowe i projekt współpracy.

Ponadto RLGD będzie otwarte na przyjmowanie nowych członków w celu lepszej realizacji Strategii. Informacje o możliwości przystąpienia nowych członków do Stowarzyszenia będą również umieszczane na stronie internetowej RLGD oraz w mediach społecznościowych.

Spis map

Mapa 1 Gminy objęte partnerstwem RLGD Roztocze	10
Mapa 2 Formy ochrony przyrody na obszarze gmin RLGD	16

Spis wykresów

Wykres 1 Dynamika wzrostu wartości wskaźników gospodarczych obszaru RLGD, województw i kraju – wzrost/spadek procentowy w 2022 r. w stosunku do 2018 r.	11
Wykres 2 Udział w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa – podatek dochodowy od osób fizycznych w przeliczeniu na 1 mieszkańca (zł) na obszarze RLGD w porównaniu do województw i kraju w 2022 r.	11
Wykres 3 Liczba fundacji, stowarzyszeń, organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców na obszarze RLGD w porównaniu do województw i kraju w 2022 r.	13
Wykres 4 Procentowy udział bezrobotnych według płci na obszarze RLGD w porównaniu do województw i kraju w 2022 r.	14
Wykres 5 Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców ogółem na obszarze RLGD w porównaniu do województw i kraju w 2021 r.	15
Wykres 6 Udział % korzystających z instalacji w ogóle ludności na obszarze RLGD w województwach i kraju w 2021 r.	22
Wykres 7 Liczba ludności ogółem na obszarze RLGD w latach 2018–2022.	27
Wykres 8 Piramida płci i wieku dla obszaru RLGD w 2022 r.	28
Wykres 9 Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem na obszarze RLGD w porównaniu do dla województw i kraju w 2022 r.	28
Wykres 10 Przyrost naturalny na 1 000 ludności na obszarze RLGD w latach 2018–2022	29
Wykres 11 Saldo migracji na 1 000 ludności na obszarze RLGD w latach 2018–2022	29
Wykres 12 Saldo migracji na 1 000 ludności na obszarze RLGD w porównaniu do województw i kraju w 2022 r.	29
Wykres 13 Pozwolenia wydane na budowę i zgłoszenia budowy z projektem budowlanym w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców na obszarze RLGD w porównaniu do województwa i kraju w 2022 r.	30

Spis tabel

Tabela 1 Liczba członków stowarzyszenia w podziale na sektory	6
Tabela 2 Podstawowe dane o gminach z obszaru RLGD Roztocze	9
Tabela 3 Wskaźniki gospodarcze dla średniej obszaru RLGD w porównaniu do województwa i kraju w latach 2018–2022	11
Tabela 4 Wskaźniki świadczące o kondycji przedsiębiorstw – porównanie średniej obszaru RLGD do województwa i kraju w latach 2018–2022	12
Tabela 5 Udział przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników w liczbie mieszkańców ogółem porównanie średniej obszaru LGR do województwa i kraju w latach 2018–2022	12
Tabela 6 Udział % podmiotów gospodarczych według grup rodzajów działalności (PKD 2007) średnio na obszarze RLGD, w województwie i kraju w 2022 r.	12
Tabela 7 Wskaźniki bezrobocia na obszarze RLGD, średnio w województwie i kraju w latach 2018–2022	14
Tabela 8 Gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego ogółem na 10 tys. mieszkańców – porównanie średniej obszaru RLGD do województwa i kraju w latach 2017–2021	16
Tabela 9 Rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców ogółem oraz udział % dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku – porównanie średniej obszaru RLGD do województwa i kraju w latach 2017–2021	16
Tabela 10 Ludność poszczególnych gmin RLGD w 2022 r.	27
Tabela 11 Schemat analizy SWOT	42
Tabela 12 Analiza SWOT	42
Tabela 13 Operacje – typ operacji, budżet, poziom dofinansowania, grupa docelowa	56
Tabela 14 Podział środków w ramach realizacji LSR na lata 2021–2027	69

Tabela 15 Plan realizacji budżetu LSR.....	72
Tabela 16 Harmonogram planowanych naborów wniosków o dofinansowanie	73
Tabela 17 Wskaźniki monitorowania realizacji LSR przypisane do operacji	75

Wykaz wykorzystanej literatury

1. *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej;*
2. *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1380/2013 z dnia 11 grudnia 2013 r. w sprawie wspólnej polityki rybołówstwa, zmieniające rozporządzenia Rady (WE) nr 1954/2003 i (WE) nr 1224/2009 oraz uchylające rozporządzenia Rady (WE) nr 2371/2002 i (WE) nr 639/2004 oraz decyzję Rady 2004/585/WE;*
3. *Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 4 grudnia 2023 r. w sprawie szczegółowych warunków przyznawania i wypłaty pomocy finansowej na realizację operacji w ramach Priorytetu 3. Sprzyjanie zrównoważonej niebieskiej gospodarce na obszarach przybrzeżnych, wyspiarskich i śródlądowych oraz wspieranie rozwoju społeczności rybackich i sektora akwakultury objętego programem Fundusze Europejskie dla Rybactwa na lata 2021–2027 (Dz. U. z 2023 r. poz. 2655);*
4. *Ustawa z dnia 26 maja 2023 r. o wspieraniu zrównoważonego rozwoju sektora rybackiego z udziałem Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury na lata 2021–2027 (Dz. U. z 2023 r. poz. 1273);*
5. *Europejski Fundusz Morski, Rybacki i Akwakultury – Program dla Polski (Fundusze Europejskie dla Rybactwa);*
6. *Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. z 2020 r. poz. 2261);*
7. *Ustawa z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027 (Dz.U. 2022 poz. 1079);*
8. *Raport z ewaluacji końcowej wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju Rybackiej Lokalnej Grupy Działania „Roztocze”, 2022;*
9. *Lokalna Strategia Rozwoju Rybackiej Grupy Działania „Roztocze” na lata 2014–2020, 2021.*
10. *Analiza sektora rybackiego na potrzeby realizacji rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybołówstwa i Akwakultury na lata 2021–2027, Olsztyn 2023;*
11. *Kondracki J., Geografia regionalna Polski, PWN, Warszawa 2013;*
12. *Załącznik nr 1. Do Uchwały Nr 23/600/24 Zarządu Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie z dnia 05.08.2024 r. Podkarpacki Program Wsparcia Obszarów Zależnych od Rybactwa i Akwakultury Śródlądowej 2024–2026 – PROJEKT.*